

ΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

ΥΠΟ Π. Γ. ΖΗΣΗ

Ὑπὸ τὴν σύγχρονον κοινωνίαν, τὴν διατιζομένην ἐπὶ συστήματος οἰκονομικοῦ κατ' ἐξουχίαν ἀτομικοῦ, ἐνθα τὰ οἰκονομικά ἀγαθὰ πρέχουσι παντός ἄλλου καὶ πάντα ἀνωτέρα τούτων ἡθικῇ ἀξίᾳ παντα. ὥς σχεδὸν ἔλλειπει· φυσικὸν εἶναι καὶ εὐνόητον, ὅτι ὡς μόνῃ ἀρχῇ διέπουσα τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν τούτων καὶ γενικῶς πᾶσαν οἰκονομικὴν ὁρᾶσιν ἀπομένει ἡ ἐπιδίωξις τοῦ δυνατοῦ μείζονος κέρδους. Ὁ συνεπὲς τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπιβληθεὶς σύγχρονος κεφαλαιοκρατισμὸς ἀπέκτισε τόσον βαθύας ρίζας, ὥστε ἀπεμάκρυνε ἢ μᾶλλον ἐξηγράνισε πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ ἀτόμου ἐξω τοῦ κύκλου τῶν οἰκονομικῶν ἰσχυρῶν, ὑπεδούλωσεν εἰς αὐτὰ πᾶσαν προοδευτικὴν ἀνθρωπίνην ὁρμὴν, ἐξήλειψε πᾶν ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον ἰδεῶδες, ἐμφυσάσας ὡς μόνον τοιοῦτο τὴν πρὸς ταῦτα λατρείαν. Ἐν τῇ προσπάθειᾳ τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ εὐτελέος τούτου ἱδανικοῦ τόσον αἱ πνευματικαὶ ἰδιότητες ὅσων καὶ αἱ σωματικαὶ τῶν ἀνθρώπων δυνάμεις ἐτρέφτησαν τὴν σχολιὰν αὐτὴν ἔξέον, ἐνῶ παρεγνωρίσθη τελείως οὐ μόνον τοῦ ἀτόμου ὡς μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς κοινωνίας ὡς ἀληθινῆς καὶ πραγματικῆς σκοπῆς. Οὕτω μὲν τὴν σχεδὸν ὅλοσχερῇ κατάκτισιν τῆς συγχρόνου κοινωνίας ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐξάρχιστα εἶναι τὰ κοινωνικά φαινόμενα, τὰ ὅποια δὲν ἔχουν εἰς τὴν βάσιν τῶν οἰκονομικῶν αἰτίων. Τὸ κοινωνικὸν τοῦτο σύνολον παραχλερυθεὺς κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ ἄτομον καὶ αὐτομάτως ὑφιστάμενον τούτου τὴν ἐπίδρασιν μοιραίως κατευθύνει πᾶσαν ὁρᾶσιν τοῦ — ἢ ὅποια εἶναι πάντοτε οἰκονομικὴ ἢ τοῦλάχιστον ἀποβλέπει εἰς οἰκονομικὸν τινὰ σκοπὸν — πρὸς τὴν ἀπόκτησιν ἐν τῇ μεγίστῃ εἰ δυνατόν ἑαυτοῦ τοῦ μέσου ἐκείνου, τὸ ὅποιον ἐπιτρέπει καὶ ἐξαοφάλλει τὴν ἀπόλαυσιν τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν τοῦ χρήματος.

Ἀλλὰ τοιοῦτῃ τάσει πρὸς ἐπιδίωξιν μείζονος πάντοτε κέρδους ὑπάρχει μόνον εἰς τὸν κεφαλαιοῦχον ἢ καὶ εἰς τὸν μὴ τοιοῦτον, τὸν ἐργάτην ἢ ὑπ' εἰσδηλίᾳ ἄλλην μορφήν ἐμφανίζεσθαι οὐτος; Μόνον ἐκεῖνος, καταβάλλει τόσους κόπους καὶ τόσας ἐπιμόχλους προσπάθειας, ὥπως ἐπιτύχῃ τὸ μέγιστον κέρδος, τοῦτέστιν ὅπως, ἀποκτήσῃ τὸ μέσον τῆς ὅσῃ

τὸ δυνατόν ἐντελεστέρας ἐκανοποίησεως τῶν ἀνγκῶν του, ἐνῷ οὗτος διὰ τῆς ἐργασίας του οὐδὲν ἄλλο φιλοδοξεῖ εἰμὴ μόνον τὴν εἰς αὐτὸν ἐξασφάλισιν τῶν μέσων τῆς ἀπλῆς ζωοκαίρας, ὡς μᾶλλον προσπαροῦζει ὑπὸ τὸν σύγχρονον κεφαλαιοκρατισμόν; Ὁ ἐγωΐσμός, καὶ ἡ φιλαυτία, τὰ ὁποῖα παρατηρεῖται ἐν τῇ ψυχολογίᾳ τοῦ συγχρόνου κοινωνικοῦ ἀτόμου, δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο, εἰμὴ ἀπλῆ ἀποτελεσματικὰ τοῦ ἀτομισμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὡς σπονδυλικῆς στήλης συγκρατεῖται ὁλόκληρον τὸ σημερινὸν κοινωνικὸν σῶμα. Ὁχι μόνον ὁ ἐπιχειρηματίας ἀλλὰ καὶ ὁ ἐργάτης ἐν ἴσῳ ἀκριβῶς διαθμῶ ἐπιδιώκει νὰ ἐπιτύχῃ τὸ δυνατόν μεγαλύτερον κέρδος. Δὲν εἶναι οὗτος ὁλιγώτερον ἐκείνου ἐγωϊστής. Ἀλλὰ τοῦ ἰδεώδους τούτου ἡ ἐπίτευξις ἀπαιτεῖ κόπους καὶ μόχθους πολλούς, ἐκδηλοῦνται δὲ ὡς μέγας ἀγὼν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἕκαστος μάχεται ὑπὸ τὴν ἰδίαν του τημαίαν, τὴν σημαίαν τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀτομισμοῦ. Ἐνῷ δὲ πάντες πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀγωνίζονται καὶ εἰς τὸ αὐτὸ τέλος ἀποβλέπουν, ὅμως ἕκαστος πασχίζει δι' ἑαυτὸν καὶ μόνον, θέλει νὰ κερτωθῇ τῆς νίκης του τὰ ἀγαθὰ. Εἰς τὸν ἀγῶνα τούτον, ἐνῷ φεινομενικῶς δὲν ὑπάρχουν διαστώτα μέρη, ἐναντι ἀλλήλων ἰστάμενα καὶ ἐτιδιώκοντα τὸ ἐν τοῦ ἑτέρου τὴν ὑποταγήν, ἐν τούτοις ἡ πέλη καὶ ἡ σφοδρότης ταύτης εἶναι ἀπαίρως μεγαλύτερα ἀπὸ ἓνα τοιοῦτον ἐμφανῆ πόλεμον. Ὁ ἀγὼν οὗτος, ὅστις δὲν ἔχει ἐξωτερικὴν ὑπόστασιν, ὡς οἱ γνωστοὶ ἡμῖν πόλεμοι, διότι εἶναι λαυθάων μὲν ἀλλ' ἄγριος, προκαλούμενος ὅχι ὑπὸ τῆς ματαιοδοξίας ἢ τῆς κόρου ἀλαζονείας αὐτοκρατοῦ ἡγεμόνος, ἀλλ' ἐπιδικαλλόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, ἐνυπάρχει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀποτελῶν πλέον φαινόμενον καὶ σιᾶσον τῆς κατὰ βιολογικοὺς κανόνας τελουμένης κοινωνικῆς ἐξελίξεως καὶ δὲν διεξάγεται κατὰ τῆς φύσεως, κατὰ τοῦ χάους. Ἐν τῇ προπαιθεῖα ταύτῃ, ὅπως τὸ ἄτομον ἐπιτύχῃ τὸ δυνατόν μεῖζον, ἐνυπάρχει ἡ πλεονεξία τ. ἔ. τὸ πλέον τῶν ἄλλων ἔχειν τοῦτο ὅμως ἀναγκάως φέρει εἰς πάλιν, ὅπου τὸ ἄτομον δὲν ἀρκεῖται μόνον νὰ ἐπιδιώκῃ ν' ἀποκλεῖσῃ ἐκάστοτε τὸ ἕτερον ἄτομον, ἀλλ', ἐφ' ὅσον δύναται, νὰ χρησιμοποιῇ τοῦτο πρὸς αὐξησιν τοῦ ἰδιοῦ του κέρδους καὶ ἐπὶ προφανεῖ ζημίᾳ τοῦ ἄλλου. Ἐντεθὲν ἀπορρέει ἡ δευτέρα φάσις τοῦ ἀγῶνος τούτου περὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ. Ὁ εἰς ἀδιαφορῶν διὰ τὸν ἄλλον, χρησιμοποιοῦν αὐτὸν ὡς μέσον, πατῶν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἀνερχόμενος εἰς ἕτερον καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τρίτον, συντρίβων τέλος τοὺς πάντας ἐπιτυχάει τοῦ σκοποῦ του, στοιχεῖον τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ὁποίου εἶναι τοῦ ἑτέρου ἡ καταστροφή. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Nietzsche — παρρηγορισθὲν ὅμως καὶ μετενεχθὲν εἰς ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον ἀμφιβολον ἂν ἠθέλησαν ὁ φιλόσοφος —, ἡ ἐπικράτης καὶ κατίσχυσις τοῦ ἰσχυροῦ ἀτόμου διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς θελήσεώς του ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐκ-

πληροῦται θριχμβευτικῶς ἐν τῇ οἰκονομικῇ σφαίρᾳ. Ἡ σύνθεσις ἄρα τῆς συγχρόνου κοινωνίας, αἱ ἥθικαὶ ταύτης εἴξει ἐνσπρούμιναι καὶ ἐξαντλούμεναι εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ἢ προσπάθειαι καὶ ἡ τάσις πρὸς ἐπιδίωξιν μεζζονος κέρδους, ἢ ἀνισος τέλος τῶν ἀγαθῶν κατανομή, ἢ ὅποια προκαλεῖ τὴν λυσσώδη τῶν τάξεων πύλην, ἐγέννησεν, ὡς ἦτο ἐκόμενον καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ ὁμαδισμοῦ καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῶν ὁμοιογενῶν στοιχείων, ὅπως ἐυνηθούσιν ἐπιτυχῶς νὰ πολεμήσουσιν κατὰ τῶν ἑτερογενῶν. Οὕτως δ' ἄρχικὸς ἄγων διαμορφοῦται καὶ ἐξελλίσσεται εἰς ἄγωνα ὁμάδων καὶ τέλους τάξεων, ἐν τῷ ὅποιῳ τὸ σπουδαιότερον ὅπλον εἶναι ἡ ἰσχυρὰ ὁργάνωσις. Οὐ μόνον ἡ ἀντίθεσις κεφαλαιοῦ καὶ ἐργασίας ὑπὸ τὴν γενικὴν καὶ ἀφηρημένην αὐτῆς ἔννοιαν ἔχει εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῶν κεφαλαιοῦχων καὶ τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ λόγῳ τῶν πολλαπλῶν ἀντιθέσεων, — αἵτινες δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἢ αἱ συγκεκριμέναι καὶ αἱ κατὰ μέρος ἐμφανίσεις τῆς ἀρχικῆς καὶ δευτικῆς ἀντιθέσεως — αἱ ὁποῖαι ἐσχάτως ἐξημιουργήθησαν ἐν τῇ σημερινῇ κοινωνίᾳ, παρατηροῦμεν, οὗ καὶ ἐκάστη κατηγορία ἀτόμων, τὰ ὅποια ὁποσδήποτε ἔχουν κοινότητά τινα συμφερόντων συνεννοῦνται εἰς ὁργανώσεις πρὸς καλυτέραν τούτων ἐξυπηρέτησιν. Ἐνταῦθεν ἀπορρέει ἡ πληθὺς τῶν ὁργανώσεων, τῶν ἐταιριῶν, ἐμπορικῶν καὶ μὴ, συνεταιρισμῶν, συνδέσμων καὶ λοιπῶν τύπων, ὑπὸ τοῦς ὁποίους ἐμφανίζεται ὁ ὁμαδισμός. Παρατηροῦμεν ὁργανώσεις ὁλοκληρῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐργασιακὰς ὁμοσπονδίας καὶ συνμοσπονδίας, ὁργανώσεις δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων, παραγωγῶν, καταναλωτικῶν, ἰδιοκτητῶν κ.λ.κ. Ὁλόκληρος ἡ σημερινὴ κοινωνικὴ ζωὴ στρέφεται περὶ τὰς ὁργανώσεις ταύτας, καὶ ὑπὸ τούτων διεξάγεται ὁλόκληρος ἡ κοινωνικὴ πάλη.

Εἰς τὸν ἄγωνα τούτον δ' κεφαλαιοῦχος ἐνίκησε καὶ ὑπέταξεν εἰς ἑαυτὸν τὸν ἐργάτην. Τὸ κεφάλαιον ἐξετόπισε τὴν ἐργασίαν καὶ κατέστη τοῦτο ὁ μόνος ρυθμιτὴς τῆς παραγωγῆς, χρησιμοποιοῦν τοὺς ἄλλους, ὡς δευτερεύοντας θεωρουμένους πρᾶγοντας, καὶ ἐκμεταλλευόμενον τούτους πρὸς αὐξήσειν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἰσχύος του· πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου συγκεντροῦται εἰς τὰς οἰκονομικὰς ὁργανώσεις. Τὸ ἀτομιστικὸν σύστημα διὰ τοῦ τρόπου τούτου καθίσταται ὑπερατομιστικόν, ἡ δύναμις καὶ ἡ σημασία τοῦ κεφαλαίου ἐν τῇ τοιαύτῃ συγκεντρώσει αὐξάνει κατὰπληκτικῶς, διότι ὁλόκληρος ὁ οἰκονομικὸς βίος ρυθμίζεται ὑπὸ τοῦ συγκεντρωμένου κεφαλαίου.

Πρὸ ὅμως τῆς ἀνηλεοῦς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τῆς καταθλίψεως, τὴν ὁποίαν ὀφίσταται ὁ ἐργάτης ἐκ μέρους τοῦ κεφαλαιοῦχου, καθισταμένου ὁσημέραι σκληροτέρου, δὲν ἠδύνατο οὗτος πιεζόμενος πλέον ἀπ' αὐτὸ τὸ αἰσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως νὰ μείνῃ ἀπαθὴς καὶ ἀσυγκίνητος.

Ἡ ἐξάπλωσις καὶ ἡ διάδοσις τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν, ἡ κατὰ τοῦ ἀφορήτου ἀτομικοῦ ἀγανάκτι, οἱ ὧθησαν τὸν ἐκμεταλλευσόμενον, εἴτε ἐργάτην εἴτε καταναλωτὴν εἴτε τι ἄλλο, εἰς μέσον ἀντίστοιχον πρὸς τὸ τοῦ κεφαλαίου, τ. ἐ. τὴν ὀργάνωσιν. Εὐρέθῃ, συνεπῶς καὶ εὐτος εἰς τὴν ἀνάγκη νὰ συνενώσῃ μετὰ τοῦ ἐμοῦ τοῦ τὰς δυνάμεις τοῦ καὶ εὐτω κοινῶς ἀντεπεξέλθουν κατὰ τοῦ φεδρωτέρου ἐχθροῦ, τοῦ κεφαλαίου.

Ἐντεῦθεν δύο εἶναι αἱ κύριοι χαρακτῆρες τῶν ὀργανώσεων τούτων. Ἡ σκοπεῖν τὴν οὕξησιν τοῦ πλούτου, τὴν αὕξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ κεφαλαίου καὶ εἶναι μέσα ἐπιθετικά, ἡ σκοπεῖν τὴν κατὰ τοῦ μὲ μέσα ἰσχυρότερα περλεμόντος κεφαλαίου ἄμυναν καὶ εἶναι μέσα ἀμυντικά. Αἱ πρῶται εἶναι αἱ ὀργανώσεις τῶν κεφαλαιουκρατῶν, δηλαδὴ ἐκείνων εἰσιν ἐκμεταλλεύονται, αἱ δευτέραι τῶν ἐργατῶν καὶ ἐν γένει ἐκείνων, εἰσιν εἶναι ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως. Οὕτω προκύπτει ἡ ἔννοια τῆς τόσης σημασίαν ἐχούσης διὰ τὸν σύγχρονον οἰκονομικὸν βίον οἰκονομικῆς ὀργανώσεως.

*
* *

Οἰκονομικαὶ ὁμοῦ ὀργανώσεις νοθεύονται μόνον ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐπιδιώκουν οἰκονομικὸν τινα σκοπὸν. Οὕτω λ. χ. αἱ ἐργατικαὶ συντεχνίαι δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶν οἰκονομικαὶ ὀργανώσεις, οὐδὲ αἱ ὀργανώσεις τῶν ἐργοδοτῶν, διότι ἀμφότεραι εὐδελάν ἀσχεδὸν οἰκονομικὴν λειτουργίαν. Δὲν δύναται ὁμοῦ νὰ λελθῇ τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς συνεταιρισμούς, τῶν ὁποίων ὁ οἰκονομικὸς σκοπὸς εἶναι προφανής. Κατὰ ταῦτα οἰκονομικὴ ὀργάνωσις δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἔννοια πλειόνων οἰκονομῶν πρὸς ἐπιδίωξιν κοινῶς τινος οἰκονομικοῦ σκοποῦ. Εἶναι ἀξιοφέρον δὲ, ἂν ἐκάστη οἰκονομία ἀνήκῃ εἰς ἑκάστον πρόσωπον καὶ τὰ πλείονα πρόσωπα συνενεῶνται (τύποι ἐμπορικῶν ἐταιριῶν) ἢ εἶναι ὁμαδες προσώπων, ὡς λ. χ. ἀνώνυμοι ἐταίραιοι (Καρτέλ Τράστ κλπ.). Τὰ ὅρια ἄρα τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως εἶναι εὐρύτατα, διότι ὑπὸ τὴν εὐρείαν αὐτῆς ἔννοια περιλαμβάνει τόσοι τὴν ἐταιρίαν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἐφ' ἧσιν αὕτη ἐπιδιώκει οἰκονομικὸν τινα σκοπὸν, ὅσον καὶ τὴν ἀνώνυμον ἐταιρίαν.

Αἱ οἰκονομικαὶ οὗτοι ὀργανώσεις περιβάλλονται ὀρισμένους τύπους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἐμφανίζονται. Οἱ τύποι οὗτοι εἶναι τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἐταιριῶν, τὰ ὁποῖα ἐκαστοτὲ καθιερεῖν αἱ νομοθεσίαι, ἡτοι ἡ ἐταιρία τοῦ ἀστικοῦ δικαίου καὶ αἱ ἐμπορικαὶ ἐταίραιοι (ἐμέρρυθμος, ἐτερόρρυθμος, ἀνώνυμος, μὲ περιορισμένην εὐθύνην—ἰσχύουσα ἄλλαχοῦ—συνεταιρισμός). Εἰς τὰ εἴδη ταῦτα τῶν ἐταιριῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐκ τοῦ νόμου καθιερωμένα, ὁ νομικὸς τύπος συμπίπτει καθ' ὅλον κλίτην μὲ τὸν οἰκονομικὸν ὀργανισμόν. Λ. χ. ἐπὶ τῆς ἀνωνύμου ἐταιρίας δὲν δύναμεθα νὰ διαχωρίσωμεν ἐμπορικὴν ἐταιρίαν ἐν τῇ νομικῇ αὐτῆς ἔννοια καὶ

οἰκονομικὸν ὁργανισμὸν τ. ἔ. τὴν οἰκονομικὴν ἐπιχείρησιν. Δὲν συμβαίνει ὁμως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων οἰκονομικῶν ὁργανώσεων, ὡς λ. χ. τὸ Καρτέλ, τὸ ὅποσον ὡς οἰκονομικὸς ὁργανισμὸς εἶναι τελείως ἀνεξάρτητον πρὸς τὸν νομικὸν ἐταιρικὸν τύπον. τὸν ὅποιον θέλει περιβληθῇ. Τοῦτου ἕνεκα δύναται νὰ περιβληθῇ πάντας τοὺς τύπους τῶν ἐταιριῶν ἀπὸ τοῦ τῆς ἀστικῆς ἐταιρίας μέχρι τοῦ τῆς ἀνωνύμου καὶ τοῦ συνεταρισμοῦ. (¹)

Ἐπομένως ἐνδιαφέρουν ἡμᾶς ἐνταῦθα I αἱ ἐταιρίαι τοῦ ἀστικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ δικαίου, ὡς οἰκονομικαὶ ὁργανώσεις. II αἱ κατ' ἐξοχὴν σημερινὸν καλούμεναι οἰκονομικαὶ ὁργανώσεις, τ. ἔ. Καρτέλ, Τράστ. Κοινοῦ καὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν κοινῶν συμφερόντων, Συμμετοχαὶ κλπ. καὶ III αἱ συνεταρισμοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

§ I Ἑταιρίαι προσωπικαὶ καὶ κεφαλαιακαί.

Ἡ πρώτη κατεύθυνσις ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τῶν ἐταιριῶν ἐν γένει. Αἱ ἐταιρίαι, εἴτε ἐμπορικαὶ εἴτε ἀστικά, διακρίνονται ὑπὸ οἰκονομικῇ ἐποψίᾳ εἰς ἐταιρίας προσωπικὰς καὶ ἐταιρίας κεφαλαιακάς. Εἰς τὰς πρώτας ἐξέχουσιν ὅσιν ἔχουν τὰ πρόσωπα τῆς ἐταιρίας καὶ ἡ ἐργασία τοῦτων, ἀποτελοῦσα συνήθως τὸ μόνον, κεφάλαιον, τὸ ὅποιον δύναται νὰ συνεισφέρουν. Τὰ τυχὲν κεφάλαια εἰς τὰς προσωπικὰς ἐταιρίας δὲν καίζουσιν πρωτεύοντα ρόλον. Ἰδιωκτησία καὶ διεύθυνσις τῆς ἐπιχειρήσεως συμπίπτουν καθ' ὁλοκληρίαν, ὡς συμπίπτει τὸ κεφάλαιον πρὸς τὴν ἐργασίαν. Οἱ νομικοὶ τύποι τῶν προσωπικῶν ἐταιριῶν εἶναι ἡ ἐταιρία τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἡ ὁμόρρυθμος καὶ ἡ μετοχικὴ καλούμενη ἐταιρία. Ἀπέρροια τοῦ προσωπικοῦ χαρακτήρος τῶν ἐταιριῶν τοῦτων εἶναι καὶ ἡ ἀπερίοριστος τῶν ἐταίρων εὐθύνη (ἐξαιρέσει τῶν ἑτερορρυθμῶν). Κετὰ ταῦτα αἱ προσωπικαὶ ἐταιρίαι εἶναι αἱ τύποι τῆς μικρᾶς κοινῆς ἐπιχειρήσεως.

Πρὸς τὰς προσωπικὰς ἐταιρίας ἀντιτίθενται αἱ κεφαλαιακαί, ὁ κύριος τύπος τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀνώνυμος ἐταιρία καὶ ἡ ἀλλοτρίω — ἐν Γερμανίᾳ — ἰσχύουσα ἐταιρία μετ' ἐπεριωρισμένην εὐθύνην. αἱ προσωπικαὶ ἐταιρίαι ὑπὸ οἰκονομικῇ ἐποψίᾳ ἐκπροσωποῦν τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν, οὕτω αἱ κεφαλαιακαὶ ἐκπροσωποῦν τὴν μεγάλην. Οὕτως εἰσι διαφόρου ὅλως βάρους στηρίζεται ἡ ἀνώνυμος ἐταιρία. Ἐὰ πρόσωπα αἱ μετοχοὶ τ. ἔ., οὐ μόνον ἐξωτερικῶς δὲν ἐμφανίζονται, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχουσιν σχέσιν πρὸς τὴν ὅλην ἐπιχείρησιν. Εἶναι ἀπλῶς χρηματοδόται μὴ μετέχοντες εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Τοῦτου ἕνεκα ἐξαιρέτως καὶ μετοχὴ εἰς ἀνώνυμον ἐταιρίαν χωρίζονται πλήρως.

1) Waldeck Deutsches und Internationales Kartellrecht (1922) seel. 25 ἔ.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀνωνόμου ἐταιρίας ἀνάγονται εἰς τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 17 αἰῶνος, ἀλλ' ἡ εὐρεῖα διάδοσις τούτων εἶναι κατὰ πολὺ μεταγενεστέρα, συμπίπτει δὲ πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τίτλων καὶ ἐν γένει τῶν χρεωγράφων, ἥτις ἐποχὴ ἀποτελεῖ ἴδιον στάδιον ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς κεφαλαιακρατίας καὶ καλεῖται συνήθως Effektenkapitalismus. Πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τίτλων τούτων ἡ ἰδρυσις ἀνωνόμου ἐταιρίας ἦτο, ἂν ὄχι ἀδύνατος, πάντως πολὺ δύσκολος· διότι ἡ τὸ Κράτος θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ συστήσῃ τοιαύτης ἐταιρίας, αἱ ὁποῖαι πλέον θὰ εἶχον καθαρῶς κρατικὸν χαρακτήρα — καὶ τοῦτο συνέβαιεν εἰς τὸ παρελθόν — ἡ εἰ ὀλίγοι εὐνάμενοι νὰ διαθέσουν μεγάλα κεφάλαια, ὥς ἀπαιτεῖ μία μεγάλη ἐπιχείρησις. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἑλλειψὶς χρηματιστηρίων συνέβαλεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν μὴ ἀνάπτυξιν τῆς ἀνωνόμου ἐταιρίας. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως ἑμὸς τῶν χρεωγράφων, διὰ τῶν ὁποίων διευκολύνθη μεγάλως ἡ ἐξεύρεσις μεγάλων κεφαλαίων, διότι πᾶς τις διαθέτων ἔστω καὶ μικρὸν κεφάλαιον ἠδύνατο νὰ γίνῃ μέτοχος εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν καὶ θανειστής παντὸς Κράτους, διὰ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν χρηματιστηρίων ἠδύνατο πωλῶν τοὺς τίτλους του ν' ἀναλάβῃ τὰ κεφάλαιά του καὶ τὰ τοποθετήσῃ ἄλλαχιθ, ἡ ἐπικράτης τῆς ἀνωνόμου ἐταιρίας, ὥς τοῦ μοναδικοῦ τύπου τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως, κατέστη ὀριστικῇ.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τίτλων εἰς τὸν κομιστὴν καὶ τῶν χρεωγράφων ἀνεπτύχθη καὶ ἡ κατὰ μεταχᾶς ἐτεροδόρυθος ἐταιρία καὶ ἡ μὲ περιωρισμένην εὐθύνην ¹⁾

Ἡ εἰκονομικὴ σιμασία τῶν κεφαλαιακῶν ἐταιριῶν εἶναι μεγίστη, εἶδοι σιτριζέται ἐπὶ τῆς εὐκολίας τῆς ἐξευρέσεως μεγάλων κεφαλαίων πρὸς ἐκτίλξιν μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἐξεύρεσις τῶν κεφαλαίων τούτων καὶ ἡ ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ τοποθέτησις κεφαλαίων μικρῶν ἢ μεγάλων εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις διευκολύνεται κατὰ πολὺ λόγφ τῆς περιωρισμένης εὐθύνης, τὴν ὁποίαν καθιστοῦν ὅλκι σχεδὸν αἱ νομοθεσίαι διὰ τοὺς μέγχευς τῶν ἐταιριῶν τούτων. Ἡ περιωρισμένη εὐθὺνη σημαίνει εἰκονομικῶς περιορισμὸν τοῦ κινδύνου τῆς τοποθετήσεως κεφαλαίων πρὸς ἐπιχείρησιν καὶ συνεπῶς ὥθει περισσότερον εἰς αὐτήν. Ἐξ ἰσοϋ σιμαντικῇ, θεωρητικῶς τοδλάχιστον, εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῶν κεφαλαιακῶν ἐταιριῶν καὶ τῇ τῆς ἀνωνόμου ἐταιρίας ὥς μέσου κατανομῆς πλούτου εἰς μεγαλείτερον κύκλον προσώπων. Ἡ κατοχὴ τίτλων παρ' ἀριθμοῦ ἀτόμων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μέγαλου, ἔχει ὥς ἀποτέλεσμα τὴν διανομὴν κερδῶν εἰς εὐρύτερον κύκλον. Πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τίτλων καὶ τῶν χρεωγράφων τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων περιτρίζοντο εἰς

1) Περὶ τούτης (G. m. b. H.) βλ. Lehmann-Hoeniger Lehrb. d. Handelsr. 1921 σελ. 386 ε.

τὸν μικρὸν κύκλον τῶν κεφαλαιούχων. Σήμερον, ὡς τοῦλάχιστον ἀφε-
τῶς πιστεύεται, τὰ κέρδη, λόγῳ τῆς εἰς τῶν χρηματιστηρίων κινητοποι-
ήσεως τοῦ εἰς τίτλους καὶ χρεώγραφα πλούτου, τὰ κέρδη τῶν ἀνωνύμων
ἐταιριῶν περιέρχονται εἰς σχετικῶς μεγάλον ἀριθμὸν ἀτόμων. Τοῦτο
ὁμῶς ἀληθεύει μόνον θεωρητικῶς. Τὸ ἀντίον ἐν τῇ πράξει οὐδέποτε
ἀνώνυμος ἐταιρία δύναται ν' ἀνήκῃ, ἐκτὸς ἐλαχίστων μεμονομένων ἐξαι-
ρέσεων εἰς ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας ἰδιοκτητῶν, ἀλλὰ τὸ κεφάλαιον αὐ-
τῆς ὁλόκληρον εὐρίσκεται πάντοτε εἰς τὰς χεῖρας ἑλίγων τινῶν κεφαλαι-
ούχων, οἱ ὅποιοι ὅχι μόνον δὲν φέρουν πρὸς πώλησιν εἰς τὸ χρηματι-
στήριον τὰς παρ' αὐτῶν κατεχομένας μετοχάς, ἀλλὰ καὶ καταβάλλουν
πάναν προσπάθειαν νὰ συγκεντρώσουν εἰς χεῖράς των καὶ πάσας τὰς λοι-
πὰς εἰς χεῖρας ἄλλων εὐρισκόμενας. Ὅτι τοιαῦτα εἶναι πάντοτε αἱ τά-
σεις καὶ αἱ διευθετήσεις τῶν κεφαλαιούχων ἀποδεικνύει περιτράνω ἡ κα-
θημερινὴ πρακτικὴ. Σκοπεῖουν οἱ κεφαλαιοῦχοι ν' ἀποκτήσουν ὅλας τὰς
μετοχὰς ἐπιχειρήσεων, ὥστε νὰ τὰς ἔχουν ἐξηγορασμένας καὶ συνεπῶς
ἐποχειρίους. Ἡ τάσις μάλιστα αὕτη, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐκδηλοῦ-
ται ἐν ἐντονωτέρῳ ἐπὶ τῶν εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνισταμέ-
νων ἐταιριῶν. Βεβαίως διὰ τῆς νομοθετήσεως περιοριστικῶν διατάξεων
δύναται νὰ προληφθῇ ἡ εἰς ὀλίγας χεῖρας συγκέντρωσις μεγάλου ἔριθμο
μετοχῶν. Ἡ ἀναμφισβήτητος ὁμῶς κοινωνικὴ σκοπιμότης τοιούτων μέ-
τρων ἀντιτίθεται εἰς τὴν τόσον ἐρριζωμένην ἀρχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευ-
θερίας. Ἐπομένως ἡ ἀνώνυμος ἐταιρία παρουσιάζει κατ' ἐξοχὴν συγκέν-
τρωσιν πλούτου εἰς ὀλίγα μόνον άτομα. Καὶ ναὶ μὲν τὸ δυνατόν τῆς εἰς
πολλοὺς κατανομῆς τοῦ κεφαλαίου κατ' ἀρχὴν δὲν δύναται νὰ παραγνω-
ρισθῇ, τοῦθ' ὅπερ κέρχεται μεγάλην ἀξίαν, διότι αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν
ἰδιοκτητῶν, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἐγκυμονεῖ πολλοὺς διὰ τὸ κινεῖν κινδύνους,
διότι τοῦτο εὐκόλως παρασύρεται καὶ μικρὰς οἰκονομίας τοποθετεῖ εἰς
τίτλους καὶ μετοχὰς ἐταιριῶν, αἱ ὅποιοι δὲν ἐπιδιώκουν σοβαρὰν τινα ἐπι-
χειρήσιν· ἐξ ἄλλου δὲ λόγῳ τῆς κερδοσκοπίας ἐν τῷ Χρηματιστηρίῳ
εὐκολώτατα πίπτει θύμα τῆς κερδοσκοπίας παρασυρόμενον εἰς ἀκαίρους
ἀγορὰς ἢ πωλήσεις τίτλων.

ὑπὸ κοινωνικὴν ἐποψιν αἱ κεφαλαιακαὶ ἐταιρίαι παρουσιάζουν καὶ
τοῦτο προσέτι, διὰ στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπλῆς μεταδιβάσεως
τοῦ εἰς μετοχὰς κεφαλαίου τῶν διευκολύνουν τὴν ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀπολύ-
τως ἐργασίας ἀσχετον κτήσιν κερδῶν. Τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ χω-
ρισμοῦ διοικήσεως ἀπὸ ἰδιοκτησίας. Οὕτω δὲ κεφαλαιοῦχος διαθέτων εἰς
μετοχὰς τὰ χρήματα τοῦ οὐδεμίαν ἐργασίαν ἐπιχειρεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν
εὐχάριστον ἀπασχόλησιν τῆς καθ' ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα ἀποκο-
πῆς καὶ εἰσπράξεως τῶν μερισμάτων καὶ τῶν τεκομενίδων. Τὸ τοιοῦτον

ἐπιναλαβανόμενον εἰς εὐρύτερον κύκλον δὲν σημαίνει ἄλλο ἢ τὴν δημιουργίαν τάξεως προνομισύλων, μονίμως καὶ σταθερῶς παραμενόντων ἐν τῇ κατοχῇ τῶν τοιούτων τίτλων καὶ συνεπῶς ἀποκομιζόντων τεραστίας πρυόδους ἄνευ τῆς παραμικρᾶς ἐργασίας. Τοῦτο βεβήτως δέξυνται κατὰ πολὺ τὰς κοινωνικάς ἀντιθέσεις καὶ καθιστᾷ ἔτι ζωηροτέραν καὶ ἐμπαντοστέραν τὴν διαφορὰν μετὰ τοῦ ἐργαζομένου καὶ τοῦ εἰσπράττοντος τὰ μερίσματα καὶ αὐξάνει τὴν κατὰ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν τοιούτων ἐκμεταλλευτῶν κεφαλαιούχων εὐλογον καὶ δικαιολογημένην ἀγανάκτησιν.

Ὁ συνήθως εἰς τὰς ἀνωνύμου, ἐταιρίας ἀποδιδόμενος ἕτερος κοινωνικός κίνδυνος. τῆς διεκδικήσεως τῆς κληρονομικότητος μεγάλων κεφαλαίων διὰ τῆς εἰς τοὺς κληρονόμους περιελεύσεως τῶν μετοχῶν, δὲν εἶναι δικαιολογημένος. οὐδὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰδιαίτερος κίνδυνος, τὸν ὅποιον φέρει μετ' αὐτοῦ τὸ σύστημα τῶν τίτλων. ') Οἱ τίτλοι οὗτοι ἐκπροσωποῦν συνήθως ἐλάχιστον ποσὸν καὶ ἐπομένως ἡ ἀνάλωσίς των εἶναι εὐχερестάτη. Ἄλλως τε τοιοῦτος κίνδυνος ὑπάρχει εἰς πᾶν εἶδος κεφαλαιοκρατισμοῦ, οὐχὶ δὲ ἰδιαίτερος ἐπὶ τῶν τίτλων καὶ τῶν χρεωγράφων.

Διὰ τῶν κεφαλαιακῶν ἐταιριῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξετεπίσθη ἡ ἀπερροφήθη ἡ μισθὰ ἐπιχειρήσεις. διότι ὁ μικροεπιχειρηματίας τοποθετεῖ ἀσφαλέστερον, μὲ ὀλιγωτέρους κινδύνους, μὲ περιορισμένην εὐθύνην τὰ χρήματά του εἰς μετοχὰς ἀνωνύμου ἐταιρίας. Συνεπεία ἔμως τοῦ γεγονότος τούτου ἐσχηματίσθη νέα τάξις ἐν τῇ κοινωνίᾳ. τῶν ὑπαλλήλων τ. ἔ. τῶν ἐταιριῶν τούτων, τῶν ὁποίων ἡ θέσις εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρας τῆς τῶν δημοσίων καὶ λοιπῶν ἱερωτικῶν ὑπαλλήλων. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν καὶ αἱ νομοθεσίαι, αἱ ὁποῖαι καθιερωθὲν διαφόρους διὰ τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἐργάτας, τῶν ἀνωνύμων ἐταιριῶν προστατευτικὸς θεσμοὺς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΚΑΡΤΕΛ ΤΡΑΣΤ ΚΑΙ ΛΟΙΠΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

§ 2 Αἵτις γενέσεως τῶν Καρτέλ καὶ τῶν Τράστ.

Αἱ οἰκονομικαὶ ὁργανώσεις, αἱ περιβαλλόμεναι τοὺς ἐταιρικούς κύκλους, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, κατευθύνονται εἰς τὴν ἀπόκτησιν κέρδους, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὴν μόνην αἰτίαν, ἡ ὁποία φέρει τὰς καθεκὰς τὴν ἐπιχειρήσεις εἰς συγκέντρωσιν καὶ ὁργάνωσιν. Αἱ τοιαῦται ἐταιρίαι, αἱ ὁποῖαι τῆς γενέσεως των ἐφείλουν μέγιστον εἰς τὴν δι' αὐτῶν εὐλοωτέραν ἐπίτευξιν μεζόνος κέρδους τῶν ἐπιχειρηματιῶν, καλεῖνται συνήθως ἐταιρίαι πορισμοῦ (Eirwerbsgesellschaften).

Ἄλλ' ἡ ἰδέα τῆς ἐπιτεύξεως κέρδους δὲν εἶναι ἡ μόνη ἡ ὁποία ἀμέσως δέσχηται εἰς τὴν ὁργάνωσιν. Ὑπάρχουσιν καὶ ἄλλοι λόγοι καὶ μάλιστα

1) Οὕτω R. Liefmann Die Unternehmungsformen (1923) 3 ἐκδ. σελ. 64.

ἀπεχρῶντες τοιοῦτοι, πρὸ ἐπιβάλλουσιν εἰς τὰς καθέκαστον ἐπιχειρήσεις τὴν συνένωσιν, διότι ἄλλως ἔλθουσιν ἄχθῃ εἰς οἰκονομικὴν καταστροφὴν. Οὐδεμία βεβαίως ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὸ βάθος τῶν λόγων τούτων καίτοι ἔ ἀπώτερος καὶ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ δυνατοῦ μελλόντος κέρδους, ἀλλὰ ἡ συγκέντρωσις παρίσταται ἐπιβαλλομένη ἐκ λόγων ἀφύκτου ἀνάγκης.

Εἶναι φυσικὸν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαπεύσεως τὸν σύγχρονον οἰκονομικὸν βίον θεμελιώδεις ἀρχῆς τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας ἀκολουθεῖ, ὅτι ἕκαστος ἐπιχειρηματίας τηρῶν τὰς διατάξεις τῶν κανόνων τοῦ δικαίου εἶναι ἐλεύθερος τόσον εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ εἴδους τῆς ἐπιχειρήσεώς του, ὅσον καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐξασκήσεως αὐτῆς. Βασίζόμενος ἐπὶ τῆς ἰδίας του ἱκανότητος καὶ δραστηριότητος ἢ τῶν ἰδιαιτέρων του γνώσεων καὶ ἐμπειρῶν δύναται ἕκαστος ἐπιχειρηματίας ν' ἐκσκήσῃ ἐπιχειρήσιν, εἰς τὴν ὅπου εἶναι ἔχουσιν ἤδη τραπὴ ἑκατοντάδες ἄλλων ἐπιχειρηματιῶν. Εἶναι ὅμως φυσικὸν ὅτι ὅσοι περισσότεροι εἶναι αἱ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος ἐπιχειρήσεις, τόσῳ ὀλιγώτερα τὰ παρ' ἑκάστης πραγματοποιούμενα κέρδη. Ἐντεῦθεν ἄρα γεννᾶται ἡ ἀνάγκη τοῦ συναγωνισμοῦ. Ἐκάστη ἐπιχείρησις προσπαθεῖ νὰ συναγωνισθῇ ἐπιτυχῶς τὴν ἑτέραν. Τὰ πρὸς τοῦτο μέσα εἶναι δύο: ἡ ἡ παραγωγὴ εἴδους καλυτέρου τῶν ἄλλων, ἢ ἂν τὰ προϊόντα εἶναι τῆς αὐτῆς ποιότητος ἢ πώλησις εἰς τιμὴν κατωτέραν τῆς τῶν ἄλλων. Ὁ πρῶτος τρόπος ἐμφανίζει πολλὰς δυσκολίας διὰ τοῦ ἐπιχειρηματίας, διότι προϋποθέτει αὐξήσιν τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων. Ὅστε ἀπομένει μοναδικὸς σχεδὸν τρόπος ἀνταγωνισμοῦ ἡ ἐλάττωσις τῶν τιμῶν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος λαμβάνει τὴν ὀξυτέραν αὐτοῦ μορφήν ἐπὶ ἐπιχειρήσεων, εἰς τὰς ὅπου εἰς τὴν ὑπάρχει διαφορὰ εἰς τὴν ποιότητα τῶν προϊόντων ἢ ἡ διαφορὰ αὕτη δὲν παίζει ρόλον σημαντικόν, ὡς λ. χ. ἐπὶ μέσων συγκοινωνίας, ἂν τὰ ὀχήματα τὰ μὲν εἶναι πολυτελέστερα τῶν ἄλλων, ὅποτε μόνον μέσον ἀνταγωνισμοῦ παραμένει ὁ διαρκὴς μετριασμὸς τῶν τιμῶν. Ἐκαστὸς δὲ ἐπιχειρηματίας νομίζει, ὅτι διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν τιμῶν ἐξασφαλίζει τὴν μεγαλύτεραν κατανάλωσιν περιοριζόμενος εἰς μικρότερον κέρδος. Θεορεῖ ὡς ἀρχὴν καὶ κανόνα τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ του προγράμματος: μεγάλη κατανάλωσις, μικρὸν κέρδος, μεγάλη καὶ ἀντακτικὴ παραγωγὴ, χαμηλαὶ τιμαί. Ἀλλὰ ὅσον ἡ τοιαύτη ἀντίληψις εἶναι φαινομενικῶς ἐπωφελεῖς διὰ τοὺς καθ' ἕκαστον ἐπιχειρηματίας, τόσον ἀποδίδει ἐν τῇ πράξει ἀσύμφορον, διότι ἂν τοιαύτην ἀρχὴν ἀκολουθοῦν ἔλοι οἱ ἐπιχειρηματίαὶ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἡ ὑπερπαραγωγὴ. αἱ ἐκ τῆς ὁπλίας κρίσεως καὶ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς εἶναι γνωστά.

Κατὰ τοῦτο ἀποτέλεσμα τοῦ ἐγαλινώτου τούτου ἀνταγωνισμοῦ εἰ
Καὶ ἐκδοθέν ἐν ἡ «Ἀρχαί» Τόμ. 5 (1925) Γ'

ναι ή διαρκής τών τιμών πτώσις, ή όποία πλειστάκις φθάνει μέχρι του σημείου να μη καλύπτωνται τά παραγωγικά των έξοδα, όποτε πρόδηλοι είναι αι οικονομικαί καίαστραφαί, αι όποιαι δύνανται να επέλθουν. Καί ναι μὲν διά τής συνεχούς πτώσεως τών τιμών παρέχεται εις τό κοινόν ή εύκαιρία να προμηθεύεται τά διάφορα είδη εις έκπεσμένας τιμάς, και όπ' αὐτήν τήν έποψιν δύναται να θεωρηθῇ, ώς άλλοτε ήτο δόγμα τής οικονομικῆς έπιστήμης, ότι ό ελεύθερος ανταγωνισμός είναι έπωφελής και χρήσιμος, αλλά όπὲ οικονομικήν καθάρως έποψιν οὗτος είναι καταστρεπτικός, διότι εύκολώτατα δύναται να δηγήγησιν ολοκληίρους έπιχειρήσεις εις οικονομικόν μηδενισμόν, καθ' όσον αύξάνει ό κίνδυνος του κεφαλαίου ένφ' έλτιτοῦται έξ άλλου τό κέρδος'). 'Αλλά και εις τήν έθνικήν οικονομίαν είναι επιδεδής ό ανταγωνισμός οὗτος λόγω κυρίως τής ασταθείας τών τιμών, ή όποία επακολουθεί.

Κατέστιν τῆς έπιχειρήσεως και τῆς κατεχόμενης τῆς μεγάλης έπιχειρήσεως διά τῆς τεραστίας προόδου, ή όποία συνετελέσθη εις τά μέσα τῆς συγκοινωνίας και τῆς παραγωγῆς έν γένει, συνεπεία τῆς όποιας ήλατοῦντο διαρκώς τά παραγωγικά έξοδα, ή ανάγκη τῆς άπαλλαγῆς από τόν συναγωνισμόν κατέστη μάλλον καταφανής και επιτακτική. Δοθέντος δὲ ότι ζήτημα νομικῶς έπι τρεπτοῦ τοῦ συναγωνισμοῦ δέν δύναται γεννηθῇ, καθ' όσον, έφ' όσον οὗτος δέν πληροί τοὺς όπὲ τῆς περιόχου ένταγισμοῦ νομοθεσίας προβλεπομένους όρους, μένει έκτός τοῦ κράτους τοῦ δικαίου, εἴτε κατ' άλλον τρόπον οι έπιχειρηματῆαι να ζήτῃσιν τήν από τοῦτου άπαλλαγήν των. Οὕτως αντί τῆς όπάρξεως κλειδίων έπιχειρήσεων συναγωνιζόμενων άλλήλας και πρό των κινδύνων, τοὺς όποιους έγκυμονεῖ δι' αὐτῆς ό ελεύθερος και άπεριορίστος συναγωνισμός ήδύνατο να συστηθῇ μία μεγάλη έπιχείρησις, αποτελουμένη έξ όλων των κατά μέρος τοιούτων, σκοποῦσα τήν ρύθμισιν τών όρων τῆς παραγωγῆς δι' έκάστην έπιχείρησιν και τήν διατήρησιν ύψηλῶν τιμών δι' έπιβώξεως μονοπωλήσεως τών προϊόντων αὐτῶν. Οὕτως ένεφανίσθησαν τά Καρτέλ, τ. έ. αι ελεύθεραι συμφωνίαι ή ένώσεις κλειδίων ανεξαρτήτων παρεμμένων έπιχειρηματιῶν τοῦ αὐτοῦ είδους έπὶ σκοπῷ μονοπωλικῆς έξουσιάζσεως έπὶ τῆς αγοράς').

§ 3 Ένωσια τῶν Καρτέλ

Κατά ταῦτα τά Καρτέλ είναι ένώσεις ή συμφωνίαι τών έπιχειρηματιῶν. Έκ τοῦτου προκύπτουν, ως ειδικῶς κατωτέρω εξηγείται, διάφορα είδη Καρτέλ· άλλα τοῦτέστιν αποτελοῦν ένωσιν πραγματικήν, όποτε ό

1) Liefmann Kartelle und Trusts, 6 έκδ. 1924 σελ. 18.

2) Liefmann έ.δ. άνωτ. σελ. 5. Έτέρους όρισμούς βλ. έν Wörterb. d. Volkswirtschaft. (1911) II έν λ. Kartelle σελ. 23 έ.

μεταξύ των επιχειρηματιών σύνδεσμος είναι στενότερος, άλλα δὲ περιορίζονται εἰς συμβατικὰς συμφωνίας περὶ ρυθμίσεως ἀνωτάτου ὅρου παραγωγῆς, κατωτάτης τιμῆς πωλήσεως, χωρὶς νὰ ἐντυπωσιζοῦνται ἐσωτέρα τις σχέσις μεταξύ τῶν ἐπιχειρήσεων.

Οὐσιώδες γνῶρισμα τῶν Καρτέλ εἶναι ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος διατηρεῖν πλήρη τὴν αὐτοτέλειάν των καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ κεῖται οὐσιώδης διαφορά τῶν Καρτέλ ἀπὸ τὰ Τράστ καὶ τῇ ὁρισμένον τούτων εἶδος τὴν Συγχώνευσιν (Fusion). Ἐπὶ ταύτης, ἔστω καὶ ἐπιδικούσης μονοπωλιακούς σκοπούς, αἱ καθ' ἑκάστην ἐπιχειρήσεις ἀπεβάλλουν τελείως τὴν αὐτοτέλειάν των, διότι πᾶσαι συνενούμεναι συνιστῶσι νέαν ἐπιχείρησιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὔτε πραγματικῶς οὔτε νομικῶς ὁρίζονται κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεις. Ἡ διαφορά αὕτη ἰσχυρίζεται ἄλλως τε ἐκ τῆς φύσεως ἑκατέρου τῶν θεσμῶν. Τὰ Τράστ ἔν ἐν εἶναι συμβατικὴ συνένεσις, ὥς τὸ Καρτέλ, ἀλλὰ πολὺ τούτου πλέον· εἶναι οικονομικὴ συγχώνευσιν πολλῶν ἐπιχειρήσεων εἰς μίαν, ἥτις καθίσταται πλήρης καὶ τελεία ἐπὶ τῆς καθ' αὐτὸ Συγχώνεσεως.

Ἡ βάση ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζονται τὰ Καρτέλ εἶναι ὁ μονοπωλιακὸς χαρακτήρ, τὸν ὁποῖον προσλαμβάνουν. Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἀνάγκη τοῦ μονοπωλίου ὡπὸ τὸν τύπον τῶν Καρτέλ ἐγεννήθη λόγῳ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ¹⁾. Ἀλλὰ δεόν νὰ καθορίσωμεν τὰ ὅρια τοῦ μονοπωλιακοῦ χαρακτήρος τῶν Καρτέλ. Μονοπωλίον λέγοντας νοοῦμεν οὐχὶ τὸ ἀπόλυτον ἀλλὰ τὸ σχετικὸν τοιοῦτον. Τούτέστιν εἰ εἰς τὸ Καρτέλ ἀνήκοντες ἐπιχειρηματῆαι δὲν εἶναι καὶ εἰ μόνοι ἀποκλειστικοὶ τοιοῦτοι εἰς τὸ εἶδος τοῦτο. Ὑπάρχουν σχεδὸν πάντοτε ἐπιχειρηματῆαι ἔξω τοῦ Καρτέλ εὐρισκόμενοι συναγωνιζόμενοι τοῦτο καὶ παράγοντες τὰ αὐτὰ εἶδη. Τὸ μονοπωλίον, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει τὸ Καρτέλ, τείνει νὰ περιλάβῃ ὅσα τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ἔριθμόν ἐπιχειρηματιῶν, εἰς ὅσους ὥστε ὁ ἔξω ἀπεμένων τοιοῦτος νὰ εἶναι μικρὸς καὶ συνεπῶς ἀνευ σημασίας

1) Περί τῆς γενέσεως τῶν Καρτέλ πρότερον ἐπιστηρίζετο ἐπιμόνως, σήμερον ὀλιγώτερον, ὅτι ταῦτα εἶναι ἀποτελέσματα τῆς προστατευτικῆς φορολογίας, ὅτι δηλαδή αἱ ἐνίοποι ἐπιχειρήσεις διὰ τῆς φορολογίας ταύτης ἐπαυσαν τὰ φοβᾶναι τὸν ἐξωτερικὸν ανταγωνισμόν, συντηθεῖν δὲ εἰς Καρτέλ πρὸς ἐκπετάλλευσιν τῶν ἀφελειῶν, τὰς ὁποίας παρεῖχεν εἰς αὐτὰς τὸ σύστημα τῶν προστατευτικῶν δασμῶν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν διότι, καίτοι οἱ προστατευτικοὶ δασμοὶ δεόν νὰ θεωρηθοῦν ὡς οὐσιωδὴς διευκολύναντες τὴν ὁσέωσιν τῶν Καρτέλ, δὲν δύναται ὅμως νὰ θεωρηθοῦν καὶ ὡς μόνος λόγος, ὡς ἐπιστηρίζεται. ὁ ἀγών εἰς ταῦτα, διότι Καρτέλ συνέστησαν καὶ διὰ κρολόντα, διὰ τὰ ὅποια οὐδὲμία ἐπὶ ἡσυχον προστατευτικοὶ δασμοί. Ποβλ. Liefmanns Kartelle u. Trusts σελ. 14 τοῦ αὐτοῦ ἐν Handwörterb. d. Staatsw. 4η ἐκδ. (1923) τ. IV σ. 614 ἔ.

και άνευ έπιρροής ό παρά τούτου άσκούμενος άνταγωνισμός. Τής άρχής ταύτης ή τήρησης άποτελεί μίαν τών σοβαρωτέρων έγγυήσεων περί έπιτυχίας του σκοπού του Καρτέλ. 'Η πείρα απέδειξεν, ότι όπως τό Καρτέλ εύδοκιμήσῃ ως μονοπωλιακός όργανισμός πρέπει νά περιελείῃ τοϋλάχιστον τά 3)4 τών έπιχειρήσεων του αϋτου είδους, έστω και άν είναι τοπικώς περιορισμένον, άλλως είναι ασύλληπτος κἀν ή έννοια του μονοπωλίου'). 'Επομένως όσφ μεγαλύτερος είναι ό άριθμός τών έντός του Καρτέλ εύρισκομένων έπιχειρηματιών, επί τοσοϋτον πλησιάζει τοϋτο τό άπόλυτον μονοπώλιον. Κατά τοϋτο διαφέρει τό τοιοϋτο μονοπώλιον τών άλλων ίδιωτικών μονοπωλίων, τά όποια συνιστώνται και άναγνωρίζονται διά νόμων ή προνομίων, διότι ταϋτα στήρίζονται εις την ύπό του Κράτους παροχήν του δικαιώματος τούτου. ένφ εκείνα είναι άποτελέσματα τών πραγμάτων και της άτομικής θελήσεως.

Τά Καρτέλ θέον νά διακριθούν από πολλές έτέρας όργανώσεις, μονοπωλιακός ή μη τών έπιχειρηματιών. Καρτέλ είναι αί ύπό τών έπιχειρηματιών ως τοιοϋτων καταριζόμεναι συμβάσεις ή ένώσεις. 'Επομένως άφορῶσι εις την ιδιότητά των ως οικονομικών έπιχειρηματιών και οϋχι εις πάσαν αϋτης έμφάνισιν. άλλα μόνον εκείνην καθ' ήν οϋτοι παρίστανται ως παραγωγοί πωλοϋντες τά προϊόντα αϋτων εις τοϋς καταναλωτάς. 'Αρα εις τά Καρτέλ δέν άνήκουν αί ένώσεις τών έπιχειρηματιών, έστω και άν αϋται έχουν χαρακτηρη μονοπωλιακόν, προς άγοράς έρισμένων ειδών υπό όρους εύνοϊκωτέρους δι' αϋτούς, είτε πρόκειται περί άγοράς πρώτων ύλών, είτε εις τάς άγοράς ταύτας πρβαίνουσι έπιχειρηματίαι ως καταναλωτάι ή ως παραιτέρω καταργασταί. 'Επίσης έξω του κύκλου τών Καρτέλ πίπτουν και αί ένώσεις τών έπιχειρηματιών ως εργοδοτών. εις τάς όκείας κατατρέχουν οϋτοι όπως ήνωμένοι δύνανται εύκολώτερον και άσφαλέτερον νά επιβάλλουν εκάστοτε τάς θελήσεις των επί τών έργατων. 'Ομοίως έντελώς διάφορος είναι και ό χαρακτηρ τών ένώσεων προς καταπολέμησιν των παρά τών έργατων εκάστοτε κηρυσσομένων άπογόνων.

'Επίσης τά Καρτέλ θέον νά διακριθούν υπό άλλας διαφόρους έπαγγελματικές συνεννοήσεις μεταξύ διαφόρων επαγγελματιών, ως λ. χ. ιατρών, δικηγόρων, μουσικών κλπ. διότι οϋτοι δέν είναι οικονομικοί έπιχειρηματίαι έχοντες διατεθειμένον κεφάλαιον εις έρισμένον κλάδον της παραγωγής. 'Ομοίως διαφέρουν τά Καρτέλ και τών εργατικών συντεχνιών, διότι και αϋται είναι επαγγελματικές ένώσεις, καίτοι κατά πολϋ τούτων εύρύτεραι και μέ ισχυροτέραν δύναμιν και σπουδαιότεραν άποστολήν. .

1) Liefmann Kart, u. Tr. σελ. 6.

Ἐπίσης ἀπὸ τῶν συνεταιρισμῶν δεόν νὰ διακριθοῦν τὰ Καρτέλ, καθ' ὅσον τὰ τελευταῖα εἶναι ἀπλὰι συνεννοήσεις, ἐνῶ τὰ πρῶτα εἶναι κοινὰι οἰκονομίαι. Οὐχ' ἦτεον ὁμως ἐν εἴδος ὧν Καρτέλ προσεγγίζει κατὰ πολὺ πρὸς τὸν συνεταιρισμόν. Τοῦτο εἶναι τὸ Καρτέλ μὲ εἰδικὸν πρᾶτήριον κοινὸν διὰ πάσας τὰς εἰς τοῦτο ἀνηκούσας ἐπιχειρήσεις. ¹⁾

Τέλος τὰ Καρτέλ, ὅφ' ἦν ἐννοιοῦν γίνεται ἐνταῦθα λόγος, διακρίνονται ἀπὸ τῶν καταναγκαστικῶν Καρτέλ, τῶν ὅποισιν ἐγένετο κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου χρήσις, ἢ μᾶλλον κατάχρησις, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ἐν Γερμανίᾳ. Λόγῳ ἐπὶ λαδῇ τῆς μεγάλης ἀλλείψεως εἰς εἴδη, κυρίως πρῶτας ὕλας καὶ ἀθρακας, τὰ Καρτέλ, τὰ ὅποια ἐλειτουργοῦν ἐν τῇ κλάδῳ τούτῳ τῆς παραγωγῆς, ἐπειτάχθησαν τρέπον τινα ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ἐξ ἄλλου ἕτεραι ἐπιχειρήσεις ἐξαναγκάσθησαν νὰ σχηματίσουσιν Καρτέλ. Ταῦτα ἔμως εἶναι πρόσωπα δημοσίου δικαίου καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουν τῶν Καρτέλ, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐννοίᾳ ²⁾.

Τὰ Καρτέλ, ὥς ἀντιλαμβανόμεθα ταῦτα σήμερον, ἐν ὀψήρῳ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Εἶδος μονοπωλιακῶν ὁργανώσεων εἶναι αἱ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀπκντῶσαι συντεχνίαι (Zünfte). Διαφέρουν ἔμως τῶν σημερινῶν Καρτέλ οὐσιωδῶς, διότι δὲν ἦσαν ἐλεύθεραι ἐνώσεις. ἀλλὰ συνιστῶντο ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ συνεπῶς ἕτερον πέντετε δημόσιον χαρᾶκτηρ. Ὁ λόγος τῆς μὴ ὑπάξεως Καρτέλ καὶ ἐν γένει μονοπωλιακῶν ὁργανώσεων μέχρις ἐσχάτων δὲν ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός τῆς ἀλλείψεως συναγωνισμοῦ, ἀλλὰ εἰς τὰς περὶ μονοπωλίων παλαιότερας οικονομικὰς ἀντιλήψεις. Ἐπιστεῖται ἐπὶ λαδῇ, ὅτι μόνον ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς παντὸς μονοπωλίου ἦσαν τὰ μόνα κατὰλληλα μέσα πρὸς παραγωγὴν τοῦ κοινῶ καλοῦ. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ ὅτι αἱ νομοθεσίαι μέχρις ἐσχάτων εὐδεμίαν παρεῖχον προστασίαν οὐδὲ ἀνεγνώριζον ἰδιωτικὰ μονοπώλια ³⁾.

Ἡ γένεσις τῶν Καρτέλ ἀνάγεται εἰς τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ παρελθόντος αἵωνος, τῶν πρώτων τοιοῦτων ἱσχυθέντων ἐν Γερμανίᾳ μεταξὺ τῶν

1) Οὕτως ὁ Liefmann Kart. u. Tr. σελ. 8 καὶ Unternehmungsformen σελ. 83, ὁμοίως ὁ Geiler Gesellschaftliche Organisationsformen d. neueren Wirtschaftsrechts 1922 σελ. 26 κατατάσσει τὰ Καρτέλ καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς κοινωνίας ἔχουσας σκοπὸν τὴν παραγωγὴν τῶν καθ' ἕκαστον οἰκονομῶν (Förderungsgemeinschaften).

2) Περὶ τῶν καλουμένων Zwangs-Kartelle ἢ—Syndikate ἴδε σιδικῶς Beckerath Zwangskartellierung oder freie Organisation in der Industrie? (1918), Nussbaum. Das neue deutsche Wirtschaftsrecht (1923) σελ. 49 ἐκ., Handbuch der Politik (1920) II σελ. 250.

3) βλ. Vogelstein ἐν Grundriss der Sozialökonomik (1914) VI σ. 190 ἐκ.

έτων 1860 — 1870¹⁾ Σήμερον τὰ Καρτέλ αποτελοῦν τὴν σπουδαιότεραν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν, ἥ δὲ ἐπίδρασις, τὴν ὅποیان ἀσχοῦν ἐπὶ τοῦ καθ' ὅλου οἰκονομικοῦ βίου, εἶναι τεραστία, οὕτως ὥστε νὰ δύναται τις νὰ εἰπῇ ἄνευ ὑπερβολῆς, ὅτι ὁλόκληρος ὁ οἰκονομικὸς βίος, εἰς τὰς μάλλον βιομηχανικῶς προηγμένας χώρας εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀργανώσεων τούτων. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐμφανίσεώς των ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτο ὅλως ἀσήμαντος. Σήμερον, ὡς ὁ Liefmann ἀναφέρει, ὑφίστανται ἐν Γερμανίᾳ χιλιάδες ὅλαι Καρτέλ ἐπὶ ἄνω τῶν 1000 εἰδῶν. Ἐκ τῆς Γερμανίας μετεδόθησαν τὰ Καρτέλ εἰς Αὐστρίαν, Βέλγιον καὶ εἰς τὰς Γαλλίαν²⁾. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ δὲν μετεδόθησαν τὰ Καρτέλ, διότι ὡς θὰ εἶδομεν ἐοθὺς ἀμέσως, ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἡ μονοπωλικὴ ἐκείνη εἶδος ἐλάβεν ἑτέραν κατεύθυνσιν καὶ διάφορον χαρακτῆρα. Πλείστα ὁμως συνέστησαν διεθνή Καρτέλ κυρίως μεταξὺ Γερμανίας, Αὐστρίας καὶ Βελγίου. Ἡ σημασία τῶν διεθνῶν τούτων Καρτέλ πρὸ τοῦ πολέμου ἦτο ἐξαιρετικῶς σπουδαία, διότι θὰ εἶχον μετ' ἐὼς πολὺ ὡς ἀποτέλεσμα τὸ ν' ἀντικαταστήσουν εἰς τὰς χώρας ταύτας τοὺς προστατευτικὰς δασμούς. Ἀλλ' ὁ παγκόσμιος πόλεμος διέλυσε τὰ Καρτέλ τούτα, μάλιστα δὲ ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ διὰ προστατευτικῶν δασμῶν ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀγορῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ξένου ἐμπορίου. Τοῦτο ἐγένετο εἰς πάντα τὰ ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Γερμανίαν διακειμένα Κράτη ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐξαγόμενα ἐκ ταύτης προϊόντα.

§ 4 Νομικὴ φύσις τῶν Καρτέλ.

Ἡ ἔρευνα περὶ τοῦ νομικοῦ ἐπιταρπτοῦ τῶν Καρτέλ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἐν Γερμανίᾳ, ὅπως γεννηθῶν πολλὰ ἀμφισβολαὶ καὶ πλείστοι μετ' ἀτέρμονας συζητήσεις νὰ ἐξενεχθῶν γνώμη. Πλείστοι ὑπεστήριζον τὸ ἀθέμιτον καὶ συνεπὲς νομικῶς ἀκυρον τῶν τοιούτων ὀργανώσεων, τὸ μὲν διότι περιορίζουν τὴν οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν, τὸ δὲ διότι ἀντίκεινται εἰς τὰ χρηστὰ ἥθη. Ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας ἐθεσπίσθη ἀκριβῶς πρὸς τὸ συμφέρον τῶ ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἐπομένως, ἐφ' ὅσον τὸ συμφέρον αὐτῶν κατευθύνεται εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας

1) Ἀκόπως ἄρα ὁ Γ. Σημίτης (ἐν Θέμει ΑΔ' σελ. 542) ἀναφέρει ὅτι ὁ Saint-Simon κάμνει λόγον περὶ τῶν ὀργανώσεων τούτων, καθόσον ὁ κοινωτικὸς οὗτος φιλόσοφος ἔφησεν ἀπὸ τοῦ 1760 μέχρι 1825 ἦτοι ἥμισυ αἰῶνα πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Κιριέλ.

2) Ἐν Γαλλίᾳ ἐστέφησεν ἡ διάδοσις τῶν Καρτέλ διότι ὡς λέγει ὁ Ch. Gide (Cours d'économie politique 1918) οἱ γάλλοι ἐπιχειρηματῆαι, ἀπειθαρχοῦσι ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, δὲν θέλουσι νὰ ἐποταχθῶν εἰς τοιαύτας περιοριστικὰς τῆς ἀποτελείας των συμφωνίας.

ταύτης, ούδεις συνηγορεί λόγος πρὸς ἀποκλεισμόν τοῦ τοιοῦτου πρὸς αὐτοπεριορισμὸν δικαιοῦματος. Ἐξ ἄλλου τὸ γεγονός ἐστι τὰ Καρτέλ ἀντικεινται εἰς τὰ χρησιμὰ ἦθη δὲν ὕναι: νὰ κριθῇ ἀπολύτως παρὰ μόνον ἐφ' ἐκάστης εἰδικῆς καὶ συγκεκριμένης περιπτώσεως. Ἐφ' ὅσον διὰ τῶν συμφωνιῶν τούτων περὶ καταπαύσεως πικρὸς συναγωνισμοῦ ἐξυπηρετοῦνται τὰ συμφέροντα τῶν ἐπιχειρηματιῶν, οὔδεις δὲ ὑπάρχει κίνδυνος ἐστὶ διὰ τοῦτου θέλει ἀχθῇ τις εἰς οικονομικὴν καταστροφὴν, ὅρα! λόμεν νὰ δεχθῶμεν ἐστὶ αὐταὶ εἰς: καθόλου νόμοι. Ὅτιω διατύπτει τὴν γνώμην τοῦ τοῦ γερμανικῶν ἐκσυρτικῶν ¹⁾.

Ἐν Γαλλίᾳ ἐπίσης ζυμῶς συναζητήθη τὸ ζήτημα τῆς νομιμότητος τῶν Καρτέλ. μάλιστα δὲ ἐπὶ τῇ βάρει τῶν ἀρθρῶν 410 καὶ 420 τοῦ Ποιν. κώδ. ἐθεωρήθησαν ἐν ἀρχῇ ταῦτα ὡς ποινικῶς λολάσιμοι συμφωνίαι. Ἡ δικαστηριακὴ ὁμῶς πρᾶξις ἐκήρυξε ταύτας ὑπὸ ποινικὴν ἐποψὴν ἀτιμωρήτους. Οὐχ' ἦτοιν ὁμῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀστικὸν Κώδικα ἐπὶ μακρὸν ὑπεστηρίζετο ἐστὶ συμφωνίαι αὐταὶ εἶναι ἀθέμιτοι, καθόσον προσκαρῶν εἰς τὰς περὶ χρησιμῶν ἡθῶν καὶ δημοσίας τάξεως διατάξεις τοῦ Code civil. ²⁾

Ἐν Βελγίῳ ἡ νομοθεσία ἠνύνησεν αὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰ Καρτέλ. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐνθα συνάγεται πλήρης νομοθετικὴ τούτων ἀναγνώρισις ἐξ ἀντιεπισταλτικῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀρθροῦ 161 τοῦ Ποιν. Κώδικος.

Ἐν Ἀγγλίᾳ ἀντιθέτως τὰ Καρτέλ, ὅφ' ἦν μορφήν ἐξηπλώθησαν ἐν Γερμανίᾳ, ἐθεωρήθησαν ἀθέμιτοι ὁργανώσεις, ὡς προσκαρῶν εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον (Public policy). Ἐν Ἀμερικῇ καὶ δὴ ἐν Ἡνωμέναις Πολιτεταῖς ἡ κατὰ τῶν Καρτέλ καὶ ἐν γένει τῶν μονοπωλιακῶν ὁργανώσεων πολεμικὴ ἔλαβε καὶ ἐπίσημον χαρακτηρηθῆ διὰ τῆς νομοθεσίας καὶ τοῦτο κυρίως διὰ νὰ καταπολεμηθῇ ἡ ἐν Ἀμερικῇ κατανάλωσις προϊόντων γερμανικῶν Καρτέλ, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα ἀποσταλλόμενα ἐν Ἀμερικῇ συνεγωνίζοντο ἐπιτυχῶς τὰ τῶν ἀμερικανικῶν Τράστ. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Τράστ ἡγέρθησαν τῶς ἀντιρᾶξεις ὥστε πλέον ἢ ἀταξ αἱ Κυβερνήσεις ἡναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς μέτρα νομοθετικὰ πρὸς περιορισμὸν τῆς πρωτοφανοῦς αἰσχροκερδεύσεως. Μέτρα ταῦτα πρὸς περιορισμὸν τῆς αἰσχροκερδεύσεως καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ κοινοῦ, ἡ

1) Ἀποφ. Γερμ. Ἀκυρ. τόμ. 53 σελ. 156, τόμ. 60 σελ. 103 καὶ τόμ. 73 σελ. 432.

2) Γλ. Γ. Σημίτην ἐν Θέμειδε τομ. 31 σελ. 513, ἰδίᾳ δὲ σχετικῶς: μετὰ τὸν νόμον τῆς 1ης Ἰουλίου 1901 (Loi relative au contrat d'association) Waldeck σελ. 237. Ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἐκπερατοῦσα γνώμη εἶναι τοσοῦτον μᾶλλον στενὴ καθ' ὅσον ἔχεται τῶν διατάξεων τοῦ Κώδικος (ἀρθρ. 1832). Pandectes Franç. γλ. Sociétés No. 347.861.

ὁποία ἐνθρῳγείτο ὑπὸ τῶν οἰκονομικῶν τούτων ὀργανώσεων, ἐλήφθησαν καὶ ἐν Γερμανίᾳ διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 2 Νοεμβρίου 1923 ¹⁾.

II. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν νομικὸν τύπον, τὸν ὁποῖον περιβάλλονται τὰ Καρτέλ θέον νὰ παραιτηθῇ, εἰ ταῦτα εἶναι συνεννοήσεις μεταξὺ τῶν ἐπιχειρηματιῶν σκοποῦσαι τὴν ρύθμισιν ἐπιχειρηματικῶν σχέσεων. Ἐρ' ὅσον διὰ τῶν συμφωρῶν τούτων ἡ αὐτοῦ ἐλεγχὲς ἐκάστου ἐπιχειρηματίου εὐδὸλως περιορίζεται καὶ μόνον ἀρχνή ἐξωτερικὸς σύνδεσμος δημιουργεῖται, ἔπεται εἰς τὸ κατάλληλον διὰ τὰ Καρτέλ νομικὸς τύπος εἶναι ἡ ἑταιρία τοῦ ἁστικοῦ δικαίου Πλαστοεῖναι: εἰ λόγῳ, διὰ τοὺς ὁποίους τὰ Καρτέλ ἀποδέχονται τὴν ἁστικὴν ἑταιρίαν ὡς τὸν κατάλληλον τύπον, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐμφανίζονται. Ἡ ἑταιρία αὕτη, ὡς γνωστὴν, δὲν ἀποταλεῖ νομικὸν πρόσωπον καὶ ἐπομένως διατηρεῖ μόνον μίαν ἐπιχειρηματικὴν νομικὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν ἑταίρων, χωρὶς οὗτοι νὰ ἐμφανίζονται πρὸς τοὺς τρίτους ὡς τοιοῦτοι. Ἄν παρακολουθῇ τὴν λειτουργίαν τῶν Καρτέλ, θὰ εἶδωμεν πόσον προσφυὲς δι' αὐτὰ εἶναι ὁ τύπος τῆς ἑταιρίας τοῦ ἁστικοῦ δικαίου. Αἱ καθεκαστὴν ἐπιχειρήσεις ἀναλαμβάνουσιν συμβατικῶς τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ πωλήσουν κάτω ὥρισμένης τιμῆς ἢ νὰ μὴ παραγάγουν εἰς ἄλλαν ἐνὸς ὥρισμένου ὅρου. Ἐπομένως εἰ τρίτοι παρεμύνουν ὅπως ξένοι καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις ταύτας, τὰς ὁποίας συμβατικῶς ἀνέλαβον μεταξὺ τῶν εἰ ἐπιχειρηματίαι. Πλὴν τοῦτο ὅμως ἡ ἁστικὴ ἑταιρία εἰς εὐθένα ἀπολύτως ὑποβάλλεται τύπον, εἶναι δὲ καὶ ἀπληθλαγμένη τῶν ἄλλων περιορισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁποῖους ὑπεβάλλονται αἱ λοιπαὶ ἑταιρίαι καὶ τέλος δύναται εὐκόλως νὰ διαλυθῇ διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἡμέτερας καταγγελλίας, διανύοντες οὐσιώδεις καὶ σοβαροὺς λόγους (Γερμ. Α. στ. Κώδ. 723). Ἡ ἐλευθερία ἐν τῇ τύπῳ σημαίνει καὶ ἐξουκονόμησιν σημαντικοῦ ποσοῦ χρημάτων, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπαιτῆται διὰ τὸν καταρτισμὸν ἁνωτάτου ἑταιρίας ἢ ἄλλης τινος ἀπαιτούσης τὴν σύνταξιν συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον καὶ σπουδαιότερον πλεονέκτημα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ ἑταιρία τοῦ ἁστικοῦ δικαίου διὰ τὰς τοιαύτας οἰκονομικὰς ὀργανώσεις εἶναι ἡ εὐκολία μετὰ τῆς ὁποίας εἶναι δυνατόν νὰ προσαρμόζεται εἰς τὰς ἐκάστοτε μεταβαλλομένας καὶ ποικίλως διαμερφομένας περιστάσεις. Ἡ εὐκολία αὕτη τῆς προσαρμογῆς τῆς ἑταιρίας ταύτης εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐλαστικότητος τῶν περὶ ταύτης διατάξεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐπιχειρηματικοῦ δικαίου. Ὅτις λόγῳ τῆς τοιαύτης εὐκολίας τῆς προσαρμογῆς, τῆς χαρακτηριζούσης τὴν ἑταιρίαν τοῦ ἁστικοῦ δικαίου, δύναται αὕτη νὰ περιλάβῃ ἐν αὐτῇ ὡς κοινὸς ἑταίρους ὁλοκλήρους

3) Βλ. τοῦτο μετὰ τοῦ ἐξουσιοδοτηθέντος νόμου τῆς 13. 10. 1923 ἐν R. GBl. I 1923 σελ. 943 ἐπ.

άλλας εταιρίας, είτε ήδη ύφιστάμενας, είτε νυν διὰ τῆς αὐτῆς συμπόσεως τὸ πρῶτον συνιστωμέναις. Ὑποῖς ἡ ἀστική εταιρία, ὡς νομικὸς τύπος, τὸν ὅποιον περιβάλλονται τὰ Καρτέλ, παρουσιάζει τὸ φαινόμενον τῶν καλουμένων διπλῶν εταιριῶν. Εἶναι φανερόν ὅτι ἀστικὴν εταιρίαν δύναται νὰ κατὰρξουν οὐ μόνον φυσικὰ ἀλλὰ καὶ νομικὰ πρόσωπα καὶ ἤδη ἑνώνυμοι εταιρίαί, οικονομικαὶ ὁργανώσεις ἀλλοι ἀποτελοῦνται νομικὸν πρόσωπον κλπ. (Ὡς πλεῖστα Καρτέλ, ὡς θι εἰδωμεν κατωτέρω, ἀποτελοῦν δύο εταιρίας μίαν ἀστικὴν δικαίου καὶ ἑτέραν ἑνώνυμον.

Ταῦτα πάντα τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀστικῆς εταιρίας κατέστησαν αὐτὴν σήμερον τὸν μᾶλλον προσιτὸν νομικὸν τύπον, τὸν ὅποιον περιβάλλονται αἱ μεγάλαι οικονομικαὶ ὁργανώσεις. Ὑποῖς ὁ κύκλος τῆς εταιρίας τοῦ ἀστικοῦ δικαίου εἶναι σήμερον παρμύγιτος, ἡ δὲ σημασία ταύτης τεραστίη, διαρκῶς καὶ ὀσμύμεραι αὐξάνουσα, τείνουσα μάλιστα εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπικρατοῦν τὰ Καρτέλ, νὰ καλύψῃ καὶ αὐτῆς τῆς ἑνώνυμου εταιρίας τὴν σημασίαν.

Παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα τὰ Καρτέλ πλειστάκις ἀποφεύγουσιν τὸν τύπον τῶν διπλῶν εταιριῶν καὶ συνιστοῦν μίαν μόνον εταιρίαν ἐνιστάσαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν συνεννοῦνται ἀπασαὶ αἱ ἐπιχειρήσεις. Ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει ὁ κατάλληλος τύπος, τὸν ὅποιον λαμβάνει τὸ Καρτέλ, εἴτω διαμορφούμενον, εἶναι ὁ τῆς ἑνώνυμου εταιρίας (ἐλ. περὶ τούτου κατωτέρω). Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην βρύεται καὶ κοινὸν δι' ἀπάσης τῆς ἐπιχειρήσεως πρατήριον, εἰς τὸ ὅποιον αὐταὶ φέρουσιν τὰ προϊόντα τῶν πρὸς πώλησιν, ἐπομένως ἐπιδραλεῖται ὁ τύπος τῆς ἑνώνυμου εταιρίας, καθόσον ἡ ὁργάνωσις ἐρχεται εἰς ἀμέτρους σχέσεις πρὸς τρίτους καὶ ἐπομένως ἡ ἐξουσία τοῦ νομικοῦ προσώπου εἶναι ἀπαραίτητος. Ἀλλὰ, εἰς αἱ περιστάσεις, εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐξουσία τοῦ νομικοῦ προσώπου, ἵνα συνήκῃ ἐν τῇ πράξει ἀντὶ τῆς ἑνώνυμου εταιρίας προτιμάται ἡ εταιρία μὲ περιορισμένην εὐθύνην (G. m. b. H.), ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴν νομικὸν πρόσωπον καὶ εἶναι ἀπλουστέρα τῆς ἑνώνυμου κατὰ τὴν κατὰστασιν καὶ τὴν λειτουργίαν καὶ τείνει ὀσμύμεραι ν' ἀντικαταστήσῃ ταύτην¹⁾. Σπανιώτατα τα Καρτέλ λαμβάνουσιν τὸν τύπον ἀνεγνωρισμένων ἢ μὴ σωματείων²⁾.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος ὅτι σήμερον τὰ Καρτέλ καὶ πάσαι σχεδὸν αἱ τοῦ εἴδους τούτου οικονομικαὶ ὁργανώσεις περιβάλλονται τὸν τύπον τῆς ἀστικῆς εταιρίας, καὶ ὅτι ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὁ εἰς αὐτὰς καταλληλότερος, ἡμφισβητήθη τὸ νομικῶς δυνατόν τῆς ἐμφανίσεως Καρτέλ εἰδικῶς ὑπὸ τῆς ἀστικῆς εταιρίας τὸν τύπον. Καὶ ὑπεστηρίχθη ζωηρῶς,

1) Geiler οἰλ. 31. καὶ 43.

2) Waldeck οἰλ. 51 ἐπ.

δτι τοιαῦται συμφωνίαι ἔνδον δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἑταιρίαι ἐν γένει, καθ' ὅσον ἐλλείπει παρ' αὐταῖς οὐσιῶδες πάσης ἑταιρίας στοιχεῖον, τ. ἔ. ἡ διὰ τῶν καθεκάστην εἰσφορῶν τῶν συνεταίρων σχηματιζομένη ἑταιρικὴ περιουσία. Ἀλλ' εἰ οὕτω σκεπτόμενοι παραγνωρίζουν τῆς ἑταιρίας καὶ δὴ τῆς ἀστικής τοιαύτης καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἔννοιαν. Ἑταιρία δύνανται νὰ νοηθῇ ἄριστα καὶ ἔνευ κοινῆς ἑταιρικῆς περιουσίας, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπαρξίς τοιαύτης ἔνδον ἀποτελεῖ ἀποκλειστικὸν τῆς ἑταιρίας σκοπὸν, ὡς λ.χ. τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς *societas omnium bonorum*. Ἐφ' ὅσον σκοπὸς τῆς ἑταιρίας εἶναι ἡ ἐπίτευξις μεζονος κέρδους, τοῦτο δὲ προέχει εἰς τὰς συμφωνίας τῶν Καρτέλ, ἡ δημιουργία κοινῆς περιουσίας ἔνδον εἶναι τίποτ' ἄλλο ἢ ἀπλοῦν πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τοῦτου μέσον. Δεθέντος δὲ δτι ὁ κοινὸς οὗτος σκοπὸς δύναται ἐπὶ τῶν Καρτέλ νὰ ἐπιτευχθῇ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἢ τῆς δημιουργικῆς ἑταιρικῆς περιουσίας, καὶ δὴ διὰ τῆς παρὰ τῶν συνεταίρων ἀναλήψεως ὀριζμένων πρὸς *π α ρ ά λ ε ι ν* ὑποχρεώσεων, ἔπεται ὅτι οὗτοι ὑπάρχει ἀποχρῶν λόγος ν' ἀρνηθῶμεν τῆς ἀστικῆς ἑταιρίας τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν νόμιμον ταύτης ὑπόστασιν. Ἡ τυχὸν ἀποδοχὴ τῆς γνώμης, δτι τότε μόνον ὑπάρχει ἑταιρία, ὅταν ὑπάρχει καὶ κοινὴ περιουσία δύναται νὰ ἀγάγῃ εἰς πολλὰ ἄτοπα συμπεράσματα. Παραδεχόμενοι λ.χ. τὴν γνώμην ταύτην ὡς ὀρθὴν ὀφείλομεν ν' ἀρνηθῶμεν τὴν νομικὴν ὑπαρξίν εἰς ἑταιρίαν, ἡ ὅποια δὲν ἡδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ κέρδος τι ἢ ἑταιρίαν ἐν τῇ ὅποιᾳ οἱ συνεταίροι καθυστεροῦν τὴν εἰσφορὰν τῶν. Οὐδεὶς ὅμως θέλει σοβαρῶς ἀμφισβητήσῃ τὴν εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας νόμιμον τῆς ἑταιρίας ὑπαρξίν. Ἀλλως τε ἡ ἀρχὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, δτι ἡ ἑταιρία εἶναι ἐκ τῶν *solo consensu* καταρτιζομένων συμβάσεων οὐδόλως ἡλλοιώθη ἐν ταῖς νεωτέραις νομοθεσίαις. Ἡ ρῆσις τέλος *non est societas sine communione* ¹⁾ δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν κοινότητα τῆς περιουσίας, ἀλλ' εἰς τὴν κοινότητα τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, περὶ τοῦ ὅπου, πλεῖσται ὑπάρχουν διατάξεις ἀπαιτοῦσαι τὴν ὑπαρξίν πάντοτε κοινοῦ σκοποῦ.

1) Προβλ. ὑπὲρ ταύτης Σημίτης ἐν Θέμειδι ἐνθ. ἀνωτ. Τὰ παρὰ τοῦτου εἰς ἀποδείξιν τοῦ ὅτι τὰ Καρτέλ δὲν εἶναι ἑταιρίαι ἀναφερόμενον ἐπιχείρημα, δτι αἱ συννομολογούμεναι κοινικαὶ ρήτραι δὲν καταπίπτουν ὑπὲρ τῆς ομάδος ἀλλ' αὐτὰς τῶν συνεταίρων οὐ μόνον δὲν ἀναιρεῖ τὸ νομικῶς ὑποστατὸν τῆς ἑταιρίας, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐνισχύει τὴν παραδοχὴν τοῦτου, διότι ὡς γνωστὸν ἡ ἑταιρία τοῦ ἀστικοῦ δικαίου—περὶ ταύτης πρόκειται πάντοτε—δὲν ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον καὶ ὡς ἐκ τοῦτου ἐν αὐτῇ ἡ ἔννοια τῆς ομάδος παραμένει ὅλος ἔμνη καὶ ἀγνωστος, μόνον δὲ συνεταίροι ὑπάρχουν ἀποτελοῦντες τὴν ἑταιρίαν καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ κοινικὴ ρήτρις κατὰ λογικὴν ἀνάγκην καταπίπτει ὑπὲρ τῶν συνεταίρων καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ἀνυπάρχοντος ομάδος. Εἰς τὰ Καρτέλ δὲ εἰς τὰ ὅποια ὑπάρχει κοινὸν προαίτιον ὁργανωμένον εἰς νομικὸν πρόσωπον ἡ κατανομή τῆς κοινικῆς ρήτρης ἀκολουθεῖ τὴν ἀναλογίαν τῆς εἰς τὸ Καρτέλ μετοχῆς ἐκάστου συνεταίρου.

Τὸ ἕτερον κατὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐταιρίας ἐπιχείρημα εἶτι δὲν συνεισφέρουν παντάπασιν οἱ συνεταιροὶ ἐπὶ τῶν Καρτέλ, ἐν ᾧ στοιχεῖον ἀπαραιτήτων πάσης ἐταιρίας εἶναι ἡ παρὰ τῶν ἐταίρων εἰσφορά δὲν εἶναι σοβαρόν, διότι καίτοι ἡ εἰσφορά τούτων δὲν συνίσταται εἰς θετικὴν ἰννε παροχὴν, οὐχ' ἦττον ὁμοῦ ἔχει χαρακτῆρα ἀποθετικόν καὶ δὲν δύναται ὡς τοιαύτη νὰ θεωρηθῇ (ἀντὶ ἀξίας ¹). Οὐχ' ἦττον ὁμοῦ εἰς τὰ σπουδαιότερα Καρτέλ ὑπάρχουν εἰσφοραὶ τῶν συνεταιρῶν καὶ συνεπῶς κοινὴ περιουσία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἐκ τῶν διὰ τῆς πωλήσεως τῶν εἰς κοινὰ πράγματα συγκεντρουμένων προϊόντων τῶν μελῶν τῶν Καρτέλ εἰσπραττομένων χρημάτων καὶ ἡ ὁποία διανέμεται, ὡς θέλει εἰδικώτερον κατωτέρω ἐξηγηθῇ, μεταξύ των κατὰ τὴν ὁπὸ τῆς ἰδρυτικῆς συμβάσεως προβλεπομένην ἀναλογίαν συμμετοχῆς.

Τὸ γερμανικὸν ἀκυρωτικόν, πρὸ τοῦ ὁποίου ἤχηται τὸ ζήτημα τῆς νομικῆς φύσεως τῶν Καρτέλ, ἐθεώρησε ταῦτα ὡς αὐτοὶ ἐταιρίας καὶ ὅταν ἀκόμη οὐδεμίαν ἔχουν περιουσίαν (ἀπόφ. 6-XI-1902 βλ. R.G.E. τόμ. 53 σελ. 19).

Ἐπὶ τῶν Καρτέλ, ὡς ἐταιριῶν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἐφαρμόζονται ἀπασαὶ αἱ περὶ τούτων διατάξεις, ἐκτὸς ἐκείνων, ἐννοεῖται, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ τῆς φύσεως των εἶναι ἀσυμβίβαστοι πρὸς ταῦτα. Ἰδίᾳ αἱ διατάξεις περὶ *diligentia quam in suis*, αἱ περὶ καταγγελλίας τῆς συμβάσεως, περὶ τοῦ ἀπαραιτήτου τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη πάντων τῶν ἐταίρων τυγχάνουσιν ἀπολύτου ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῶν Καρτέλ. Πλὴν τῶν διατάξεων τούτων δικαιώματα καὶ ὁποχρεώσεις συνιστῶνται κυρίως διὰ τῆς περὶ συστάσεως Καρτέλ συμβάσεως, πᾶσα παραβίασις τῆς ὁποίας τίκται ἀγωγὴν πρὸς παροχὴν τοῦ διαφέροντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς θετικῆς τῆς συμβάσεως παραβιάσεως ²).

1) Τὸ ζήτημα, ἂν γενικῶς ἐπιτρέπεται εἰς ἡ πλείονες συνεταιροὶ ἀντὶ θετικῆς; τινος παροχῆς, τ. ἔ. τῆς εἰσφορᾶς, ν' ἀναλάβουν ὡρισμένην ἀνηντικὴν ὁποχρέωσιν συνισταμένην εἰς παρὰλειψιν δέον ἀδιστάτως νὰ λυθῇ καταφατικῶς. Ἄλλαν συνήθειαι εἶναι αἱ ἐταιρίαι εἰς τὰς ὁποίας πλείονες ἐπιβάλλοντα περιορισμοὶ ὡς λ.χ. εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐργασιῶν τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ τῆς ἐταιρίας εἶδος ἐπιχειρήσεως· ἐταιρικὴ δὲ εἰσφορά καὶ τοιοῦτοι περιορισμοί, τ. ἔ. ὁποχρεώσεις πρὸς παρὰλειψιν, πλοῦν εἰς σχέσιν ἀντιστροφῆς ἀνάλογον. Ὅτι ἡ παρὰ τῶν συνεταιρῶν ἀνάληψις ὁποχρεώσεων πρὸς παρὰλειψιν δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς εἰσφορά ἀναγνωρίζεται γενικῶς. Βλ. Staudinger Komm. zum B.G.B. τόμ. II. 2 § 706 I. α., Düringer-Hachenburg Das H.G.B. auf der Grundlage d. B.G.B. том IV (1917) Αὐτ. 77 σελ 75 καὶ Lehmann Die Unterlassungspflicht σελ 134.

2) Περὶ τῆς τόνον ἐδρυτάτα διδεδωμένης διδασκαλίας περὶ θετικῆς παραβιάσεως τῆς συμβάσεως (positive Vertragsverletzung) τοῦ Staub βλ. Enneccerus Lehrb. I. 2 § 278 σελ. 161 (ἐκδ. 1923) δις ὁμοῦ δὲ Staub Die positiven Vertragsverletzungen (1913).

§ Β. Εἶδη τῶν Καρτέλ.

Ὡς ἀλέχθη ἀνωτέρω, κύριος τῶν Καρτέλ σκοπὸς εἶναι ἡ κατάπαυσις τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ ἡ διατήρησις ὑψηλῶν τιμῶν. Τὸν σκοπὸν ὁμοῦ τοῦ τον ἐπιδιώκουν ἐκάστω τὰ Καρτέλ διὰ διαφόρων τρόπων ἐκ τῶν ὁποίων ἀπορρέουν τὰ διάφορα εἶδη αὐτῶν.

I. Τὰ Καρτέλ ἐπιδιώκουν τὴν διατήρησιν ὑψηλῶν τιμῶν διὰ τοῦ καθορισμοῦ κατωτάτου ἑρίου τιμῆς πωλήσεως ἐκάστου εἶδους. Οὐδεὶς ἐκ τῶν εἰς τὸ Καρτέλ ἀντιχόντων ἐπιχειρηματιῶν ἐπιτρέπεται νὰ πωλήσῃ εἰς τιμὴν κατωτέραν τῆς ὀριοθεσίης. Δύναται ὁμοῦ νὰ καθορισθῇ ὅχι μόνον κατώτατον ἑριον πωλήσεως τῶν εἰδῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ τιμὴ τῆς πωλήσεως. Ἐπὶ τοιούτων συμφωνιῶν στηρίζονται τὰ τὸ πρῶτον ἰδρυθέντα Καρτέλ, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ὑποχρεώσεσι πρὸς μὴ πώλησιν κάτω ὁρισμένης τιμῆς διὰ τὰ μέλη ἀπορρέουν. Τὰ Καρτέλ τῆς πρωτογόνου ταύτης μορφῆς διακρίνονται τῶν λοιπῶν, εἰσὶ δὲν ἐπιβάλλουν περιορισμὸν οὔτε εἰς τὴν παραγωγὴν οὔτε εἰς τὴν πώλησιν, ἀλλὰ ρυθμίζουν μόνον τὰς τιμὰς, ἐξ οὗ καὶ καλοῦνται Καρτέλ τιμῶν (Preiskartelle).

II. Ἡ διατήρησις ὁμοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ ὑψηλῶν τιμῶν, τὴν ὁποίαν ἐπιφέρουν τὰ Καρτέλ, δὲν εἶναι φυσικὴ ἀλλὰ τεχνητὴ καὶ εἶναι ἐπομένως λαὸν ἐνδεχόμενον, ἐν περιπτώσει μάλιστα ὑπερπαραγωγῆς βέβαιον, ὅτι θέλουσιν καταπέσει ἀποτέμῳς αἱ τιμαί, ὅπότε προφανὲς εἶναι ὅτι θέλουν προκόψῃ ζημίαι ἀνυπερέχουσιν. Ὡς ἐκ τοῦ εὐσκόλου ἐπομένως τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἐκ τῆς ὑπερπαραγωγῆς ἐκπολουθοῦσης πτώσεως τῶν τιμῶν τὰ Καρτέλ καταφεύγουν εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς παραγωγῆς ἐπαζητοῦντα πάντοτε οὕτω νὰ προσεργέζων ταύτην πρὸς τὰς πραγματικὰς τῆς ἀγορᾶς ἀνάγκας. Ἐντεῦθεν ἕκαστος ἐπιχειρηματίας μετέχων εἰς τὸ Καρτέλ δὲν ὑποχρεοῦται νὰ μὴ πωλήσῃ μόνον εἰς τιμὴν κατωτέραν τῇ ἄλλῃ τῆς ὀριοθεσίης, ἀλλὰ ἀναλαμβάνει συγχρόνως τὴν ὑποχρέωσιν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον νὰ παραγάγῃ ἐν ὁρισμένον ποσόν. Διὰ τοῦ περιορισμοῦ τούτου τῆς ὑπερπαραγωγῆς καὶ τῆς προσπάθειας ὅπως αὕτη ἀντικρατῇται πάντοτε πρὸς τὰς ὑπαρχούσας ἀνάγκας ἀποφεύγονται κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ ἐκ τῆς ὑπερπαραγωγῆς κρίσεις. Τοιαῦτα Καρτέλ θέτοντα εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας ἑρμὰ παραγωγῆς εἶναι σήμερον τὰ πλεῖστα.

III. Ἄλλα τὰ Καρτέλ βεβαίως παραιτέρω μὴ ἔρχόμενα μόνον εἰς τὴν ἀποφυγὴν ζημιῶν ἐκ τῶν κρίσεων τῆς ὑπερπαραγωγῆς, ἀλλ' ἐπιδιώκοντα καὶ θετικωτέραν ὠφέλειαν διὰ τῆς ἐξοικονομήσεως παραγωγικῶν ἐξόδων. Ἐφ' ὅσον ὁμοῦ διὰ τῶν Καρτέλ δὲν περιορίζεται ἡ αὐτοτέλεια τῶν κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεων, ἔπεται δι' αὐτὰς ἔχουν πλήρες δικαίωμα

νά πωλοῦν μόνη ἐκάστη τὰ εἶδη τῶν συμφώνως πάντετε πρὸς τὰς ὑπισταμένας συμφωνίας. Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκάστη ἐπιχειρήσις βρύνεται διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς παραγωγικῶν ἐξόδων. Ἀντὶ ἐπομένως ἐκάστη ἐπιχειρήσις νά πωλῇ χωριστὰ τὰ προϊόντα της καὶ εἴτω ὅπο-βάλλεται εἰς πρόσθετα παραγωγικὰ ἐξόδα, διὰ τῶν Καρτέλ συνιστάται ἴδιον μέρος καὶ εἰδικὸς τύπος καταναλώσεως, τὸ καλούμενον πρατήριον (Verkaufsstelle), εἰς τὸ ὅποιον ὑποχρεοῦνται ἅτασι αἱ ἐπιχειρήσεις νά φέρουν τὰ προϊόντα τῶν πρὸς πώλησιν. Διὰ τῆς συστάσεως κοινῶ πρατηρίου δι' ὅλα τὰ μέλη τοῦ Καρτέλ ἐπιτυγχάνεται σθεναρὰ ἐξοικονόμησις παραγωγικῶν ἐξόδων, ἢ ὅποια ἐπὶ τῶν Καρτέλ διὰ καταλλήλου κυβερνητικῆς πολιτικῆς δύναται νά ἐπιφέρῃ ὄφελος τοῦ κοινῶ δι' ἐλαττώσεως τῶν τιμῶν. Τὰ Καρτέλ ταῦτα τ. ἔ. τὰ συνιστῶντα διὰ τοῦ καταστατικοῦ τῶν κοινῶν πρατηρίου εἶναι τὰ σπουδαιότερα Καρτέλ, ἀποτελοῦν δὲ τὴν μᾶλλον προηγμένην μορφήν καὶ τὴν πλέον ἐξελιγμένην τούτων τύπον, ἐντεῦθεν δὲ ἀπορρέει ἡ σημασία καὶ ἡ ἐπιρροή, ἣν ἰσχύουν ἐπὶ τοῦ συγχρόνου οικονομικοῦ βίου. Ἐκ τῆς νομικῆς θέσεως, ἣν δύναται νά ἔχῃ τὸ πρατήριο ἐν τῇ ὅλῃ ὁργανώσει προκύπτουν τρεῖς κατηγορίαι τοιοῦτων Καρτέλ ¹⁾).

1. Καρτέλ, τὰ ὅποια ὁρίζουν ὅριον κοραγωγίης, ἐπιβάλλοντα συγκέντρωσιν αὐτῆς εἰς τὸ πρατήριο καὶ συνεπῶς κοινήν πώλησιν, εἰς τὰ ἔκτα δμως τοῦτο (τὸ πρατήριο) εἶνε ὀργανομένην εἰς ἐμπορικὴν ἑταιρίαν. Εἰς τὰ οὕτως ὀργανομένα Καρτέλ διακρίνομεν δύο ὁργανώσεις, τὴν κυρίαν τ. ἔ. ὀργάνωσιν, αὐτὸ τοῦτο τὸ Καρτέλ καὶ τὸ εἰς ἐμπορικὴν ἑταιρίαν ὀργανωθὲν πρατήριο. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ πρατηρίου εἶναι ὥς ἐλέγχθη, ἡ συγκέντρωσις τῶν προϊόντων τῶν κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεων καὶ ἡ πώλησις τούτων. Διόθεν δὲ εἶναι τὸ πρατήριο, ὥς τύπος καὶ κέντρον καταναλώσεως τῶν προϊόντων τῶν Καρτέλ, προέρχεται εἰς καθημερινὰς σχέσεις πρὸς τρίτους, ἀπαραίτητος τυγχάνει ἡ ἰδιότης αὐτοῦ, ὥς νομικοῦ προσώπου ἐκπροσωποῦντος ὁλόκληρον τὸ Καρτέλ. Κατὰ ταῦτα τὸ πρατήριο περιβάλλεται τὴν τύπον τῆς ἀνωνύμου ἑταιρίας ἢ τῆς μὲ περιορισμένην εὐθύνην, καθόσον ἡ ὁμόρρυθμος ἑταιρία ἐν ἀναγνωρίζεται ἐν Γερμανίᾳ ὥς νομικὸν πρόσωπον, ἐνῶ τὸ ὅλον Καρτέλ παραμένει πάντοτε ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἀστικῆς ἑταιρίας. Πρὸς κατανήσιν τῆς νομικῆς σχέσεως, εἰς τὴν ὅποιαν διατελοῦν αἱ δύο ὁργανώσεις, δεόν νά ἐξηγηθῇ πρῶτον ἡ οἰκονομικὴ σχέσις αὐτῶν καὶ δὴ ἡ ἐξάρτησις τῆς μιᾶς ἐκ τῆς ἄλλης.

Τὸ Καρτέλ ὥς τοιοῦτον ἀποτελεῖ ἓν ἐνὶ ἑνὶ ὅλον. Διὰ τῆς καταστατικῆς τούτου συμβάσεως καθορίζονται τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις

1) Πρὸς. Geiler σλ. 29.

τῶν καθ' ἐκάστην ἐπιχειρήσεων, αἵτινες θεωροῦνται καὶ εἶναι οἱ ἑταῖροι τῆς ἀστικῆς ἑταιρίας τ. ἑ. τοῦ Καρτέλ. Ἡ χωριστὴ πώλησις ἀφαιρεῖται ἀπὸ τοῦς κατὰ μέρος ἐπιχειρηματίας καὶ ἀντιτίθεται εἰς ἓν διοικοῦν ὄργανον τὸ ὁποῖον ἐκπροσωπεῖ ὁλόκληρον τὴν ὀργάνωσιν ἔναντι τῶν τρίτων καὶ ἐν γένει εἰς πᾶσαν τῆς σχέσιν. Τὸ ὄργανον τοῦτο εὐχεμένῳ ἔχει νομικὴν προσωπικότητα, ἵστίοι εἴτε φυσικὸν πρόσωπον ἀφ' ἑνὸς εἶναι, εἴτε ἀφ' ἑτέρου ἐκπροσωπεῖ νομικὸν τι πρόσωπον, τὸ Καρτέλ δηλαδὴ, καθόσον τοῦτο, ὡς ἑταιρία τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, οὐκ εἶναι πάσης νομικῆς προσωπικότητος. Ἐνταῦθεν ἀπέρρευσεν ἡ ἀνάποτρος ἀνάγκη τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ πρατηρίου εἰς ἰδίαν ἑταιρίαν, μὲ νομικὴν προσωπικότητα, ἥτις εἶναι καὶ τὸ μόνον ἐξωτερικῶς ἐμφανιζόμενον καὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Καρτέλ ἐπιμελούμενον ὄργανον. Ἡ ἐξουσία ὅμως τῆς οὐκ ἰδρυομένης ἑταιρίας δὲν εἶναι ἀπεριόριστος ἀλλ' ὑποβάλλεται πάντοτε ὑπὸ τὰς ἀποφάσεις τῆς γενικῆς συνελεύσεως πάντων τῶν μελῶν τοῦ Καρτέλ. Κατὰ ταῦτα τὸ πρατήριον, ὡς ἄνωνυμος ἑταιρία ὀργανομένη, δὲν ἐπιδιώκει ἰδίαν τινὰ ἀνεξάρτητον ἐπιχείρησιν, ἀλλ' ἐξυπηρετεῖ ἀπλῶς τὰ συμφέροντα τοῦ συνέλευ τῶν μετόχων τοῦ Καρτέλ. Ἡ τοιαύτη ἄρα ἄνωνυμος ἑταιρία δὲν φέρει τὸν κεφαλαιοκρατικὸν χαρακτήρα τῶν λοιπῶν ἄνωνύμων ἑταιριῶν. Κεφάλαιον αὐτῆς ὀρίζεται ὀρισμένον π, ὅχι μέγαλον ποσόν, τὸ ὁποῖον κατ' ἀναλογίαν καλύπτουν αὐτοὶ εἴς μὲτοχοὶ τοῦ Καρτέλ. Ἐπομένως μέτοχοι τῆς ἄνωνύμου ἑταιρίας καὶ μέτοχοι τοῦ Καρτέλ εἶναι τὰ αὐτὰ πρόσωπα. Τὰ ἐκ τῆς παρὰ τῆς ἄνωνύμου ἑταιρίας (πρατηρίου) πωλήσεως τῶν προϊόντων εἰσπραττόμενα χρήματα διανέμονται μεταξὺ τῶν μετόχων κατὰ τὴν εἰς τὸ Καρτέλ, τοῦτέστιν εἰς τὴν ὅλην ὀργάνωσιν, μετοχὴν των, ἡ ὁποία δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι διάφορος τῆς εἰς τὴν ἄνωνυμον ἑταιρίαν τοιαύτης, καθόσον ἡ τελευταία ὡς πρὸς τὴν λήψιν καρῶν εἶναι ἐστειρημένη πάσης πρακτικῆς ἀξίας.

Ἐκ τῆς ἀνω ἐξηγήσεως τῆς λειτουργίας τῆς ὑπὸ διπλὴν ἑταιρίαν ἐμφανιζομένης ὀργάνωσεως προκύπτει εὐκόλως καὶ ἡ νομικὴ φύσις τοῦ πρατηρίου, ὡς νομικοῦ προσώπου καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς μετόχους τοῦ Καρτέλ. Οὐχ' ἥτερον ὅμως περὶ τούτων δὲν ἐπεκράτησεν εὖδ' ἐπικρατεῖ ὁμοφωνία ἐν τῇ θεωρίᾳ. Ἀφ' ἑνὸς ἐξιδάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ πρατηρίου, ὡς ἰδιαίτερας ἐμπορικῆς ἑταιρίας, ὅτι τοῦτο εἶναι τρίτος τις συμβαλλόμενος, ἐξ ἄλλου δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδιοκτησίας του, ὡς διοικοῦντος ὄργανου, δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς συνεταῖρος καὶ συμμέτοχος. Ἀλλ' εὐδατέρα τῶν γνωμῶν εἶναι ἐπιτυχῆς, ἵστίοι συμβαλλόμενος δὲν δύναται νὰ εἶναι τὸ πρατήριον ἐν τῇ συμβάσει, ἵστίοι ἀκριδῶς διὰ ταύτης ἰδρύεται ἐπεμένως θὰ καταλήγωμεν εἰς φανερὸν κύκλον παραδεχόμενοι τὴν σύμπραξιν εἰς σύμβασιν προσώπου, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπαρ-

εις εξαρτάται ἐκ τῆς τελειώσεως αὐτῆς ταύτης τῆς συμβάσεως· ἀπ' ἐτέρου δὲ οὐδὲ ὡς συνεταίρος δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ πρατῆριόν διότι ἐλλεῖπει ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀτομικὸν καὶ ἴδιον συμφέρον, τὸ ὁποῖον προκύπτειται εἰς πάντα συνεταίρον. Πλὴν ὅμως τοῦτου ἂν παραδεχθῶμεν τὸ πρατῆριον ὡς συνεταίρον, τότε δεόν νὰ παραδεχθῶμεν καὶ τὸ δυνατόν τῆς συγκρούσεως συμφερόντων μεταξὺ τῶν μετόχων τούτων καὶ τῶν μετόχων τοῦ Καρτέλ, τοῦτέστι μεταξὺ τῶν αὐτῶν προσώπων. Ἡ φύσις ἄρα τοῦ πρατηρίου ὡς νομικοῦ προσώπου εἶναι τοῦ διοικηθέντος καὶ ἐπιμενοῦ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Καρτέλ ὀργάνου, τὸ ὁποῖον ἀνηγορεύθη εἰς νομικὸν πρόσωπον ¹⁾).

Ἐπίσης πολλὰ ἀνεπτύχθησαν γνώμαι ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς ὑποχρέωσης τῶν καθ' ἑκαστον μετόχων πρὸς ἀποστολὴν τῶν προϊόντων τῶν εἰς τὸ πρατῆριον καὶ τούτου πρὸς περαιτέρω πώλησιν τούτων. Ὑποστηρίχθη ²⁾ ὅτι πρόκειται σχέσις συμβάσεως παραγγελίας μεταξὺ πρατηρίου καὶ ἐκάστου ἐπιχειρηματίου, καθ' ἣν τὸ πρατῆριον πωλεῖ ἰδίῳ μὲν ὀνόματι, πλὴν οὐχὶ πρὸς ἴδιον λογαριασμόν, ἀλλὰ διὰ λογαριασμόν ἄλλου, τοῦ μετόχου τοῦτέστι. Ἀλλὰ ἡ σύμβασις παραγγελίας τηριῖται πάντοτε ἐπὶ ἐντολῆς, ἥ ὅποια εἶναι ἀνακλητὴ καὶ συνεπῶς διὰ τῆς ἀνακλήσεως αἴρεται καὶ τῆς παραγγελίας ἡ σύμβασις. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὕτε ἀνάκλησις ὑποτιθεμένης ἐντολῆς οὕτε κατάργησις τῆς συμβάσεως εἶναι δυνατὴ. Οὕτω ἀπεφάνθη καὶ τὸ γερμανικὸν ἀκυρωτικόν ³⁾).

Κατ' ἄλλην γνώμην, σθεναρῶς ὑποστηριζομένην ὑπὸ τοῦ Hüttner ⁴⁾, μεταξὺ πρατηρίου καὶ καθ' ἑκαστον μελὸς τοῦ Καρτέλ ὑπάρχει σχέσις καθαρᾶς ἀγοραπωλησίας, τὴν ὅποιαν ἀντιλαμβάνεται οὕτω· ὅτι δηλαδὴ διὰ τῆς περὶ ἱερώσεως Καρτέλ συμβάσεως λαμβάνει χώραν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο μία προσύμβασις περὶ μελλουσῶν νὰ καταρτισθῶσι συμβάσεων ἀγοραπωλησίας, τῆς ὁποίας οἱ ὅροι καὶ αἱ καθόλου συμφωνίαι περιλαμβάνονται ἐν τῇ προκαταρκτικῇ ταύτῃ συμβάσει. Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης οἱ κατὰ μέρος ἐπιχειρηματίαι ὑποχρεοῦνται πρὸς πώλησιν εἰς τὸ πρατῆριον, τὸ ὁποῖον ἐπίσης ὑποχρεοῦται πρὸς ἀγοράν. Παρ' ὅλην τὴν ὁμολόγησιν, τὴν ὅποιαν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ἔχει ἡ γνώμη αὕτη, δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἂν ἐπρόκειτο περὶ σχέσεως ἀγορᾶς τότε τὸ πρατῆριον δὲν θὰ ἐπώλει ἰδίῳ μὲν ὀνόματι, διὰ λογαριασμόν ἑμὸς ἄλλου, ἀλλὰ καὶ δι' ἴδιον λογαριασμόν, ὅποτε καὶ οἱ καθ' ἑκαστον ἐπιχει-

1) Πρ. βλ. Flechtheim Die rechtliche Organisation der Kartelle 1923 σελ. 36 Düringer. Hachenburg IV. Anm. 380. Geiler σελ. 29 ἐκ.

2) Bauch Die Rechtsform der Kartelle σελ. 61.

3) R.G.E. τόμ. 48 σελ. 84 βλ. πρὸς τούτους Schülein Die Rechtsform der Kartelle 1910 σελ. 41.

4) Hüttner Das Recht der Kartelle in Deutschland 1909 σελ. 73 καὶ 85.

ρηματίζεται οὐδὲν θὰ εἶχον ἐπὶ τῆς καταναλώσεως συμφέρον. Ἐκτὸς τούτου συντηγερὶ καὶ ἕτερος λόγος κατὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς θεωρίας ταύτης, καθ' ὅσον τὸ πρατήριον δὲν εἶναι ἐλεύθερον νὰ πωλήσῃ τὴ ὀχι, ἀλλ' εἶναι ὑποχρεωμένον ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ φέρῃ τὰ ἀποσταλλόμενα προϊόντα πρὸς πώλησιν καὶ δὴ ὑπὸ τὸ παρά τῆς συμβάσεως ἐριζόμενον τίμημα καὶ τοῦ λοιποῦ ἔργου.

Ἡ φύσις τῆς σχέσεως τοῦ πρατηρίου πρὸς τοὺς μετόχους τοῦ Καρτέλ καὶ ἐνῆαπλιν ἀπορρεῖ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς περὶ συστάσεως τοῦ Καρτέλ συμβάσεως. Ἐλέχθη δὲ αὕτη ἀποτελεῖ καθχρὴν σύμβασις ἐταιρίας τοῦ ἱστικοῦ δικαίου. Ἐπομένως καὶ αἱ ἀμοιβαίως ἀναλαμβάνεσθαι ὑποχρεώσεις μεταξὺ πρατηρίου καὶ μετόχων τοῦ Καρτέλ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς συμβάσεως καὶ δέον νὰ θεωρηθοῦν ὡς μέρος ἀναπόσπαστον ταύτης. Δὲν πρόκειται ἄρα, εἰ μὴ περὶ καθχρὴν ἐνοχικῆς ὑποχρεώσεως, τὴν ὁποῖαν ἀναλαμβάνει ἕκαστος ἑταῖρος ὡς τοιοῦτος ἐναντι τῶν λοιπῶν, καὶ ἡ ὁποῖα δέον νὰ χαρακτηριθῇ ὡς εἰδική, ἐταιρικὴ ὑποχρέωσις. Ἐπομένως ἡ εἰς τὸ πρατήριο ἀποστολὴ τῶν προϊόντων ὑπὸ τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἀκολουθεῖ εἰς ἐκπλήρωσιν ἀνειλημμένης ἡδὴ ὑποχρεώσεως γίνεται δηλαδὴ, διὰ νὰ ἐκπληρωθῶμεν ρωμαιοῦτερον. οὐχὶ *credendi* ἀλλὰ *solvendi causa* ¹⁾).

Τὸν κύριον καὶ κλασσικὸν τύπον τῆς ὑπὸ διπλὴν ἐταιρίαν ἐμφανίσεως Καρτέλ ἀποτελεῖ τὸ ρηνοδομητικὸν συνδικατον ἀνθρώπων, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ μίαν τῶν σοβαρωτέρων ἐπιχειρήσεων ἐν Γερμανίᾳ. Το Καρτέλ τοῦτο ἀποτελεῖ ἐταιρίαν ἱστικοῦ δικαίου καὶ τὸ πρατήριο ἀνώνυμον ἐταιρίαν ²⁾).

2. Δυνατὸν ὁμῶς τὸ πρατήριο νὰ μὴ ἀποτελῇ ἰδίαν ἐμπορικὴν ἐταιρίαν καὶ νὰ εἶναι συνεπῶς ἐστερτημένον πύσης νομικῆς προσωπικότητος. (Ὅχι ἤτοι ὁμῶς ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ οὐδέλως μισοῦται. Διευθύνεται, παρ' ὀπαλλήλου ἢ παρὰ μετόχου τινος εἰδικῶς ἐπὶ τούτῳ τεταγμένου. Αἱ ὑποχρεώσεις τῶν μετόχων ἐπιχειρηματιῶν, πρὸς ἀποστολὴν τῶν προϊόντων εἰς τὸ πρατήριο καὶ τούτου πρὸς πώλησιν εἶναι αἱ αὐταὶ ὡς καὶ εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν. Νομικῶς ἡ ὅλη ὀργάνωσις ἀποτελεῖται ἐταιρίαν τοῦ ἱστικοῦ δικαίου, τὸ δὲ πρατήριο εἶναι ἄπλοον αὐτῆς ὄργανον στερούμενον πύσης νομικῆς προσωπικότητος. Ἡ διοίκησις τῶν ὑποθέσεων τοῦ Καρτέλ ἀνατίθεται εἰς τὸν διευθύνοντα τὸ πρατήριο, ὁ ὅστις καὶ ἐκπροσωπεῖ τὴν ὅλην ὀργάνωσιν. Συνηθέστατα ὁμῶς ἡ συγ-

1) Flechtheim σελ. 41 ἐκ. Ἀνάλογος καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Geiler ἐνθ. ἀνωτ. Περὶ τῆς πρατικῆς ἀξίας καὶ γνησιμότητος τῆς ἐν τῷ κειμένῳ ἀναγνωσμένης ὁδοῆς γιῶμης τοῦ Flechtheim βλ. Isay Studien im privaten u. öffentl. Kartellrecht (1922) σελ. 27. ἐκ.

2) Βλέπε τὸ κλασσικὸν τούτου ἐν Waldeck σελ. 256.

κέντρωσις και ή κατανάλωσις τών προϊόντων δέν γίνεται επί τών Καρτέλ τοῦ εἴδους τούτου εἰς εἰδικόν πρατήριον, ἀλλ' ἀντιτίθεται εἰς τρίτον πρόσωπον ξένον ἕως πρός τήν ὀργάνωσιν, συνήθως εἰς Τράπεζαν, ή ἡποία συγχρόνως ἀναλαμβάνει και τήν ἐπιμέλειαν και τήν διοίκησιν τών ὑποθέσεων τοῦ Καρτέλ. Ἡ μεταξύ Καρτέλ και Τραπεζῆς συστασμένη οὕτω σχέση εἶναι σχέσις παραγγελίας.

3. Τρίτη δυνατότης εἶναι τέλος, ὅτι τὸ πρατήριο και τὸ Καρτέλ συγχωνεύονται ἀμφότερα εἰς μία, ἑνιαίαν ἐμπορικὴν ἐταιρίαν συνήθως ἀνώνυμον ἢ μετ' ἐπισημομένην ἐθνήνῃν ἐταιρίαν. Ἡ ὑποχρέωσις τών μετόχων τοῦ Καρτέλ συσταται και ἐνταῦθα εἰς τήν ἀποστολήν τοῦ προϊόντος εἰς τὸ πρατήριο, ὅπου δέν εἶναι τοῦτο πρὸς πώλησιν. Καρτέλ και πρατήριο ἐνταῦθα συμπέτουν πλήρως ἀποτελοῦνται δ' ἐκ τῶν νομικῶν πρόσωπων. Τὰ τοιαῦτα Καρτέλ πλησιάζουσι κατὰ πολὺ πρὸς τὰ Τράστ, διότι παρουσιάζουσι τήν συγκέντρωσιν εἰς στενωτέραν ἐνότητα, ἀλλὰ διακρίνονται τούτων. Διότι δέν παύει ὁρισταμένη ή ἀνεξαρτησία τών καθ' ἑκάστην ἐπιχειρήσεων.

Εἰς τὰ Καρτέλ, τὰ ὅποια ἐντός τοῦ ἀνωτάτου ὅριου παραγωγῆς, τὸ ὅποιον καθορίζουσι, ἐπιβάλλουσι συγχρόνως και συγκέντρωσιν τοῦ προϊόντος εἰς τὸ πρατήριο (ἄνωτ. III. 1.) ἐξέχουσιν θέσιν ἔχει ή ἀναλογία τῆς συμμετοχῆς, τ. ἔ. τὸ ποσοστὸν τῆς συμμετοχῆς ἐκαστοῦ ἐπιχειρηματίου εἰς τήν ὅλην ὀργάνωσιν τοῦ Καρτέλ (Beteiligungsziffer). Τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐπὶ τών ἐμπορικῶν ἐταιριῶν και ἐπὶ τῆς ἐμπορεύου μερίδιον τών συνεταίρων. Ἀλλὰ εἶναι πολὺ τούτου εὐρύτερον. Εἰς τὸ ποσοστὸν τοῦτο συγκεντρῶνται ὁλόκληραι ή ἐν τῷ Καρτέλ οἰκονομική και νομική θέσις ἐκαστοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἐπὶ τῇ βίσει τούτου κανονίζεται τὸ ποσὸν τῆς παραγωγῆς, τὸ ὅποιον δικαιούται και ὑποχρεῖται νὰ παράγῃ ἕκαστος ἐπιχειρηματίας, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου εἰς τὰς γενικάς συνελεύσεις και τέλος ή ἐπὶ τών κερδῶν ἀναλογία. Νομικῶς τὸ ποσοστὸν τῆς συμμετοχῆς δέν ἀποτελεῖ αὐτοτελές τι δικαίωμα, τὸ ὅποιον νὰ δύναται αὐτεξούτως νὰ μεταβιβασθῇ, ἀλλὰ περιστὰς αὐτὴν τάχυν τὴν οἰκονομικὴν ἀξίαν και ὑπόκεινται ἐκείτης ἐπιχειρήσεως ἐντός τοῦ Καρτέλ. Ἐπομένως περὶ μεταβιβάσεως εἰς τρίτον δέν δύναται νὰ γίνῃ λόγος. Μόνον ή εἰς ἕσπον τοῦ Καρτέλ μέλος μεταβίβασις εἶναι ἐπιτρεπτή. (1) Ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως πρὸς μεταβίβασιν τῆς εἰς τὸ Καρτέλ μετοχῆς εἰς τρίτον φαίνεται φανερόν, ὅτι εἰσοδος νέων ἐπιχειρηματιῶν εἰς τὸ Καρτέλ κανονίζεται κατὰ κανόνα, διότι πᾶσα εἰσοδος νέου μέλους θέλει ἀναγκαστικῶς ἐπιφέρει διατάραξιν και μεταβολὴν εἰς τὰς σχέσεις τών ἐπιχειρηματιῶν μεταξύ των, συγκεκριμένως δὲ θέλει συνεπα-

1) Ποβλ. Geilert σ. 133

γάγει ἐλάττωσιν τοῦ ποσοστοῦ τῆς συμμετοχῆς τούτων. Τούτου ἕνεκα ἡ ἀποδοχή νέων μελῶν εἰς τὰ Καρτέλ εἶναι σπανία, ἐκτός, ἐννοεῖται, ἀν' ὑπάρχουν εἰδικοὶ οἰκονομικοὶ λόγοι, ὡς λ. χ. ἰσχυρὸς συναγωνισμὸς ἐκ τῶν ἔξω τοῦ Καρτέλ ἐπιχειρήσεων.

§ 6. Ἐννοια καὶ εἴδη τῶν Τρῶστ.

Ὅπως διάφορον κατεύθυνσιν ἔλαβεν ἡ μονοπωλιακὴ κίνησις ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ. Ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ μὲν λόγῳ παλαιᾷς οἰκονομικῆς προλήψεως κατὰ παντὸς περιορισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ἀποτελοῦσθης δόγμα θεμελιώδες καὶ λίθον ἀσάλευτον τῶν ἀτομιστικῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἁγγλοῦ ἐπιχειρηματίου, καὶ ἐν γένει τοῦ ἐν τῇ ἀγγλικῇ θεωρίᾳ ἐπικρατοῦντος ἀτομισμού, τὸ δὲ λόγῳ ἐλλείψεως προστατευτικῶν δασμῶν, θεσμοῦ κατὰ πολὺ συμβάλλοντος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν τῶν Καρτέλ καὶ γενικῶς μονοπωλιακῶν ὁργανώσεων, τὰ ὀλίγα Καρτέλ, τὰ ἔποια εἶχον συσταθῇ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 19ου αἰῶνος παρέμειναν μεμονωμένα παραδείγματα τῆς ἀγγλικῆς μονοπωλιακῆς κινήσεως. (1) Ἐκτός ἐλαχίστων βιομηχανικῶν κλάδων ὅπου ἐπατεύχθη ἡ ὑπὸ μόνιμον καὶ διαρκὴ μονοπωλιακὸν σκοπὸν ὁργάνωσις, (λ. χ. εἰς τὴν βιομηχανίαν καπνοῦ, σόδας, ταπήτων, ἁλατος κλπ.) κατὰ τὰ λοιπὰ τὰ ἰδρυθέντα ἐν Ἀγγλίᾳ Καρτέλ δὲν ἦσαν ὁργανώσεις μὲ μόνιμον καὶ διαρκὴ μονοπωλιακὸν σκοπὸν. Οὐχ' ἦττον ὅμως ἡ συγκεντρωτικὴ τάσις, καίτοι δὲν εἶχε χαρακτῆρα μονοπωλιακόν, δὲν ὀστέρησεν ὅμως τῆς ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις καὶ δὴ ἐν Γερμανίᾳ ἀναπτύξεως σφοδρᾶς συγκεντρωτικῆς ῥοπῆς τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων μάλιστα δὲ καὶ κατὰ πολὺ ὑπερέβλεπε ταύτην.

Λόγῳ τῆς αὐτῆς ἐν Ἀμερικῇ ἐπικρατοῦσθης κατὰ τοῦ μονοπωλίου προκαταλήψεως καὶ τῆς εἰς ἀπαράδχτον οἰκονομικὸν ἀξίωμα ἀνυψώσεως τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, οὐ μόνον ἡ μονοπωλιακὴ κίνησις δὲν ἡδυνήθη νὰ εὐδοκιμήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐμφανισθεῖσα εὐρέθη πρὸ σφοδρᾶς ἀντιδράσεως γεννηθείσης ἐκ πλειόνων ἐπὶ τούτων φηφισθέντων νομοθετημάτων. (2) Ἐν τούτοις ὅμως μικρᾶς σημασίας Καρτέλ ἡδυνήθησαν νὰ συσταθοῦν· τοιαῦτα ἦσαν τὰ καλούμενα Pools, τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἀποτελοῦν καὶ σταθερὸν σύνδεσμον, ἀλλὰ παροδικὴν ἀπλῶς συμφωνίαν. Ἡ ἀνάγκη τῆς καταπαύσεως τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ τῆς μονοπωλήσεως τῶν εἰδῶν ἀπῆται νὰ εὐρεθῇ ἕτερος τύπος συγκεντρώσεως. ὁ ὅποιος νὰ εἶναι καὶ νομικὸς ἐπιτρεπτός. Τὸν ἀσφαλὴ τοῦτον τύπον παρέχει τὸ

(1) Liefmann Kartelle u. Trusts σελ. 79.

(2) βλ. τὰς κατὰ τοῦ Τσουρνάκη Περί συγκεντρώσεως τοῦ πλοῦτου (1923) σελ. 50 ἐπ. παρεχομένης πληροφορίας.

(3) βλ. ἀνωτέρω § 4. I.

Τράστ. Σκοπός τούτου ήτο ή πίσται ανάθεσις της διοικήσεως περιουσιακού τινος αντικειμένου εις διοικητήν καλούμενον trustee, ελάχιστα διαφέροντα του fideikomissor του ρωμ. δικαίου. Ούτως έπατεύθη ό σπουδαιότερος σκοπός έωθών εις τόν συνασπισμέν τ. έ. ή άπαλλαγή από του συναγωνισμού. Άλλά τούτο και μόνον υπήρξεν ίκανόν έπως διαθέση δυσμενώς κατά των Τράστ την έν Άμερικη κοινήν γνώμην και δώση χώραν εις την τόσον κατ' αὐτῶν αντιδραστικήν κίνησιν¹⁾.

Ένθ' τὰ Τράστ έν τῇ άρχικῇ αὐτῶν έμφανίσει έπεδίωκον και μονοπωλιακούς σκοπούς, οὐχ' ήτιον έν τῇ μεταγενεστέρῃ τούτων εξέλιξει οὐχι σπανίως περιορίζονται μόνον εις την από του συναγωνισμού άπαλλαγήν άνευ επιδιώσεως της διά του Τράστ ύπαγωγῆς εις μονοπώλιον όλων τῶν είδῶν. Έντεθεν τοῦ Τράστ υπό διετήν έννοιαν δύναται νά γίνη λόγος. Αφ' ένός ώς συμβατικού συνασπισμοῦ πλειόνων επιχειρήσεων πρὸς μονοπωλιακόν σκοπόν, άφ' έτέρου δέ ώς οικονομικῆς συνενώσεως πλειόνων επιχειρήσεων εις μίαν, τοῦθ' όπερ λαμβάνει χώραν α) δι' ολοκληρωτικῆς συγχωνεύσεως (Fusion), έπότε αί πρὶν ύφιστάμεναι επιχειρήσεις παύουν νά έχουν οικονομικήν ύπαρξιν και β) διά της ιδρύσεως τῶν καλουμένων εταιριῶν έλέγχου (Kontrollgesellschaften, Holding Company. Είς τὰς πρώτας ύπακτέα είναι τὰ Pools και πάσα συγκέντρωσις συμβατικῇ επιδιώκουσα μονοπώλησιν τῶν παραγομένων είδῶν, γενομένη δέ υπό τόν τύπον τῶν Καρτέλ.

Αί συγχωνεύσεις και αί εταιρίαι έλέγχου δέν είναι άπαραίτητον, όπως επιδιώκουν μονοπωλιακόν σκοπόν. Δέν αποκλείεται όμως τό τοιοῦτον, διαν επί τινος κλάδου βιομηχανίας συνηνώθη τό πλειστον μέρος τῶν επιχειρήσεων, όπότε την κατάπαυσιν τοῦ συναγωνισμού ακολουθεῖ μοιραίως και ή μονοπώλησις τῶν είδῶν, ή όποία όμως δέν στηρίζεται εις προηγούμενην συμφωνίαν, αλλά άπορρέει εκ της ύπαρχούσης κοινωνίας. Αί σπουδαιότεραι όμως οικονομικῆς φύσεως έέργειαι τῶν άμερικανικῶν Τράστ δέν άνάγονται τόσον εις τό μονοπώλιον, όσον εις την σύστασιν και την διοίκησιν τῶν μεγάλων εταιριῶν²⁾.

Η συγκεντρωτικῇ τάσις, ή όποία εκδηλοῦται διά τῶν συγχωνεύσεων έφθασεν εις τόν ύπατον αὐτῆς βαθμόν έν Άμερικῇ, όπου αί επιχειρήσεις έν αντιθέσει πρὸς τὰς έν Εὐρώπῃ εύρίσκονται εις πολλὰς χεῖρας λόγω της μεγάλης διαδόσεως της άνωμένου εταιρίας, ή όποία εξαιρετικῶς ηῦδακμήησε, χάρις εις την εύνοικήν νομοθεσίαν έν Εὐρώπῃ και τει δέν είναι όλίγαι αί άνώνυμοι εταιρίαι και αί τόν τύπον τοῦτον περι-

1) Περὶ της καταγωγῆς τοῦ Τράστ, όντος θεσμοῦ τοῦ αρχαίου άγγλικοῦ δικαίου. Ιδ. Liefmann ένθ. άνωτ. σ. 80 Gide I. σ. 25.

2) Liefmann ένθ. άνωτ. σ. λ. 83.

βαλλόμεναι μεγάλαι επιχειρήσεις, ἀλλὰ τόσον ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ὅσον καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐμπορίᾳ καὶ τῇ γεωργίᾳ αἱ ἐπιχειρήσεις ἀποτελοῦν κατ' ἐξοχὴν ἀτομικὴν ἢ τοῦλάχιστον οἰκογενειακὴν οἰκονομίαν. Ἐν τούτῳ συνίσταται ἡ μεγάλη διαφερὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀπὸ τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας. Ἐν τῇ πρώτῃ αἱ ἐπιχειρήσεις ἐν ἀρχῇ εἶναι μικραὶ καὶ ἀνάξιοι λόγου καὶ εἰτα δυνατόν νὰ ἐξελιχθῶν εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις, ἐνῶ ἐν Ἀμερικῇ αἱ ἐπιχειρήσεις οὐ μόνον αἱ βιομηχανικαὶ ἀλλὰ καὶ αὐταὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας εὐθὺς ἅμα τῇ γενέσει τῶν εἶναι οἰκονομικῶν κολοσσῶν.

Ἡ κελουμένη Συγχώνευσις (Fusion) λαμβάνει χώραν κατὰ διαφόρους τρόπους. Ἡ μία ἐπιχείρησις, ἡ μεγαλειτέρα καὶ σκευδαιοτέρα ἐξαγοράζει, ὥπως εἰπεῖν, τὴν μικροτέραν δι' ἀγορᾶς τῶν μετοχῶν αὐτῆς ἢ ἀμφότεραι αἱ ἐπιχειρήσεις διαλύονται ἀντ' αὐτῶν δὲ ἰδρύεται νέα λαμβάνουσα οἰονομήποτε νομικὸν τύπον, συνήθως ὅμως τὸν τῆς ἰκωνόμου ἐταιρίας. Ὁ πρῶτος τρόπος προϋποθέτει συνήθως ὑπαρξίν χρεωγράφων τ. ἑ. ὅπως ἀμφότεραι ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἐξαγοραζομένη ἐπιχείρησις ἔχη περιδληθῇ τὸν τύπον ἀκωνόμου ἐταιρίας. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως ἡ τοιαύτη συγχώνευσις καὶ ἐπακολουθήσῃ δι' ἐξαγορᾶς καὶ ὅταν τὸ κεφάλαιον τῆς δευτέρας ἐπιχειρήσεως ἔν ἀποτελεῖται ἐκ μετοχῶν ἀλλ' ἐξ ἄλλων στοιχείων (κινητῶν ἢ ἀκινήτων, ἐγκαταστάσεων κλπ.). Νομικῶς ἡ σχέση αὕτη ἀποτελεῖ ἀγοραπωλησίαν, ὅταν ἐξ ἡ ἐξαγοραζομένη ἐταιρία ἀποφασίζῃ ἡ ἰδίᾳ τὴν συγχώνευσιν, ὅθεν νὰ τηρηθῶν αἱ σχετικαὶ νομικὰ διατάξεις.

Ἡ νομικὴ αἰτία τῆς συγχώνεψεως δύναται νὰ εἶναι καὶ ἄλλη ἐκτὸς τῆς ἀγοραπωλησίας ὡς λ.χ. ἐταιρία, μίσθωσις κλπ. Ὅταν ἡ νομικὴ αἰτία εἶναι ἐταιρία, ἡ συγχώνευσις δὲ ἐπέρχεται διὰ προσαυξήσεως τῆς μίξις ἐπιχειρήσεως εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἡ προσαυξάνουσα ἐπιχείρησις ἀποτελεῖται ἐταιρίαν, τότε εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἐκκαθάρισις αὐτῆς. Τότε δὲν εἶναι ἀπαραίτητον, ὅταν ἡ συγχώνευσις ἐπέρχεται μεταξὺ δύο ἀκωνόμων ἐταιρίων ἢ κατὰ μετοχὰς ἐτερορρυθμῶν, διότι ἡ εἰς τὴν προσαυξάνει θεωρεῖται ὡς καθολικὴ διάδοχος τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῆς¹⁾.

Καὶ αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὸς ὁποίας αἱ συγχωνευόμεναι ἐπιχειρήσεις διαλύονται καὶ ἀνάγονται πᾶσαι εἰς μίαν, δὲν εἶναι σπάνιαι. Ἐπὶ δὲ συνηθέστερος εἶναι ἕτερος τρόπος, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖται ἐν τῇ πράξει. Διατηρουμένης νομικῶς τῆς αὐτοτελείας τῶν κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεων, ἰδρύεται τρίτη ἐπιχείρησις, λαμβάνουσα τὸν τύπον ἐμπορικῆς τινος ἐταιρίας, συνήθως ἐτερορρυθμοῦ, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνατίθεται ἡ ἐνία ἀδολ-

1) Geiler σελ. 62.

κησις πασῶν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ οὕτω καθίσταται ἡ λειτουργία τῶν ἐπιχειρήσεων ἐνιαία. Ὁ τύπος οὗτος ὁμοιάζει κατὰ πολὺ πρὸς τὰ Καρτέλ (ἀνωτ. § 5. III. 1)¹). Ἡ νομικὴ αἰτία ἐν προκαίρῳ εἶναι μίσθωσις, τοιαύτην δὲ ἀποτελεῖ ἡ ἑλθὺν σχέσις. Διότι εἰς τὴν ἑταιρίαν ἐκμισθεύεται ἡ λειτουργία τῶν συνεννοημένων ἐπιχειρήσεων. Ἡ κεντρικὴ αὕτη ἑταιρία ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον, ὅταν λαμβάνῃ τὸν τύπον τῆς ἀνωνόμου ἢ τῆς μὲ περιωρισμένην εὐθύνην ἑταιρίας. Ἀλλὰ τοιαύτη μίσθωσις λειτουργίας δύναται νὰ λάβῃ χώραν, οὐ μόνον ὅταν ἰδρύεται τρίτη ὡς κεντρικὴ ἑταιρία, εἰς τὴν ὅποιον ἐκμισθεῖν αἱ ἐνούμεναι ἐπιχειρήσεις τὴν λειτουργίαν των, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ ἰσχυροτέρα ἐπιχείρησις μισθώσῃ τὴν ἀσθενεστέραν. Ἐν τῇ πράξει ὑφίστανται πλείους παραλλαγαὶ καὶ παρεκκλίσεις ἀπὸ τῶν ἀρχικῶν τύπων²).

Αἱ ἑταιρίαι ἐλέγχου (Kontrollgesellschaften Holding Company), αἱ ὅποιαι σήμερον ἀποτελοῦν τὸν νέον καὶ μᾶλλον ἐξελιγμένον τύπον τοῦ Τράστ, σκοποῦν τὴν συγκέντρωσιν μεγάλου ἀριθμοῦ μετοχῶν πολλῶν ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων, ὥστε ἀναποφεύκτως νὰ ἐπέρχεται ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων. Καὶ ἂν ἡ συνένωσις τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων εἰς μίαν μεγάλην ἑταιρίαν ἔν ἐπὶ πληθῆς, πάντως ὅμως ὁ ἐλεγχος καὶ ἡ ἐπιρροὴ ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν μετοχῶν, τὰς ὅσας ἔχει εἰς χεῖρας τοῦ Τράστ, εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται πλήρως ὁ εἰς αὐτὸ ἐπιδιωκόμενος σκοπός. Αἱ ἑταιρίαι αὗται δὲν ὑπάρχουν μόνον ἐν Ἀμερικῇ ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα βιομηχανικῶς προηγμένα Κράτη ὡς λ. χ. ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Ἀλλ' ἐν ταῖς χώραις ταύταις προσέλαβον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἴδιον χαρακτῆρα. Ἐν Ἀμερικῇ τὸν τύπον τοῦτον τοῦ Τράστ ἔχουν περιβληθῇ ὅσοι ἐκ τῶν μεγάλαιων ἐπιχειρήσεων τοῦ κόσμου ἦτοι τὸ Τράστ Standard Oil Company καὶ τὸ Τράστ τοῦ χάλυδος. Ἡ πρώτη ἰδρῦθη διὰ συγχωνεύσεως πλείον τῶν 60 ἑταιριῶν, αἱ ὅποιαι ἐλειτουργοῦν ἐν Ἀμερικῇ, καὶ οὕτω κατόρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖρας τῆς ὁλόκληρον τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν πώλησιν πετρελαίου οὐ μόνον ἐντός ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀμερικῆς³). Τὸ Τράστ τοῦ χάλυδος, τὸ ὅποιον ἀνήκει εἰς οἶκον Morgan, ἀποτελεῖ μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τὸ Konzern τοῦ οἴκου τούτου ὑπαγομένων ἐπιχειρήσεων τὴν μεγάλαιον — μετὰ τοῦ γεωμυ-

1) Geiler σελ. 18 καὶ 52 Βλ. καὶ Conrad-Hesse Grundriss d. polit. Oekonomie 1923 I σελ. 357.

2) Geiler Formen d. wirtschaftl. Konzentration ἐν τῇ ἀνω συλλογῇ σελ. 61 καὶ ἐπ.

3) Πλείους περὶ τῆς μεγάλης τοῦ Τράστ τούτου ὑπὸ οικονομικὴν ἔκφασιν σημασίας ἴδε παρὰ Liefmann σελ. 85 καὶ ἐπ. ὡς καὶ πρὸς Τουρνάκη σελ. 81 ἐπ. παρεχομένης πληροφορίας.

νικεὺς σιδηροδρόμους¹⁾—ἐπιχειρήσιν τοῦ κόσμου. Τὸ Τράστ τοῦτο καί-
τοι δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς μονοπωλιακῆς παραγωγῆς, ἐν
τούτοις παράγει τὰ ⁹⁰/₁₀₀ τῆς ὅλης παραγωγῆς²⁾.

Ἐν τέλει παρατηρητέον, ὅτι ἐν τῷ νομικῷ τύπῳ τὰ Τράστ οὐδεμίαν
παρουσιάζουσιν ἀνωμαλίαν καὶ ἰδιορρυθμίαν, καθόσον περιβάλλονται εἴτε
ὡς Holding Company εἴτε ὡς συγχωνεύσεις τὸν τύπον τῆς ἀνωνύμου
ἐταιρείας.

§ 3 Κοινὰ σημεῖα καὶ διακρίσεις Καρτέλ ἀπὸ Τράστ

Ἐκ τῶν ἤδη περὶ Καρτέλ καὶ Τράστ λεχθέντων καθίσταται φανε-
ρὸν τίνα εἶναι τὰ κοινὰ γνωρίσματα, ὑπὸ τὰ ὅποια ἀμφοτέρω ἐποὶ εἰ
οἰκονομικοὶ ὀργανισμοὶ ἐμφανίζονται, καὶ ποῖαι ὡσαύτως εἶναι αἱ κυ-
ριώτεραι τῶν μὲν ἀπὸ τῶν δὲ διαφοράι. Οἱ λόγοι τῆς γενέσεως ἀμφοτέ-
ρων εἶναι κοινοὶ καὶ μόνον ἡ μορφή, τὴν ἑκαὶ ἑκάτερος ἐν τῇ ἐξελί-
ξει αὐτοῦ προσέλαβεν, εἶναι διάφορος, καθ' ὃ ἀποτελεσμα καὶ ἄλλοι
πρὸς τοῦτο συνέβαλον λόγοι. Ἐπίσης σκοπὸς ἀμφοτέρων εἶναι κοι-
νός τ. ἔ. ἡ ἐπίτευξις μεζζονος κέρδους δι' ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ συναγω-
νισμοῦ καὶ μονοπωλήσεως, εἰ δυνατόν, τῶν εἰδῶν μεζζονος συγκεντρώ-
σεως καὶ συνεπῶς ἐλαττώσεως τῶν πρὸ παραγωγικῶν ἐξόδων.

Ἄλλ' ἐν τῷ Καρτέλ εἶναι ἀπλὰι συνεννοήσεις στηριζόμεναι εἰς
συμβατικὰς συμφωνίας περὶ ἐπιβολῆς καὶ ἀποδοχῆς ὁρισμένων ἔρων ὡς
πρὸς τὴν παραγωγὴν, τὰς τιμὰς, τὴν κατανάλωσιν κλπ., τὰ Τράστ ἀ-
ποτελοῦν τὴν πραγματικὴν συνένωσιν καὶ σύμπηξιν πολλῶν ἐπιχειρή-
σεων δι' ἐνσπορήσεως αὐτῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Ἐν ὅ-
λαδὴ ἐπὶ τῶν Καρτέλ αἱ κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεις, εὐ μόνον νομικῶς
ὁρίζονται, ἀλλὰ καὶ πλήρη κέκτηνται τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἐκτὸς ἐν-
νοεῖται τῶν περιορισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποβάλλονται, ἐπὶ τῶν Τράστ
οὐδεμία ἀπολύτως αὐτετέλεια τῶν κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεων ὑπάρχει,
διότι πᾶσαι συγχωνεύονται, μάλιστα δὲ ἐπὶ τοῦ ἰσχυροτέρου τύπου, τῆς
Συγχωνεύσεως, οὐδὲ νομικῶς εἶναι δυνατὴ ἡ διακρίσις κεντρικῆς ἐπιχει-

1) Ὡς γνωστὸν, καὶ πρὸ τοῦ πολέμου ἡ μεγαλειτέρα ἐνταῖα ἐπιχείρησις τοῦ
κόσμου εἰς κεφάλαια, κέρδη, ἀριθμὸν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν ἦτο ἡ Διοίκη-
σις τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων Πρωσσίας· Ἑσσης· (Liefmann σελ. 88) νῦν
δὲ μετὰ τὸν πόλεμον κατὰ μεζζονος λόγον μετὰ τὴν ἐνσποήσιν τῶν σιδηροδρό-
μων ὁλοκλήρου τῆς γερμανικῆς ἐπικρατείας καὶ τὴν ὑπαγωγὴν τῆς ὑπὸ ἐνταῖαν
διοίκησιν (Reichsbahn). Εἰρηθῶ ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ, ὅτι μετὰ τὴν ἐπογραφὴν
τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου (Αὐγούστου 1924) καὶ δυνάμει τοῦ ἀπὸ 30 Αὐ-
γούστου 1924 νόμου τῆς ἐπικρατείας (§ 1 τούτου) οἱ γερμανικοὶ σιδηροδρόμοι
ἀπετέλεσαν ἀνώνυμον ἐταιρίαν (Deutsche Reichsbahn-gesellschaft) μὲ
κεφάλαιον 15 δισεκατομμυρίων χρυσῶν μάρκων. Ἰδ. πλείονα ἐν συλλογῇ Die
neuen Gesetze und das Londoner Protokoll. 1924.

2) Liefmann σελ. 66.

ρήσεως, ἀπὸ τὰς κατὰ μέρος, διότι αὐταί, ἀπ' ἧς συνήλθον εἰς τὴν συγχώνευσιν, ἀπέβαλον τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιχειρήσεως κυριότητα καὶ ἀπέκτησαν ἐξ ἀδικαιρέτου δικαίωμα εἰς τὴν περιουσίαν τῆς ὕλης ὀργανώσεως καὶ συνεπῶς ἐπαύσαν πλέον ὑφιστάμεναι. Ἐπὶ τῶν Τράστ καὶ μάλιστα τῶν Συγχωνεύσεων μεγάλην σημασίαν ἔχει τὸ γεγονός· τῆς συνεισφορᾶς τῶν κεφαλαίων τῶν συγχωνευμένων ἐπιχειρήσεων καὶ οὐχὶ τὸσον αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ ἐπιχειρήσεις. Παραβάλλων τις τὰ Τράστ πρὸς τὰ Καρτέλ ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τούτην δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι τὰ πρῶτα ἐπιβιώνουν τὴν διὰ τῆς ἑξῆς ἐλευθερίας μεγαλύτερης συγκεντρώσεως κεφαλαίων ἐξουσίᾳ τῆς ἀγορᾶς, ἐνῷ τὰ δευτέρα σκοποῦν τὴν προαγωγὴν τῆς οἰκονομίας τῶν κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεων διὰ τῆς δημοκρατίας εὐνοϊκωτέρων ὁρων. Ἡ δύναμις ἄρα τῶν δευτέρων λόγῳ τῆς ἐλλείψεως, ἀπ' ἐνὸς στανοῦ συνδέσμου καὶ ἐνότητος ἀπ' ἑτέρου κεφαλαίων, εἶναι μικρά, ἐνῷ ἐπὶ τῶν Τράστ ἀντιθέτως εἶναι τεραστία καὶ στηρίζεται εἰς τὴν διὰ τῆς συγχωνεύσεως ἐπερχομένην συγκέντρωσιν μεγάλων κεφαλαίων. Ἡ ἐξω τερικεὺς τοῦ συγχρόνου κεφαλαιοκρατισμοῦ εἶναι σήμερον τὰ Τράστ, τὰ ὁποῖα ἕνεκα τούτου λαμβάνουν τὸν πρὸς τὴν συγκέντρωσιν μεγάλων κεφαλαίων ἀντιστοιχοῦντα τύπον τῆς ἀνωμόμου ἐταιρίας (καίτοι οὗτος, φαινομενικῶς ὅμως μόνον, θεωρεῖται ὡς διευκολύνων τὴν εὐρυτέραν κατανομήν), ἐνῷ τὰ Καρτέλ, ἔχοντα, ὡς ἐλέχθη, μᾶλλον προσωπικὸν χαρακτήρα, ἐμφανίζονται συνήθως ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐταιρίας τοῦ ἀστικοῦ δικαίου. Ὁ πλείστος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συγκεντρῶνται εἰς ὀλίγας μεγάλας ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι πάλιν ἀνήκουν εἰς ὀλίγους ἐπιχειρηματίας. Ἐπὶ ἐποψὴν οἰκονομικὴν πλεονεκτοῦν τὰ Τράστ, διότι ἔχουν ὡς συνέπειαν ἐλάττωσιν τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων ὕψους α' ἀναλαμβάνουν ἐπιχειρήσεις ἀπειτούσας τὴν ὕπαρξιν μεγάλων κεφαλαίων, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν συμβαίνει ἐπὶ τῶν Καρτέλ, ἐξ ἄλλου ὅμως ὀξύνουν τὰς κοινωνικὰς διαφορὰς καὶ αὐξάνουν τὰς κοινωνικὰς ἀντιθέσεις, παριστῶντα οὕτω τὸ τελευταῖον ἱσὺς στάδιον τῆς ἐξελίξεως τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, ὡς πρὸ πολλοῦ ἤδη προείδεν ὁ Marx.

§ 8 Οἰκονομικὴ σημασία τῶν Καρτέλ καὶ Τράστ

Ἡ τεραστία σημασία καὶ ἡ μεγίστη ἐπίδρασις, τὴν ὁποῖαν ἄσκειν αἱ μεγάλας οἰκονομικαὶ ὀργανώσεις ἐπὶ τοῦ συγχρόνου οἰκονομοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, δὲν δύναται οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ παραγνωρισθῇ. Πλείστα εἶναι τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν τάξιν παρουσιάζουν, ἀλλὰ καὶ πλείστα τὰ μειονεκτήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα, μετ' ὧν ὑπὸ κοινωνικὴν ἰδέαν ἐποψὴν εἶναι αὐταὶ συνδεόμεναι. Κατὰ ταῦτα δεόν νὰ διακρίνωμεν τὰ διάφορα πεδία, ἐπ' ὧν ἀσκεῖται ἡ ἐπίδρασις τούτων.

Ι. Οί επιχειρηματίαι: εἰ συγκεντρώνονται εἰς Τράστ καὶ Καρτέλ ἔχουν πολλὰ πλεονεκτήματα. Ἐπιτυγχάνουν πάντοτε διὰ τῆς διατηρήσεως ὑψηλῶν τιμῶν καὶ ἀποτροπῆς συνεπῶς τοῦ κινδύνου τῶν κυμάνσεων τούτων αὐξήσιν τοῦ κέρδους τῶν. Μάλιστα τὸ κέρδος τοῦτο εἶναι εἰς μεγάλειτερον καὶ εὐκολώτερον ἐπὶ τῶν Τράστ. καθέσθαι ἐπ' αὐτῶν πραγματοποιεῖται τοῦτο ἄνευ ἀνάγκης ὑλώσεως τῶν τιμῶν, διότι τὰ παραγωγικὰ ἐξόδα ἐλαττοῦνται εἰς τὸ ἐλάχιστον, τὴν ἐκ τούτου δὲ ὠφέλειαν καρποῦνται αἱ επιχειρηματίαι τοῦ Τράστ. Ἐπὶ τῶν Καρτέλ ὁμῶς ἡ πραγματοποίησις μεγάλων κερδῶν, δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ, εἰμὴ δι' αὐξήσεως τῶν τιμῶν, ἥτις ὁμῶς πάλιν δὲν εἶναι δύσκολος λόγῳ τῆς συνεννοήσεως τῶν ἐντὸς τοῦ Καρτέλ επιχειρηματιῶν. Ἐνδεχομένως ἐξ ἄλλου αὐξήσεις τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων προσερχομένας, εἴτε ἐξ αὐξήσεως τῶν τιμῶν τῶν πρώτων ὑλῶν, εἴτε τῶν ἡμερομισθίων, δύναται ἀμέσως νὰ καλύψῃ, εἰς τὰς επιχειρηματίας διὰ συγγρόνου αὐξήσεως τῶν τιμῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μεμονωμένως δὲν ἢ ἐτόλμων νὰ ἐπιχειρήσουν. Εἰς περίερον οἰκονομικῆς κρίσεως διὰ τῶν Καρτέλ ἀποφεύγονται αἱ μεγάλοι καταστροφῆς εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν, αἱ ὁποῖαι ἄλλως ἤτερον ἀσφαλῶς ἐπέλθει. Διὰ τῆς σταθεροποιήσεως τῶν τιμῶν καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῶν παροδικῶν αὐξήσεως τῶν τιμῶν ἐπὶ τυγχάνεται ἐλάττωσις τοῦ επιχειρηματικοῦ κινδύνου. Ὁ κίνδυνος οὗτος μάλιστα ἐπὶ τῶν Καρτέλ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ παραγωγή ἔχει προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν κατανάλωσιν, εἶναι μηδανισμός. ¹⁾ Ὁ σπουδαιότερος ὁμῶς λόγος τῆς ἐλάττωσεως τοῦ κινδύνου τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἡ κατάπαυσις τοῦ συναγωνισμοῦ. Ἐν τούτῳ εἰς τὰς επιχειρηματίας διαβλέπουσιν τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων καὶ τὴν ἰσχυροτέραν ἰσὺς αἰτίαν, ἥτις εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγήσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς οἰκονομικὸν μηδενισμόν.

Τέλος ἔστιν νὰ μὴ παραρῇ καὶ ἔτι ὡς πρὸς τοὺς ἐπιχειρηματίας τῶν Καρτέλ συνέπειαι. Εἰς ὅλην διὰ τούτων ὀλίγον καὶ ὀλίγον χάνει τὴν σημασίαν τῆς ἡ οἰκικῆς οἰκονομίας, ταύτην δ' ἀντικαθιστᾷ ἡ ὁμαδική, ἡ ὁποία εἶναι ἀπηλλαγμένη τοῦ αὐστηροῦ ἀτομικοῦ χαρακτήρος τῆς οἰκικῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία ἔχει εἰσέτι βαθεῖς ρίζας ἐν τῇ σημερινῇ οἰκονομίᾳ ¹⁾. Αὐτονόητον ὁμῶς εἶναι. Εἰς τούτο δὲν λείπει ὑπὸ τὴν ἐννοιαν, ὅτι τὰ Καρτέλ ἀποτελοῦν μέσον, δι' οὗ θι φθάσωμεν εἰς κοινὴν καὶ ὁμαδικὴν οἰκονομίαν, ὡς ἐντυλμβάνονται, ταύτην εἰς σοσιαλιστὰς. Πολλοὺ γὰρ καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας δὲν παύουν ν' ἀποτελοῦν μετὰ τῶν Τράστ συγκεντρώσεων πλούτου εἰς ὀλίγας χεῖρας. Ἰσως ὁμῶς ἀκριβὲς λόγῳ τοῦ γεγονότος τούτου τῆς συγκεντρώσεως, ἡ ὁποία ἐπαληθεύει τὴν θεωρίαν περὶ ἀναγκαίας ἐξελίξεως τῆς

1) Liefmann σελ. 88.

σημερινῆς κοινωνίας πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν, μεταπηδήσωμεν πρὸς τὸ σοσιαλιστικὸν Κράτος καὶ τὸ ἄκρον ἀτομιστικὸν σύστημα διαδεχθῆναι τὸ σοσιαλιστικὸν τοιοῦτον.

Ἐνάντι ὁμῶς τῶν προτερημάτων τούτων τὰ Καρτέλ μεινεκτοῦ κυρίως εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς πρωτοβουλίας ἐκάστου ἐπιχειρηματικοῦ καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς ἕν περιορισμένον σύνολον. Ἡ ὑποχώρησις τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐν γένει τοῦ ἀτομισμοῦ πρὸ τῆς ἰσῆας τῆς ὁμάδος ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην ἰσὺς θυσίαν. ἥτις ὑπάρχει διὰ τὸν ἐπιχειρηματικὸν τοῦ ἀτομικοῦ κράτους εἰς τὸ ὅτι οὗτος ὁ ἀτομισμὸς ἔχει ἐξαρτῆναι μέχρι θεότητος καὶ λατρεύεται ὡς τοιαύτη καὶ ἀποτελεῖ πρᾶγμα τὸ μόνον κίνητρον πείσης ἐν γένει οἰκονομικῆς δράσεως. Ὁ ἐπιχειρηματίας ὅμως δὲν θυσιαεῖ τὸν ἀτομισμὸν τοῦ οὗτε δέχεται περιορισμὸν τοῦτου ἀνευ ἄλλων ἀτομικῶν ἀνταλλαγμάτων τοιοῦτος ἐπιχειρηματίας δὲ ἢ εἴτε εὐδαιμονοῦς ἢ εἰς τὸν σημερινὸν ἀντικατομιστικὸν ἀτομικὸν καθεστῶς. Ὁ ἐπιχειρηματίας στέργει εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀτομισμοῦ χάριν μικρᾶς ὁμάδος μόνον καὶ μόνον διότι ὑπολογίζει εἰς μεγελευτέραν τοῦτου αὐξήσιν ἔναντι τοῦ κοινού, πρὸ τοῦ ὁποίου ἐμφανίζεται οὗτος οἰκονομικῶς κατὰ πολὺ ἰσχυρότερος. Ὅτι ὅμως ὑπὸ οἰκονομικὴν ἐποψίν καὶ προϋποτιθεμένου πάντοτε τοῦ ἀτομικοῦ καθεστῶτος, ὁ ἀτομισμὸς καὶ ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία εἶναι τὰ σπουδαιότερα καὶ τὰ μόνα ἰσὺς κίνητρα πάσης οἰκονομικῆς ἐνεργείας καὶ δράσεως εἶναι προφανές. Ἐφ' ὅσον ὁμῶς ὁ ἐγωισμὸς εἶναι ἀπερίοριστος, ἀπερίοριστον εἶναι καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, ἐφ' ὅσον σκοπεῖ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦτου. Εἶναι γεγονός καὶ πρέπει νὰ θυλολογηθῇ, ὅτι πᾶς περιορισμὸς τῆς ἀτομικότητος τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν παρίσταται ὡς ἐξ ἄλλων λόγων ἐπιβαλλομένη ἀνάγκη, ἢ δὲν συνοδεύεται παρ' ἄλλων πλεονεκτημάτων, θέλει ἐπιφέρει ἀπογοήτευσιν εἰς τοῦτον καὶ μείωσιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τὸ μειονέκτημα τῶν Καρτέλ εἶναι φανερόν καθίσταται δ' ἔτι φανερώτερον καὶ μάλλον αἰσθητόν, διότι πάντες εἰ ἐπιχειρηματίζονται ἀνεξαρτήτως ἀρετῶν ἢ κακιῶν τίθενται ἐν τῇ αὐτῇ μοίρᾳ καὶ σταθμίζονται μὲ το αὐτὸ μέτρον. Ὁ δοκνος καὶ ἐπιμελής ἐπιχειρηματίας οὐδ' ὅλως πλεονεκτεῖ τοῦ ἀμελοῦς καὶ ἀνικάνου καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνακόπεται ἐν τῇ ὁρμῇ, τὴν ὁποίαν ἄλλως θὰ εἴχε, πρὸς καλυτέρευσιν τῆς παραγωγῆς καὶ ἐν γένει πρὸς παραγωγὴν τῶν τεχνικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς.

Παρ' ὅλην ὁμῶς τὴν ἀναμειβήτητον ἀντίθεσιν τῶν ἀνωτέρω δὲν συνάμειθα σήμερον ἐδλόγως νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι τὰ Καρτέλ ἐσημείωσαν μάλλον ὀπισθοδρομήν ἀνακόψιντα τὴν προοδευτικὴν ἐξέλιξιν τῶν τεχνικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς. Συνήθως δὲ ὑποστηρίζεται ζωνηρῶς τοῦτο. ἀλλὰ δὲν

είναι αληθές, καθόσον ὅπως τὸ ἐναντίον ἀπέδειξεν ἡ πείρα. (Ὁὐχ' ἦτιον ὅμως τὸ ὅτι ἡ φιλοπονία καὶ ὁ ζήλος ἐκάστου ἐπιχειρηματίου ὑποχωρεῖ καὶ μειοῦται εἰς ἀκαμψιρρήτητον, διότι δὲν φροντίζει ὁ εἰς νὰ παραγάγῃ προϊόν ἀνώτερον τῶν ἄλλων, καθ' ὅσον ἐκ τούτου οὐδὲν ἔχει νὰ ὠφελήσῃ, διότι τὰ κέρδη του θὰ βραβεύονται πάντοτε ἐπὶ τοῦ ποσοστοῦ τῆς συμμετοχῆς του, τὸ ὅποιον εἶναι σταθερὸν καὶ ἀμετάβλητον.

II. Ἐξ ἴσου σπουδαία καὶ μεγάλη εἶναι ἡ σημασία τῶν Καρτέλ καὶ Τράστ πρὸς τὰς ἐκτὸς τούτων εὐρισκομένης ἐπιχειρήσεις. Ἐφ' ὅσον αὗται δὲν διακρίνουν μεγάλα κεφάλαια, ὥστε νὰ δύνανται νὰ συναγωνίζονται ἐπιτυχῶς ταῦτα, κινδυνεύουν λόγῳ τοῦ πρὸς τούτοις ἀσκούμενου ἰσχυροῦ συναγωνισμοῦ νὰ διαλυθῶν. Μαχίστα δὲ ὁ ὑπὸ τῶν Τράστ ἀσκούμενος συναγωνισμὸς εἶναι κατὰ πολὺ ἰσχυρότερος τοῦ τῶν Καρτέλ, διότι τὰ Τράστ δὲν εἶναι ἀπλῶς συμβατική, ὑποχρέωσις, ἀλλὰ πραγματικὴ ἐκείνα οἰκονομικὴ ὀργάνωσις, μὲ ἐπιχειρηματικὴν τὴν δύναμιν τοῦ συγκεντρωμένου κεφαλαίου, τὸ ὅποιον εὐχερῶς παρέχει τὰ μέσα πρὸς πάντα οἰκονομικὴν ἐνέργειαν. Ὁ δὲ ἐκ τούτου τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ ἐκδιάζουν οὕτω τὴν εἰς αὐτὰ προσάρτησιν τῶν ἔξω τούτων ἐπιχειρήσεων. Μάλιστα δὲ τὰ Τράστ οὐχὶ σπληνῶς ἐπιτυγχάνουσι τοῦτο καταφεύγοντα εἰς μέτρησιμους, οὐχὶ ἐπιτραπεύς. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν ἐπιχειρηματιῶν δὲν εἶναι εὐκόλος, διότι, ὡς ἐλέγχῃ ἀνωτέρω, ἐκφέρει ἀνταγώνιστον μεταβολὴν τῶν ποσοστῶν τῆς συμμετοχῆς ἐκείνης ἐπιχειρήσεως τοῦ Καρτέλ. αἱ ἔξω δὲ τούτων ἐπιχειρήσεις καταφεύγουσιν εἰς ἰδιωτικὰς συνεννοήσεις πρὸς τὰ μέλη τῶν Καρτέλ ἢ Τράστ, μὲ τὰ ὅποια συνάπτουν παραινώναν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ διὰ τούτων φέρουν τὰ προϊόντα των πρὸς πώλησιν διὰ τῶν κοινῶν πρατηρίων.

Ἄν ὅμως ὁ ἔξω τῶν Καρτέλ καὶ Τράστ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπιχειρήσεων ἀσκούμενος συναγωνισμὸς εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρὸς, τότε φέρονται ταῦτα πρὸς διάλυσιν. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἔδρυσιν τῶν ὀργανώσεων τούτων λαμβάνεται πάντοτε μέριμνα, ὥπως τούτοις μετασχηματισθῶσι, εἰ δυνατόν, αἱ μεγαλειότεραι ἐπιχειρήσεις. Πλὴν τούτου ὅμως ἐτέρα δυνατότης εἶναι ὅτι τὰ Καρτέλ καὶ ἰδίᾳ τὰ Τράστ ἐξαγοράζουσιν τὰς ἐπιτυχῶς συναγωνιζομένης αὐτὰς ἐπιχειρήσεις.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως μέσον διὰ τοῦ ὁποίου τὰ Τράστ καὶ τὰ Καρτέλ πολεμοῦν τὴν ὑπὸ τῶν ἔξω ἐπιχειρήσεων ἀσκούμενον κατ' αὐτῶν συναγωνισμόν, εἶναι αἱ συνεννοήσεις, τὰς ὁποίας συνάπτουν μετὰ τῶν ὀργανώσεων τῶν παραγωγῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν ὀργανώσεων ἢ τῶν συνεταιρισμῶν τῶν καταναλωτῶν. Δηλαδή συμφωνοῦν μετὰ τῶν πρώτων μὲν, ὅτι οὗτοι ὑποχρεοῦνται νὰ παρέχουν πρώτας ὑλὰς μόνον εἰς τὰ Καρτέλ ἢ τὸ Τράστ οὐχὶ δὲ εἰς ἄλλην τινα ἐπιχείρησιν, μετὰ τῶν δευτέρων

δέ, δι' ου θέλουν αγοράζει τὰ εἴδη τῆς ἐπιχειρήσεως μόνον ἀπὸ τὰ πρατήρια τούτων. προσφέρονται μάλιστα συνήθως καὶ τιμὰς κατωτέρας. Αἱ τοιαῦται ἀποκλειστικαὶ καλούμεναι συμβάσεις (exclusivverträge) ἔχουν νομικῶς τοῦτο τὸ εἶδος. ὅτι δι' αὐτὰ ἐνῶ στρέφονται κατὰ τρίτων, γένουν δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις μεταξὺ τῶν Καρτέλ ἢ τῶν Τράστε ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ὁργανώσεων τῶν παραγωγῶν πρώτων ὑλῶν ἢ τῶν καταναλωτῶν ἀφ' ἑτέρου. χωρὶς ἐξ ἄλλου ν' ἀποτελῶσι συμβάσεις πρὸς βλάβην τρίτου. ἐν νομικῇ ἐννοίᾳ, π. ε. ὥστε νὰ ἀνταρμήδην αὐτὸς καὶ ὁρισμέναις ὑποχρεώσεις. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου αἱ μεγάλα καὶ συντηγμένα ἐπιχειρήσεις εἰς Καρτέλ καὶ Τράστε καταστρέφουν τὰς μικράς, τὸ μέγα κεφάλαιον κατατρώγει τὸ μικρὸν καὶ οὕτως ἐπέρχεται ἡ κατ' ἀνάγκην συγκέντρωσις τῶν κεφαλαίων εἰς τοὺς δυνάμεις, τὴν δυνάμιν διεξένει ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς κοινωνίας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη αἰῶνος ὁ Marx.

Ἐκ τῶν ἤδη λεγθέντων περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Καρτέλ καὶ Τράστε ἐπὶ τῶν ἐξωθεν ἀσκουμένων ἐπιχειρήσεων ἐξάγεται, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τῶν Καρτέλ ἢ τῶν Τράστε ἐπὶ τοσαύτων εἶναι ἐξήγηται διὰ τὴν μικρότερος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκτὸς τούτων παρακινουμένων ἐπιχειρήσεων. Ὡς ἐκ τούτου ὁρισταίνεταί εἶδη. ὡς λ.χ. τούτοις εἶναι σχεδὸν πανταχὺς ἀδύνατον νὰ ὑπαχθῶν ὑπὸ Καρτέλ ἢ Τράστε, ὁποῦ εἶναι καθ' ὅλην κληρίαν ἀνέφικτος ἢ ὑπ' αὐτὰ συνιστάται ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων.

III Ἀλλὰ καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἐργάτας δὲν μένουσιν ἄνευ ἐπιρροῆς τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστε. Οἱ ἐπιχειρηματίαι ὁργανούμενοι εἰς ταῦτα προσπαθοῦν νὰ ἀνταπεξέλθουν ἡωμένοι κατὰ τὰς ἀπαιτήσεων τῶν ἐπίσης ὁργανωμένων ἐργατῶν. 1) Ἐτοίμως αἱ οικονομικαὶ ὁργανώσεις ἐκτὸς τῆς ἀρχικῆς τῶν ἀποστολῆς χρησιμεύουσιν καὶ ὡς πολιτικὸν μέσον κατὰ τῶν ἐργατῶν, τοιῶν δ' ὅπως προσδίδει εἰς αὐτὰς ἀκόμη μεγαλύτεραν κοινωνικὴν σημασίαν. Αἱ μεταξὺ τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ τῶν ἐργατῶν σχέσεις οὐ μόνον κατὰ πολὺ ἐπηρεάζονται ἐκ τῆς ὑπάρξεως ταιούτων ὁργανώσεων, ἀλλ' ἀκριβῶς ὑπὸ τούτων καθορίζονται, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει. ὅτι μεταξὺ τῶν ὁργανώσεων τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν καταρτίζονται αἱ μεγίστης σημασίας συλλογικαὶ συμβάσεις (Tarifverträge.) Τὰ ἡμερομίσθια τῶν ἐργατῶν συνεπὶ τῶν συμβάσεων τούτων

1) Τοῦτο ἐπιτυγχάνουν κυρίως οἱ ἐπιχειρηματίαι δι' ἄλλων ἐνώσεων. τὰς ὁποίας συγκατοῦν εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον, τὰς καλουμένας ἐνώσεις ἐργοδοτῶν (Arbeitgeberverbände).

2) Ἡ σημασία τῆς συλλογικῆς συμβάσεως ἐργατῶν ὑπὸ τοῦ οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐποψῆς εἶναι τεραστία. Ἐνῶ ἐν τῇ αἰτῇ συμβαίνει ἐργασίας ὁ ἐργάτης ἴσταιται ἐν ἡσυχίᾳ μὴδ' ἔστιν τοῦ ἐργασίου του—καίτοι νομικῶς τοῦλαχιστον θεωροῦνται ὡς ἴσται τὰ συμβαλλόμενα μέρη, καθόσον τὸ ἐν περιέχει τὴν ἐργατικότητά του, τὸ ἕτερον πᾶς μέρος τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ μ-

δὲν ἀκολουθοῦν, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Liefmann. ¹⁾ τὰς τιμὰς τῶν ἐργῶν, ἀλλ' αὐταὶ κανονίζονται ἐπὶ τῇ βάρει ἐκείνων. Ἀλλ' ἀκριβὲς συνεπείφ' τοῦ γεγονότος τούτου τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Γράστ λίαν συνήθως ἀγουν εἰς ἐνμετάλλειον τοῦ κοινού, διότι τὰς τοχὸν αὐξήσεις τῶν ἡμερομισθίων μετακυλίσουν ἐπὶ τῶν καταναλωτῶν διὰ συγχρόνου αὐξήσεως τῶν τιμῶν παρὰ πάντων τῶν ἐπιχειρηματιῶν ²⁾

Διὰ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς μεγάλας τοιαύτας καὶ διὰ τῆς συγκεντρώσεως εἰς τεραστίους οἰκονομικοὺς ὀργανισμοὺς ἢ θέσεις τῶν ἐργατῶν, καίτοι ὀργανωμένων, καίτοι μειονεκτικώτερα καίτοι φαινομενικῶς ἐδελτιώθη, διότι ἰσως παρεσχέθησαν ἀνώτερα ἡμερομίσθια καὶ ἐν γένει ἐδελτιώθησαν εἰ ἔρει τῆς ἐργασίας. Ἀλλ', ὡς ἐλέγχθη ἤδη, διὰ τῶν Καρτέλ καὶ τῶν Τράστ ἐπέρχεται ἐξοικονομητικὴ παραγωγικὴν ἐξέδωσιν, ἐπομένως ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς γενικεύσεως τῶν ὀργανώσεων τούτων ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν τῶν παρ' αὐταῖς ἀπασχολουμένων ἐμειώθη σημαντικῶς, ἐντεῦθεν δὲ καὶ πλεῖσται εἶναι αἱ κατὰ τῶν ὀργανώσεων τούτων συνεπείφ' τοῦ γεγονότος τούτου γεννηθεῖσαι ἀντιδράσεις. Ἐξ ἄλλου τὰ μέσα, τὰ ὅποια διαθέτουν οἱ ἐργάται δὲν εἶναι προσωρινά νὰ φέρουν σθερρὴν ἀποτέλεσμα, διότι ἡ δύναμις τῶν συγκεντρουμένων κεφαλαίων εἶναι ἀπείρως καὶ ἀνίσως μεγαλυτέρα καὶ βλίνει αὐξοῦσθαι κατὰ πολὺ μεγαλειτέραν ἀναλογία ἢ τῶν συντηγμένων ἐργατῶν. Δὲν δύναται βεβαίως νὰ περραθῇ τὸ γεγονός, ἄλλωςτε ἀποτελεῖ σταθμὸν σημαντικὸν ἐν τῇ προσφάτῃ μεταπολεμικῇ κοινωνικῇ οἰκονομίᾳ καὶ πολιτικῇ, ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τῆς διὰ τῆς ἐπικινετήσεως ἐγκληθιρῶσεως σοσιαλιστικῆς κυβερνήσεως καθιερώθη τὸ σύστημα τῶν ἐργατικῶν συμβουλίων, τ. ἔ. τῆς δι' ἀντιπροσωπεύσεως τῶν ἐργατῶν εἰς τὰ συμβούλια τῶν ἐπιχειρήσεων συμμετοχῆς τούτων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ³⁾

σθοῦ—ἡ συλλογικὴ σύμβολος ἐξισώνει τὸν ἐργάτην πρὸς τὸν ἐργοδότην πραγματικῶς μεταφέρεισιν τὴν περὶ ἐργασίας σύμβασιν ἀπὸ τῶν κατὰ μέρος ἀτόμων εἰς τὰς ὁμάδας. Ἡ συλλογικὴ σύμβολος ἐργασίας παρουσιάζει κατ' ἐξοχὴν σύγχρονον κοινωνικὸν φαινόμενον. Ἐκτοπίζει κατὰ μέρος ἀτομικὰς συμφωνίας, εἰς τὸς ὁποίους ἄλλως θὰ ἐδικαιοῖντο νὰ καταφεύγουν ἐργάται καὶ ἐργοδοταὶ, καὶ ἀντ' αὐτῶν φέρει εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μάζας κινουμένης ἐχέουσας ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα συμφέροντα. Καὶ ἐπὶ τὴν ἐκψιν εἰς τοῦ ἐθισμού τοῦ αἰώμου νὰ ἀπογοητῇ καὶ νὰ ἐκτρέψῃ τὸ ἀτομικὸν του συμφέρον πρὸ τοῦ γενικωτέρου τοῦ οὗτου, πρὸ τοῦ συμφέροντος ἐνὶς ὁμοειδοῖς συνέλκον, ἡ σημασία τῆς συλλογικῆς συμβάσεως κοθίστοται εἰς μεγαλειτέρα. Βλ. πλείονα περὶ αὐτῆς Nipperdey Beiträge zum Tarifrecht (1924) σελ. 2 κ. ἔκ.

1) Liefmann Kart. u. Tr. σελ. 43.

2) Πρὸβλ. Ad. Weber Der Kampf zwischen Kapital und Arbeit (1921) σελ. 318 ἔκ.

3) Βλ. πλείονα Diehl Die Diktatur des Proletariats und das Räte-system. (1924).

IV Σύνηθες φαινόμενον τὸ ὅποσον παρατηρεῖται εἰς εἴη. τὰ ὅποια ἔχουν ὑπαχθῇ ὑπὸ Καρτέλ ἢ Τράστ, εἶναι ὅτι τὰ εἴδη ταῦτα πωλοῦνται εἰς τὸ ἐξωτερικόν εἰς τιμὰς κατωτέρας τοῦ ἐσωτερικοῦ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, καλούμενον συνήθως Dumping, πρὸς τὸν εὐλογον ἀρρυθμὴν εἰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν ὀργανώσεων τούτων, διότι: φυγαδεύουν, ὡς ἐθεωρεῖτο, τὸν ἐθνικὸν πλούτον εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι δὲν πρόκειται περὶ φυγαδεύσεως ἐθνικοῦ πλούτου εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀλλὰ περὶ χαμηλῶν τιμῶν κανονιζομένων ἐπὶ τῇ βίσει τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, διότι μετὰ τὴν σύμπτυξιν Καρτέλ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τὸ μόνον καὶ εἶναι, τὸ ὅποσον μένει ἐλευθέρον εἰς τὸν συναγωνισμόν. εἶναι τὸ ἐξωτερικόν. Ἐπομένως πρόκειται περὶ πτώσεως τῶν τιμῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, τῆς ὁποίας αἰτία δὲν εἶναι ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπερξίς Καρτέλ, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὑπερξίς ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ τ. ἐ. ἡ ἐλλείψις ἐξωτερικοῦ διεθνούς Καρτέλ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς αὐθιγὸν ἐλάττωσιν τῶν τιμῶν ἐξωτερικοῦ παρὰ τῶν ὀργανώσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀλλὰ εἰς πτώσιν, ἐπερχομένην ἐκ λόγων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκτὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ καιμένων.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο τοῦ Dumping δὲν στερεῖται ἐν τοσούτῳ κα πλεονεκτημάτων. τὰ ὅποια συνίστανται κυρίως εἰς τὸ ὅτι παραυλίσσεται κατὰ τῆς ὑπερπαραγωγῆς καὶ τῆς ἀθρόας προσφορᾶς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ εἰς τὸ ὅτι ἐξ ἄλλου, πωλεσμένων τῶν εἰδῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἔστω καὶ μὲ μικρὸν ἢ ἐλάχιστον κέρδος, παρέχεται ἐργασία εἰς ἐργάτας καὶ γενικῶς ἀπασχολοῦνται ἐργατικαὶ δυνάμεις. αἱ ὁποῖαι ἕλως θὰ παρέμεινον ἀδρανεῖς καὶ ἀχρησιμοποίητοι, τοῦθ' ἔπερ κέκτυται σπουδαίαν ὁπὸ κοινωνικὴν ἰδίως ἔποψιν σημασίαν.

Κατὰ ταῦτά τὸ μεινέκτημα τῶν Καρτέλ εἶναι οὐχί, ὅτι τὰ εἴδη πωλοῦνται εἰς χαμηλὰς τιμὰς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἀλλ' ὅτι λόγῳ τοῦ μονοπωλιακοῦ τῶν χαρκτητήρος πωλοῦνται ταῦτα εἰς τὸ ἐσωτερικόν εἰς πολὺ ὀψηλὰς τιμὰς. Τοῦτο δὲ εἶναι εἰς βέρος οὐ μόνον τῶν καταναλωτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων. οἱ ὅποιοι μεσολαβοῦν μεταξὺ τῶν πρώτας ὕλας παραγόντων Καρτέλ καὶ τῶν τελευταίων καταναλωτῶν, οἵτινες ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ συνεπῶς λόγῳ τοῦ Dumping εἰς κατωτέρας τιμὰς προμηθευομένους πρώτας ὕλας, ἵστανται ἐν κατωτέρῳ μοίρᾳ, μὴ δυνάμενοι ἐπιτυχῶς νὰ συναγωνισθῶν αὐτοῦς. Δέον ἔτι νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὸ μεινέκτημα τοῦτο παρουσιάζεται ὅχι ἐπ' ὅλων τῶν Καρτέλ ἀλλ' ἐπὶ ἐκείνων, τὰ ὅποια παράγουν πρώτας ὕλας ἢ ἐν γένει προϊόντα. τὰ ὅποια χρῆζονται περαιτέρω καταργασίας ὅπως προσκομιθέντες εἰς τοὺς τελευταίους καταναλωτὰς.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων παρατηρητέον προσέτι καὶ τὰ ἑξῆς: Τὰ κατὰ τῶν Καρτέλ συνεισὶ τῶν Dumping λεγόμενα καὶ αἱ κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεις καὶ ἀντιδράσεις δὲν εἶναι ἐν-πᾶσιν δικαιολογημένα. Τὸ φαινόμενον τῆς πωλήσεως εἰς τὸ ἐξωτερικὸν εἰς τιμὰς κατωτέρας εἶναι φαινομενικόν, ἐκτὸς τοῦ λόγου, ὅτι ὅποιος ἐξετέθη ἀνωτέρω καὶ διότι, λαμβανόμενων ὑπ' ὄψιν τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων ὡς καὶ τῶν εισαγωγικῶν δασμῶν τοῦ Κράτους, διὰ τὸ ὅποιον προσκρίζονται, ἢ ἐξίσωσις τῶν τιμῶν καθίσταται βεβαία. Ἐπεμένως λόγῳ τῆς γενικῆς εἰς ὅλα τὰ Κράτη καθιερώσεως τῶν προστατευτικῶν δασμῶν, σπανίως θέλει συμβῇ ὥστε καὶ αἱ τιμαὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ νὰ εἶναι πράγματι κατώτεραι τῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἐξαιρέσεις βεβαίως ὑπάρχουν πολλάι, ἐν Γερμανίᾳ μάλιστα τοῦτο συμβαίνει συχνότατα δι' ὀρισμένα εἴδη ἐν Ἀμερικῇ δὲ ὑπάρχει κλασσικὸν παράδειγμα τοῦ σιδήρου, ὅτι ὅποιος λόγῳ τῶν ὑψηλῶν τιμῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὀρίσει τὸ Τράστ τοῦ χάλυδος, ἦτο εὐθηνότερος ἀγοραζόμενος ἐκ τῆς Εὐρώπης ἢ ἐν Ἀμερικῇ, παρ' ὅλα τὰ διπλά ἐξόδα μεταφορᾶς. ¹⁾

V. Ἡ ἄμεσος ἔμως ἐπίδρασις τῶν Καρτέλ καὶ τῶν Τράστ ἀναφαίνεται ἐπὶ τῶν καταναλωτῶν. Τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ ἐπιδιώκουν πάντοτε τὴν διτηρήσιν ὑψηλῶν τιμῶν. Ἀλλ' ἡ διτηρήσις ὑψηλῶν τιμῶν δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο εἰμὴ ἐπίτευξιν μεγαλειτέρου κέρδους διὰ μεγαλειτέρας ἐκμεταλλεύσεως τοῦ κοινοῦ. Ὡς ἐκ τούτου αὐξάνει ἢ κατὰ τοῦ κεφαλαίου καταφορὰ καὶ πληθύνονται καὶ μεγεθύνονται αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις καὶ διαφοραί. Πλείονες ἐπιχειρήσεις συναθροίζονται καὶ διὰ τῆς ταραστίας δυνάμεως, τὴν ἐποίαν παρέχουν τὰ συγκεντρωμένα κεφάλαια, καταθλίβουν καὶ ἐκμεταλλεύονται τὸ κοινὸν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐκάστοτε αὐθαρεσίας καὶ ἀσυνειδησίας τῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀργανώσεων τούτων ἱσταμένων ὀλίγων κεφαλαιούχων. Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχύς των ἐξασφαλίζει τὴν πλήρη των ἐπικράτησιν καὶ τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τοῦς ἀδυνάτους παντὸς ὅπλου ἐμύνης. Οἰαδήποτε κρατικὰ μέτρα, ὅσονδήποτε σοφὰ καὶ ἂν εἶναι καὶ ὁ κατὰ τῆς αἰσχροκερδείας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἀγών, ὅσον ἰσχυροὺς ἂν εἶναι καὶ οὗτος, κατ' οὐδὲν συντελοῦν, ὅπως περιορισθῇ ἡ ταραστία των δυνάμεις καὶ ἡ εἰς τὸ κράτος ἐπιρροὴ τῶν ὀργανώσεων τούτων.

Ἡ κατέστασις αὕτη ἐμφανίζει πολὺ χειροτέραν εἰκόνα μετὰ τὸν πόλεμον, συνεισὶ τοῦ ὅποιοι μεταβλήθησαν ριζικῶς αἱ ὁδοὶ καὶ ἐκ βάρων διεταλεύθησαν τὰ θεμέλια τοῦ προπολεμικοῦ βίου. Ἐνῷ πρότερον αἱ περὶ γῶγες ἀνεζήτουν καὶ ἠγωνίζοντο μετὰ τῶν δ.α. τοῦς καταναλωτὰς, νῦν ἀντιπρῆντων τῶν ὁρων, αἱ τελευταῖαι ἀναζητοῦν τοῦς

1) Liefmann ο.α. 63.

πρώτους. Τοῦτο δὲν ἐπείλεται μόνον εἰς τὸν ἐκτοπισμὸν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τὰ Καρτέλ συναγωγὴν πρὸς μονοπωλικούς σκοπούς πολλῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς παραγωγῆς, ἢ ὅποια ἐπῆλθεν εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας. αἱ ἐπείλαι ἔλαβον μέρος εἰς τὸν πόλεμον.

Μειονέκτημα ἔτερον παρουσιάζουν τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ ὡς πρὸς ἠριζμένην κατηγορίαν καταναλωτῶν, ἐκείνων δηλαδὴ οἱ ὅποιοι ἀγοράζουν ἐπὶ σκοπῷ περαιτέρω κατεργασίας τῶν εἰδῶν, διότι ἀναγκάζονται, ν' ἀγοράζουν εἰς ὑψηλὰς τιμὰς. Ἀλλ' ἐν τούτῳ ἔμως ὑπάρχει καὶ πλεονέκτημα, τὸ ὅποιον ἀπορρέει ἀπὸ τὸν μονοπωλιακὸν χαρακτήρα τοῦ Καρτέλ. Τοῦτο εἶναι ἡ σταθερότης καὶ ἡ ἐνότης τῶν τιμῶν. Ἐπομένως δὲν ὑπάρχουν οἱ δυνάμενοι νὰ προμηθευθοῦν ἄλλοθεν τὰ εἶδη ταῦτα εὐθιγότερα καὶ συνεπῶς νὰ ζύνανται νὰ συναγωνισθοῦν τοὺς λοιπούς. Τοῦτο ἀποβαίνει εἰς ὄφελος τῶν καταναλωτῶν τούτων, οἱ ὅποιοι καί τε δὲν συνάπτουν Καρτέλ, ἐν τούτοις ἐν τῇ πραγματικότητι εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τῆς διετηρήσεως τῆς σταθερότητος τῶν τιμῶν καθίσταται ἔτι αἰσθητότερον εἰς περιόδους κρίσεως.

Ἐτέρη κατηγορία οικονομικῶς ὁρῶντων ἀτόμων, ἡ ὅποια ὡς πρὸς τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ θέον νὰ ὑπαχθῇ εἰς τοὺς καταναλωτάς εἶναι οἱ ἔμποροι. Τὸ ἐμπόριον ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν καὶ τὰς συνεπείας οὐ μόνον τοῦ καθεστῶτος τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπιδράσεις καὶ τὰς συνεπείας τῶν μονοπωλικῶν ὁργανώσεων. Τόσον τὸ ἓν ὅσον καὶ τὸ ἄλλο σύστημα ἔχουν ἄμειστον ἀντίκτυπον εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐνθ' ἂν πρὶν ἢ ἀναφανεῖν τὰ Καρτέλ ὁ ἔμπορος εἶχε ὑπεροχὴν ἐναντι τοῦ παραγωγοῦ, διότι αὐτὸς ἦτο ὁ κύριος ρυθμιστὴς τῶν τιμῶν, σήμερον τὰ Καρτέλ τῶν παραγωγῶν δεσπάζουν πάσης οικονομικῆς λειτουργίας καὶ συνεπῶς ταῦτα κανονίζουν τὰς τιμὰς. Τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Καρτέλ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου ἐκ τοῦ βαθμοῦ τοῦ μονοπωλίου, ὅπου ἐπέτυχε τοῦτο. Διότι ὅση ἀποκλειστικώτερον τὸ μονοπώλιον καὶ συνεπῶς τὸ Καρτέλ δὲν ὑπολογίζει ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἐπὶ τοσοῦτον βάλει αὐξανόμενη ἢ ὑνὰμὶς του. Τὴν ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου δὲ μεγάλην ἐπίδρασιν τῶν Καρτέλ δὲν μειώνει τὸ γεγονός ὅτι καὶ οἱ ἔμποροι συναπίζονται εἰς ἰδιαιτέρους συνδέσμους πρὸς ἐκπωλεσιώτερον ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων των καὶ πρὸς βελτίωσιν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τῶν ὁρῶν τοῦ ἐμπορίου, καίτοι κλείεται καταρτίζονται συμβάσεις μεταξὺ τῶν ἐνώσεων τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν Καρτέλ καὶ τῶν Τράστ. Ἀκριβῶς ὁμοίως διὰ τῶν συμβάσεων τούτων ἰσχυροποιοῦνται καὶ κρατύνονται ἔτι μάλλον τὰ Καρτέλ καὶ Τράστ, διότι εὐρύνουν τὸν

κύκλον της οικονομικής των δράσεως επί των μεγαλεμπορέων, τούς όποιους σὺν τῷ χρόνῳ καθίσταται ὑποχειρίους καὶ ὀργανά των. Διὰ τῶν συμβάσεων τούτων ὑποχρεοῦνται οἱ ἔμποροι ν' ἀγοράζουν τὰ πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Καρτέλ σχετικὰ εἴδη μόνον ἀπὸ τὸ πρατήριοιον τούτου ἀπαγρευομένης εἰς αὐτοὺς τῆς ἀλλοθεν καὶ δι' ἐκ τῶν ἔξω τούτων ἐπιχειρήσεων προμηθείας. Οὐχ ἦτοεν ἔμως καὶ διὰ τοῦς ἔμπορους ἀπορρέουν ἐκ τῶν συμβάσεων τούτων πολλὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὅποια δὲν θὰ εἶχεν, ἂν συνηλλάσσοντο πρὸς τοὺς ἔξω τῶν Καρτέλ ἐπιχειρηματίας. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἡ ἀποκοπὴ καὶ εὐκολος ἐκμετάλλευσις τοῦ κοινοῦ, διότι θεσπίζοντες, οἱ συμβάλλεται ὁ ἔμπορος κατὰ τρόπον ἀποκλειστικόν μετὰ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Καρτέλ, τῶν καὶ μόνων, παραγωγῶν, δύναται νὰ ἀγοράσῃ εἰς ὑψηλοτέρας τιμὰς παρὰ τούτων καὶ ἀκωλύτως νὰ μεταπωλήσῃ εἰς τὴν ἢ μᾶλλον δυσαναλόγως ὑψηλοτέρας τιμὰς εἰς τοὺς τελευταίους καταναλωτὰς. Εἶναι φανερόν, ὅτι, ὅσῳ ἐγγύτερον ἔσταται ὁ ἔμπορος πρὸς τὸν τελευταῖον καταναλωτήν, ἐπὶ τοσούτον εἰστάζει νὰ μεταπωλήσῃ εἰς ὑψηλοτέρας τιμὰς. Μάλιστα δὲ ἐπειδὴ, ὡς γνωστόν, ὁ ἔμπορος συνιθίζει νὰ ἀγοράζῃ καὶ τὰ μεταπωλῇ, ὑπολογίζων τὸ κέρδος του εἰς ποσοστὸν ἐπὶ τῆς τιμῆς τῶν εἰδῶν, εἶναι προφανὲς ὅτι ἔχει συμφέρον νὰ συναλλάσσεται ὅσῳ τὸ δυνατόν μὲ ὑψηλοτέρας τιμὰς.

Ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ μετὰ τῶν ἐμπόρων εἶναι δυνατόν ὁ ἀνταγωνισμὸς κλείσται συνάπτονται μετὰ τῶν συμφωνίαι κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Καρτέλ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ζημιῶν.

Ἐτέρωθεν εὐσεμείας ὡς πρὸς τοὺς ἔμπορους συνέπειαι τῶν Καρτέλ εἶναι ὅτι ἐλαττοῦται τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ἰ. γ. π. τοῦ προσκετεθέντος φαινομένου τοῦ Dumping, διότι δὲν συμφέρει εἰς τοὺς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ εὐρισκομένους ν' ἀγοράσουν εἴδη παρὰ τῶν ἐμπόρων εἰς τιμὰς ἀνωτέρας.

Ἐξ ὧν ἀνωτέρω ἐλέγχθησαν συνάγεται ὡς ἀσφαλὲς συμπέρασμα, ὅτι τὸ βλαπτικὸν πλεονέκτημα τὸ ὅποιον παρουσιάζουν τὰ Καρτέλ ὡς πρὸς τὸ ἐμπόριον εἶναι ἡ σταθερότης τῶν τιμῶν. Ὅσῳ σταθερώτεραι εἶναι αἱ τιμαὶ ἐπὶ τοσοῦτον καθίστανται εὐνοϊκώτεροι οἱ ὅροι τοῦ ἐμπορίου καὶ μικρότεροι αἱ πιθανότητες συναγωνισμοῦ μετὰ τῶν ἐμπόρων, διότι πάντες θὰ προμηθεύονται τὰ εἴδη εἰς τὰς αὐτὰς τιμὰς. Ἀλλ' ἐξ Ἰσσοῦ ἐπὶ τῆς σταθερότητος τῶν τιμῶν ἔχουν συμφέρον καὶ οἱ παραγωγοί, ὡς ἐκ τούτου δὲ συμφωνεῖται συνήθως εἰς τὰς συμβάσεις, περὶ τῶν ὁρίων ἐγένετο ἑωτέρω λόγος, ἡ τὸ ἀνώτατον καὶ κατώτατον ὅριον τιμῆς ἡ προσδιορίζεται αὐτῇ αὐτῇ ἡ τιμή, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὀφείλει νὰ πωλήσῃ ὁ ἔμπορος. Τοιοῦτοτρόπως καὶ διὰ διαφόρων ἄλλων περιορισμῶν, ὑπὸ τοῦς ὁποίους ὑπεβάλλουν τὰ Καρτέλ τοὺς ἔμπορους ἀποκτείνονται μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἔχουν ταύτην ὑπὸ τὸν διαρκῆ των ἐλεγχον.

Τοῦτο ὁμῶς ὑπὸ ἄλλην ἐποψὴν εἶναι ἐπιβλαβὲς διὰ τοὺς ἐμπόρους, διότι οὗτοι ὀφείλουσιν νὰ πωλοῦν ἐκάστοτε εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Καρτέλ ὀρισθείσας τιμὰς μεταβάλλονται τρόπον τινὰ εἰς ἀντιπροσώπους τούτων καὶ χάνουν τὴν ἰδίαν τῶν πρωτοβουλιῶν, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας εἶναι πολλάκις διὰ κάμπτεται ἡ κατανάλωσις ¹⁾).

Ἡ τόσον ἔντονος καὶ ἰσχυρὰ ἀνάμιξις τῶν Καρτέλ τῶν παραγωγῶν εἰς τὴν ἀγορὰν ἀκολουθεῖ ἐπ' ἐσχάτων ἐξέλιξιν τείνουσαν νὰ ἐκδιώγῃ τὸ μέγα ἐμπόριον καὶ νὰ προσεγγίσῃ τοὺς παραγωγούς, ὁργανωμένους εἰς τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ, πρὸς τοὺς λιανικῶς πωλοῦντας ἐμπόρους καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς πρὸς τοὺς καταναλωτάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμποροὶ τῆς λιανικῆς πωλήσεως προσπαθοῦν καὶ οὗτοι νὰ ἐκτοπίσουν τὸ μέγα ἐμπόριον καὶ προσεγγίσουν τοὺς παραγωγούς. Ἀλόγῃ τῆς ἰσχυρᾶς ἐκδηλουμένης τάσεως ταύτης τὸ μέγα ἐμπόριον εὖρε καταφύγιον ἐντὸς τῶν Καρτέλ-πλειστα δὲ τοιαῦτα ἀποτελοῦνται οὐ μόνον ἀπὸ παραγωγούς, ἀλλὰ καὶ, ἀπὸ ἐμπόρους, οἵτινες ἔχουν ἀναλάβει τὴν πρὸς τοὺς καταναλωτάς πώλησιν. Ἡ κίνησις αὕτη ἐνετάθη μετὰ τὸν πόλεμον, ὁπότε οἱ ἐμποροὶ ἐπιθυμοῦν μᾶλλον, καθὼς προφυῶς λέγει ὁ Liefmann, νὰ εἶναι ἔστω καὶ ἡ τελευταία χεὶρ τῆς παραγωγῆς παρὰ ἡ πρώτη τῆς διανομῆς.

Ὡς πρὸς τὸ μικρὸν ἐμπόριον αἱ ἐνέργειαι τῶν Καρτέλ δὲν παίζουσιν σπουδαῖον ρόλον. Οἱ μικρὲς ἐμποροὶ, οἱ ὁποῖοι ἀπ' εὐθείας συναλλάσσονται πρὸς τοὺς παραγωγούς, εὐρίσκονται βεβαίως εἰς κρείττονα θέσιν ἐκείνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων μεσολαβεῖ τὸ μέγα ἐμπόριον, διότι δύνανται ἐπιτυχῶς νὰ συναγωνισθῶν τοῦτο. Πρὸς ἀποφυγὴν ὁμῶς τοιοῦτου ἀνταγωνισμοῦ τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ ὀρίζουσιν τὰς τιμὰς, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλουσιν νὰ πωλοῦν οἱ μικρὲς ἐμποροὶ. Ἡ συγκεντρωτικὴ τάσις καὶ ἡ πρὸς ὁμαδιζμένον ῥοπή, ἡ ὁποία ὡς ἐν ἀρχῇ ἐξηγήθη, ἀποτελεῖ ἐν ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ συγχρόνου οἰκονομικοῦ βίου, δὲν ἐλλείπει ὡσαύτως ἐκ τῶν μικροεμπόρων. Ὁργανοῦνται καὶ οὗτοι, ὅπως ἀνταπεξέλθουν κατὰ τῶν μεγαλεμπόρων καὶ εἰ δυνατόν ἐκτοπίσουν τοὺς τοῦτους, κυρίως δὲ συνιστοῦν τὰς ἐνώσεις. ὅπως κοινῶς ἀγοράζουσιν τὰ εἶδη καὶ συνεπῶς εἰς τιμὰς κατωτέρας. Ἀλλ' αἱ ἐνώσεις μὲ τοιοῦτον σκοπὸν εἶναι κατ' οὐσίαν συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, ἂν καὶ ὡς τοιοῦτοι συνήθως χαρακτηρίζονται μόνον αἱ ἐνώσεις τῶν τελευταίων καταναλωτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι μεσολαβοῦν μεταξὺ παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν, ἔχουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τιμῶν, εἶναι δὲ ἐνδεχόμενον πολλάκις νὰ προκύπτῃ ἀσπάρχεια τιμῶν συνεπείᾳ τούτων.

VI. Ἀνεξαρτήτως ὁμῶς τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ Καρτέλ κατὰ τὰς ὁμαλὰς οἰκονομικὰς περιστάσεις (ἀνωτ. I—V), ἡ σημασία τούτων ἀπέβη τεραστία κατὰ τὸν πόλεμον. Ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου ἰδία τὰ

1) Liefmann σελ. 69.

Καρτέλ έχουν προσλάβει μεζονα ανάπτυξιν, ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου κατενόθη ἀμέσως ἡ ἀνάγκη τῆς χρησιμοποίησεως πάσης δυνάμεως καὶ ἐν γένει ὅτι ἔδει ν' ἀκολουθητῇ οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἐξασφαλίζουσα τὴν οἰκονομικὴν αὐτάρκειαν χώρας, ἀποκεκλισμένης πανταχόθεν, βασιζομένης δὲ μόνον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς οἰκονομίαν. Ἐκ τῶν πρώτων οἰκονομικῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐλήφθησαν, εἶναι κυρίως τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν προσαρμογὴν τῆς παραγωγῆς πρὸς τὴν κατανάλωσιν. Αἱ λοιπὴ δυνάμεις διετέθησαν πρὸς παραγωγὴν τοῦ διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας ἀπαραιτήτου πολεμικοῦ ὕλικου.

Ἡ προσαρμογὴ τῆς παραγωγῆς πρὸς τὴν κατανάλωσιν ἀπέβη εὐχερὲς λόγῳ τῆς ἐν Γερμανίᾳ διαδόσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν Καρτέλ καὶ λοιπῶν ὁμοίων ὀργανώσεων. Ἄλλ' οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ τὸ καὶ σπουδαιότερον, τὰ Καρτέλ κατὰ πρώτιστον καὶ κύριον λόγον συνετέλεσαν εἰς τὴν διαρκὴ παραγωγὴν καὶ τὴν τακτικὴν καὶ ἀνελλιπὴ ἀνεφοδιασμὸν τοῦ στρατοῦ διὰ πολεμικοῦ ὕλικου καὶ ἄλλων ἀναγκαιουσίων εἰδῶν, κυρίως δὲ ἀνθρώπων. Αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ἐποίας ὑπὸ τὴν ἐποφιν ταύτην προσέφεραν τὰ Καρτέλ ἐν Γερμανίᾳ, εἶναι μέγισται καὶ ἀνεκτίμητοι. Δέον ὅμως πρὸς τοῦτοις νὰ λεχθῇ, ὅτι πλείστα εἶναι τὰ Καρτέλ, τὰ ὅποια ἀκριβῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον συνέστησαν, τ. ἑ. πρὸς ἐκμετάλλευσιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκῶν πρὸς εὐδοκίμησιν τῶν ὄρων, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησαν αἱ πολεμικαὶ ἀνάγκαι.

Ἄλλὰ παρὰ τὴν εὐμενὴ καὶ εὐχάριστον ταύτην ὄψιν, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀντίθετος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἡ σπάνις τῶν εἰδῶν ἐβαινε διαρκῶς αὐξανόμενη καὶ συνεπῶς ὤφειλον νὰ μειωθοῦν τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων. Τούτο ὅμως ὠδήγησε πλεον εἰς ἀπροκάλυπτον κερδοσκοπίαν ἐπεκταθεῖσαν πέρα τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἰς πάντα τὰ άτομα. Ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει τὸ Κράτος, δὲν ἦτο εἰς θέσιν ἢ μάλλον δὲν ἐπέτρεπε ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς κερδοσκοπίας καὶ νὰ περιορίσῃ ταύτην. Ἐνταῦθεν ἀνέκυψε πληθὺς νεοπλούτων (Schiebertum), εἰτινες ἐπλεύτισαν εἰς βάρος τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ δι' ἐκμεταλλεύσεως τῶν εὐνοϊκῶν τούτων περιστάσεων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπελθοῦσα κατ' ἀρχὰς μὲν βραδεία, ὕστερον δέ, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ραγδαία καὶ ἀπότομος ὑποτίμησις τοῦ νομίσματος κατέστησε τὸ Κράτος τελείως ἀνίκανον νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν τιμῶν. Ἡ αὐθαίρεσία ὑπῆρξεν ὁ μόνος γνώμων καὶ ὁ μόνος ρυθμιστὴς τῶν τιμῶν. Ὁ αὐθαίρετος καὶ ἀνεξέλεγκτος κανονισμὸς τῶν τιμῶν παριστά τὴν μεγαλυτέραν ἀστάθειαν τῶν τιμῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ραγδαίας καὶ ἀσυγκρατήτου πτώσεως τοῦ μάρκου, ἢ ὁποία ὑπῆρξεν ἴσως ἢ μάλλον ἀκροσφαλῆς καὶ ἐπικίνδυνος περίοδος τῆς γερμανικῆς οἰκονομίας, λόγῳ κυρίως τῆς ἐκτά-

σεως, ἣν ἔλαβεν ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ ἡ καρδοσκοπία ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ ἐλλειψίς τῶν εἰδῶν ἀφ' ἑτέρου.

Ἀσφαλῶς δύναται τις νὰ εἰπῇ, ὅτι τὰ Καρτέλ ἀφ' ἑνὸς ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἀφ' ἑτέρου ὡς πρὸς τὴν κατανάλωσιν, ἦσαν οἱ δύο πόδες, διὰ τῶν ὁποίων ἐβάδιζεν ἡ γερμανικὴ πολεμικὴ οἰκονομία. Ἡ ἐπίταξις τρόπον τινα τῶν Καρτέλ, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν, παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν, ὥπως κρατοποιηθοῦν ἡ μᾶλλον ἐθνικοποιηθοῦν διάφορα Καρτέλ ὡς λ.χ. τὸ Kalisyndikat, Kohlensyndikat κ.λ.π. Ἡ δυσφορία ὅμως, ἥτις ἐγεννήθη κατὰ τῶν Καρτέλ καὶ ἐν γένει κατὰ τῶν μονοπωλιακῶν οἰκονομικῶν ὁργανώσεων διαρκούντος, ἰδίᾳ ὅμως μετὰ τὸν πόλεμον, ἐξετηλώθη ἐσχάτως καὶ νομοθετικῶς διὰ τοῦ μνημονευθέντος ἡδὴ διατάγματος, πρὸς προστασίαν τοῦ κοινοῦ ἀπὸ πάσης καταχρήσεως τῆς δυνάμεως τῶν ὁργανώσεων τούτων, τῆς 2ας Νοεμβρίου 1923.

§ 9. Κοινωνικὴ σημασία τῶν Καρτέλ καὶ Τράστ.

Ἐξετάζων τις τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ οὐχὶ ὡς ἀπλοὺς καὶ κοινοὺς οἰκονομικοὺς ὁργανισμοὺς, ἐπιδιώκοντας τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον οἰκονομικὸν σκοπὸν, ἀλλὰ ἐρευνῶν ταῦτα ὡς ὁρισμένα κοινωνικὰ φαινόμενα, τῶν ὁποίων προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ τοὺς λόγους τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐν γένει τὴν δικαιολογικὴν βάσιν, τὴν θέτει τὴν ὁποίαν ἔχουν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὰς σχέσεις εἰς τὰς ὁποίας διατελοῦν πρὸς τὰ κοινωνικὰ ἄτομα, δὲν δύναται παρὰ νὰ τὰ θεωρήσῃ ὡς ἐκφάνσεις ἑνὸς ὁρισμένου σταδίου τῆς συμπτώσεως πρὸς ὁρισμένους «φυσικοὺς» νόμους καὶ κανόνας βιουούτης κοινωνικῆς ἐξελίξεως. Τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ δὲν ἐγεννήθησαν, διότι συνελήφθησαν ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὴν φαντασίαν ἑνὸς ἢ περισσοτέρων κεφαλαιοκρατῶν, ἀλλ' ἐγεννήθησαν διότι ὑπῆρχον οἱ ὅροι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι προεκάλεσαν τὴν γένεσιν τῶν. Ἡ ἐμπάνσις τῶν ὁρεῖται εἰς τὸ ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατία ἐφθασεν εἰς τὸν ὑψιστον αὐτῆς βαθμὸν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰ μὴ ἡ συγκέντρωσις τοῦ χρήματος καὶ ἐν γένει τοῦ κεφαλαίου εἰς ὀλίγας μόνον χεῖρας. Ἡ ἐξέλιξις τῆς κεφαλαιοκρατίας δὲν ἠδύνετο νὰ εἶναι καὶ ἄλλη, διότι πᾶσα παρέκκλισις ἀπὸ τῆς ἡδὴ συντελεσθείσης ἐξέλιξιν θὰ ἤρκει νὰ τῇ ἀφαιρέσῃ τὸν τοιοῦτον χαρακτήρα. Ἡ συντελεσθείσα ἡδὴ ἐξέλιξις τῆς κεφαλαιοκρατίας διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν Καρτέλ καὶ τῶν Τράστ δὲν σημαίνει, εἰ μὴ πανηγυρικὴν ἐπαλήθευσιν τῆς περὶ τῆς τροχιάς, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ κατὰ τοὺς «φυσικοὺς» τῆς κανόνας ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις, προβλέψεως τοῦ Marx. Νῦν ἡ προβλεφθεῖσα ἐξέλιξις συντελεῖται πλήρως, ἡ εἰς ἐλαχίστα· μόνον χεῖρας συγκέντρωσις τοῦ πλούτου ἐπέρχεται καὶ αὕτη, ἐνθ' ὅσον ὅπως αἱ οἰκονομικαὶ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν ἀτόμων ἐν τῇ κοινωνίᾳ πληθύνονται καὶ συνεπῶς

λαμβάνει τὴν μᾶλλον ὀξείαν τοῦ φάσιν ὁ μεταξὺ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου διαξαγόμενος σφοδρὸς ἀγών.

Εἰς τὸ σημεῖον καὶ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς βραδείας μὲν ἀλλὰ σταθερᾶς ἐξελλίξεως ἐπῆλθεν ὁ παγκόσμιος πόλεμος. Τῶν αἰτίων τοῦ μεγάλου τούτου πολέμου ἡ ἀνάπτυξις ἐκπεύγει τῶν ὀρίων τῆς παρούσης· τοῦτο ὅμως δύναται καὶ πρέπει νὰ τονισθῇ, ὅτι ἀπατῶνται οἱ ἀποδίδοντες τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ ἀνάγοντες τὰ αἷτια τούτου εἰς τὴν κοῦφον ματαιοδοξίαν καὶ τὴν ἀφροσύνην μᾶλλον ἢ τὴν ἐχθροσύνην τοῦ ἐξορίστου ἡγεμόνος. Οἱ λόγαι καὶ τὰ αἷτια τοῦ ἀγρίου τούτου φαινομένου ἦσαν κυρίως καὶ ἀποκλειστικῶς, δύναται τις νὰ εἴπῃ, οἰκονομικά, κατὰ διέφορον ἐκάστοτε διαμορφούμενα τρόπον, καὶ κατὰ διάφορον ἐκδηλούμενα μορφὴν. Ἰσως ἡ ἀπατηλὴ μορφή νὰ παρασύρῃ, ὥστε ν' ἀποδοθοῦν ἄλλοις ταῦτα, ἀλλ' ἐκ τούτων δὲν ἔπεται ὅτι παύουν ὑφιστάμεναι αἱ κύριαι καὶ βασικαὶ αἰτίαι ἐνὸς μεγάλου κοινωνικοῦ φαινομένου. Τὰ οἰκονομικά ταῦτα αἷτια τὰ προκαλέσαντα τὸν παγκόσμιον πόλεμον δὲν ἐξεδηλώθησαν παρὰ ὡς ὠρισμένοι κοινωνικοὶ ὅροι, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν ἐν μικρὸν καὶ συγκεκριμένον τῆς ἐξελλίξεως στάδιον, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξίς μοιραίως ἔσχεν ὡς ἀμεσον ἀποτέλεσμα τοῦτον. Ἀλλὰ οἱ ὅροι οὗτοι ἀφ' ἐνὸς ὡς ἀπώτερα καὶ μακροχρόνια αἷτια, ὁ πόλεμος δὲ ὡς ἀμεσον καὶ ἐγγύς, ἔσχον περαιτέρω ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ραγδαίαν καὶ ἀκράτητον ἐξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας ἐπὶ τῆς φυσικῆς τηττοχῆς τ. ῥ. τῆς συγκεντρώσεως. Ὁμιλοῦμεν συνήθως περὶ δεινῶν μεγάλων, τὰ ὅποια μᾶς ἐπεσώρευσεν ὁ πόλεμος, περὶ ριζικῶν μεταβολῶν ἢ μᾶλλον ἀνατροπῶν τὰς ὁποίας συνεπήγαγεν οὗτος εἰς τὴν προπολεμικὴν οἰκονομίαν, περὶ ἀνακύψεως τέλους συνεπειᾶς τούτου τόσων ζητημάτων καὶ προβλημάτων, τὰ ὅποια ὑπὸ τὸν ἥτοχον καὶ ἀμέριστον οἰκονομικὸν βίον ἦσαν τελείως ἀγνωστα. Ποῦ συνίσταται ὅμως καὶ εἰς τι ἐκδηλώνεται σήμερον ἡ ἀπότομος αὕτη μεταλλαγὴ; Εἰς τὴν κατὰκτησιν μὴπως ὀλίγων ἐδαφῶν ἐκ μέρους τῶν νικητῶν, ἢ εἰς ἄλλας παρομοίας φύσεως ὠφελείας τούτων; Θὰ ἦτο μικρὸν νὰ ὑποστηριχθῇ τοιοῦτό τι. Καθὼς τὰ αἷτια τοῦ πολέμου ἦσαν οἰκονομικά, οὕτω καὶ τὰ ἀποτελέσματά του ἦσαν καὶ ταῦτα οἰκονομικά. Εἶναι γνωστὸν δὲ, ὅτι ἡ χώρα ἐκείνη, ἡ ὁποία ὑπέστη τὰς μᾶλλον τρομεράς καὶ ἀμέσους συνεπειὰς τοῦ πολέμου εἶναι ἡ Γερμανία. Ἄς παρακαλουθῇσωμεν ἐπομένως ὁποίαν τροπὴν καὶ τίνα κατεύθυνσιν ἔλαβεν ἐκεῖ ἡ μεταπολεμικὴ ἐξέλιξις.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις κατ' ἐπανάληψιν ἐλέχθη, ὅτι ἡ Γερμανία ἀπετέλεσεν τὴν χώραν ἐκείνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ διεδόθη καὶ ἀνεπτύχθη τὸ Καρτέλ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας καὶ τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ διάδοσις τοῦ Τράστ. Ἐρωτᾶται διατὶ συνέβη

ταύτο; Μήπως διότι ἡ Γερμανία δὲν ἦτο ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένη βιομηχανικῶς; Ἡ ἀπάντησις εἶναι εὐκλεον νὰ δοθῇ λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς μεταξὺ Καρτέλ καὶ Τράστ διαφοράς. Διὰ νὰ ἀναπτυχῇ ἐν Γερμανίᾳ τὸ Καρτέλ προϋποτίθεται. ὅτι οἱ οἰκονομικοὶ λόγοι ἦσαν τοιοῦτοι, τ. ἔ. εἶχον φθάσει τὸ σιᾶδιον ἐκεῖνο τῆς ἐξελίξεως, τὸ ὅποιον ἀπῆται μόνον Καρτέλ, πλεον τούτου ἦτο φυσικῶς ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι: ἡ προπολεμικὴ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Γερμανίας ἐπέβαλε μὲν τὴν συγκέντρωσιν, ἀλλὰ δὲν ἦτο τοσοῦτον ὥριμος ὥστε νὰ ἐπιβάλλῃ ταύτην στενὴν καὶ περιορισμένην εἰς ὀλίγα μόνον ἄτομα. Τὸ ἀντίθετον ἔκρινε συνέδῃ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, διότι εἰς τὰς χώρας ταύτας ἡ ἐξέλιξις πρὸς τὴν συγκέντρωσιν ἦτο μᾶλλον προηγμένη καὶ ἐντεῦθεν ἀντὶ τῆς ἐλαφροτέρας μορφῆς τῆς συγκεντρώσεως τοῦ Καρτέλ ἐγένετο ἀποδεκτὸν τὸ Τράστ. Ὁ πόλεμος ἔμωε, ἀκολουθῶν καὶ οὗτος ὠρισμένην τροχίαν ἐν τῇ ἐξελίξει, ἐπέφερεν ἐν Γερμανίᾳ ἀπότομον πρὸς τὰ ἐμπρὸς πῆδημα καὶ ἐνεφάνισε κατάστασιν, τῆς ὅποιας τὰ κυριώτερα αἰτία κεῖνται εἰς παρωχημένας ἐποχάς. Ἡ ἀπότομος αὕτη μεταπολεμικὴ ἐξέλιξις ἐπέφερε ἀληθῆ ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν γερμανικὴν οἰκονομίαν. Τὰ Καρτέλ ὀλίγον κατ' ὀλίγον παραμερίζονται, ἀντικαθιστώμενα ὑπὸ ἄλλως τύπων ἰσχυρᾶς καὶ στενῆς οἰκονομικῆς συγκεντρώσεως, τ. ἔ. Τράστ. Ἡ τάσις εἶναι γενικὴ καὶ οὐ μόνον εἰς τὰς τὸ πρῶτον συνιστώμενας οἰκονομικὰς ὀργανώσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἤδη ὑπαρχούσας ἀπὸ χρόνου μακροῦ τοιαύτας. Εἰς τὰ δημοκρατικὰ Καρτέλ ὑποκατέστησαν τὰ μοναρχικώτατα Τράστ, ὑπὸ διαφόρους τύπους. Πλήθος μεγάλων ἐπιχειρήσεων καὶ ἐπιχειρηματιῶν ἐκτοπίζει ὁ μέγας τοῦ Stinnes συνασπισμός, ἀμιλλώμενος ἐπιτυχῶς τὸν ἐν Ἀμερικῇ τοιοῦτον Morgan. Ἡ τοιαύτη ἐν Γερμανίᾳ τραστοποίησις—ἢ ἐπιτραπὴ τοιοῦτος ἔρος—τῶν ἐπιχειρήσεων, δὲν εἶναι ἀπλῆ οἰκονομία ἢ ἀνεπιτυχὴς χαρκτηρισμός ἄλλου εἴδους συγκεντρώσεως, ἢ ἀποτέλεσμα τῆς εὐκολίας τῶν Γερμανῶν νὰ μεμούναι τοὺς ξένους, ὡς θέλει νὰ παραστήσῃ ὁ Liefmann ¹⁾, ἀλλὰ εἶναι ἀποτέλεσμα φυσιολογικῶν ἔρων, ἢ μᾶλλον ἡ ἔκφρασις καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὅποιον εὐρίσκεται σήμερον ἡ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις.

Πλείεστι εἶναι αἱ ἐπιχειρήσεις ἐκεῖναι, αἱ ὅποιαι ἀπέβαλον τὸν τύπον τοῦ Καρτέλ καὶ περιεβλήθησαν τοῦ Τράστ, ἰσχύτως δὲ ἡ τάσις αὕτη παρατηρεῖται ἰσχυρὰ εἰς τὰς ἡλεκτρικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ κυρίως τὴν A. E. G. ²⁾

1) Liefmann Kart. u. Tr. σελ. 102.

2) Tschierschky Zur Reform der Industriekartelle (1921) σελ. 24, Geiler σελ. 66 καὶ 80 καὶ Liefmann ἐνθ. ἀνωτ.

Ἐν τέλει θέον νά παρατηρηθῇ, ὅτι ἀνάλογος τάσις πρὸς ἀποβολὴν τῶν Καρτέλ καὶ ἀποδοχὴν τῶν Τράστ παρατηρεῖται καὶ ἐν Αὐστρίᾳ, ὅπου αἱ πλείσται ἀνώνυμοι ἑταιρίαι παραγωγῆς χημικῶν προϊόντων ἀπετέλεσαν Τράστ.

§ 10 "Ἑτεραι οἰκονομικαὶ ὀργανώσεις.

Ἐν τῇ τάξει, ἡ ὁποία ἀνωτέρω ἐξηγήθη καὶ ὑπῆχθη ὑπὸ τοὺς φυσικο-λογικοὺς νόμους τῆς κοινωνικῆς ἐξελιξεως, τῆς ἀπομικρύνσεως ἀπὸ τὰ Καρτέλ καὶ τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὰ Τράστ, ἐγεννήθησαν διάφοροι τύποι οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, ἄλλοι ὁμοιάζοντες κατὰ πολὺ καὶ προσεγγίζοντες τὰ Τράστ, ἄλλὰ μὲ πολλὰς ἰδιότητας τῶν Καρτέλ, ἄλλοι δὲ στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν αὐτῶν δόξεων τῶν Τράστ. Τοιοῦτοι εἶναι τῶν Κοινωνιῶν πρὸς προστασίαν κοινῶν συμφερόντων, τῶν Συμμετοχῶν καὶ Συμμετοχικῶν ἑταιριῶν, τῶν Συνασπισμῶν κλπ.

I. Αἱ κοινωνίαι πρὸς ἐξυπηρέτησιν κοινῶν συμφερόντων (καλούμεναι συνήθως Interessengemeinschaften) εἶναι ἰδιαιτέρος τύπος οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, ὃ ὁποῖος σήμερον τυγχάνει εὐρυτάτης διαδόσεως ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ οἰκονομικὴ βῆσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζονται τοῦ τύπου τούτου αἱ ὀργανώσεις, εἶναι διττή· ἀφ' ἑνὸς καταμερισμὸς τοῦ κινδύνου εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ χρησιμοποιοῦσι μεγάλων κεφαλαίων, συνισταμένων ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς κινητὸν πλοῦστον, τ. ἔ. τίτλους καὶ χρεώγραφα καὶ συνεπῶς εὐκόλως μεταδιδαζομένων. Ὑπὸ τὴν πρώτην ἑποψίν ὁμοιάζουν πρὸς τὰ Καρτέλ, ὑπὸ τὴν δευτέραν πρὸς τὰ Τράστ.

Αἱ ὀργανώσεις τοῦ τύπου τούτου ἀποτελεῦνται ἐκ δύο συνήθως ἐπιχειρήσεων, σπανίως περισσοτέρων, αἱ ὁποῖαι τηροῦν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἀλλὰ λειτουργοῦν κοινῶς καὶ διανεμονται τὰ κέρδη των καθ' ὁρισμένον μέτρον. Βῆσις τῶν συνεννοήσεων τούτων, καθὼς καὶ ἑλὼν τῶν οἰκονομικῶν ὀργανώσεων εἶναι ἡ κατάπαυσις τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ ἡ κοινοποιήσις τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς δι' ἀνταλλαγῆς τεχνικῶν καὶ εἰδικῶν γνώσεων ἢ μηχανῶν κλπ. Ἐν τῇ πράξει αἱ ὀργανώσεις αὗται διαμορφοῦνται κατὰ διάφορον τρόπον, κλείσται δὲ ὑπάρχουν ἀποχρώσεις τούτων. Ἡ σημασία τῶν τοιούτων συνεννοήσεων αὐξάνει διαρκῶς διότι, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἶναι ὁ σημερινὸς τύπος τῆς πρὸς τὴν μεγάλην συγκέντρωσιν θαινούσης ἐξελιξεως. Εἰδικῶς δὲ ὁ τύπος οὗτος χρησιμοπριεῖται κατὰ προτίμησιν ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν ').

1) βλ. Liefmann ἀριθ. ἐν H. W. d. St. Wiss. (1923) IV ἐν λ. Interessengemeinschaft σελ. 71 τοῦ αὐτοῦ Unternehmungsformen σελ. 34 καὶ τὰ αὐτόθι παραδείγματα.

Ὑπὸ ἐποφιν νομικὴν αἱ ὁργανώσεις αὐταὶ ἀποτελοῦν ἐταιρίαι τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἐν ταῖς ὁποίαις αἱ κυριώτεραι ὑποχρεώσεις τῶν ἐταίρων εἶναι, ἀφ' ἐνὸς ἀρνητικαὶ τ. ἔ. ἡ κατάπαυσις τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ ἐν γένει ἡ παράλειψις πάσης διὰ τὰ συμφέροντα τῆς ὁργανώσεως ἐπιβλαβοῦς ἐνεργείας, ἀφ' ἑτέρου θετικαὶ συνιστάμενα: εἰς τὴν κοινὴν συναγωγὴν τῶν κερδῶν καὶ τὴν διανομὴν τούτων κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ἀναλογίαν. Ἡ αὐτοτέλεια τῶν δὲν θίγεται ποσῶς καὶ ἐξακολουθοῦν τὰς ἐργασίας τῶν μὲ τὴν ἀτομικὴν τῶν προτερουλλίαν. Ὡς ἐταιρίαι τέλος τοῦ ἀστικοῦ δικαίου δύνανται αἱ τοιαῦται ὁργανώσεις νὰ διαλυθῶν διὰ καταγγελίας τῆς σχετικῆς συμβάσεως, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν σοβαροὶ πρὸς τοῦτο λόγοι. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἰσχύουν αἱ περὶ ἐταιριῶν διατάξεις τοῦ ἀστικοῦ δικαίου.

II. Ἀλλὰ ἐπίτη: σύνηθι: εἶναι οἱ καταφεύγοντες εἰς τὰς ὁργανώσεις νὰ μὴ ἀρκῶνται εἰς τὴν ἀπλὴν συναγωγὴν τῶν κερδῶν, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκουν καὶ στενότερον σύνδεσμον τῶν κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεων καὶ δι' ὑπὸ κοινὴν λειτουργίαν καὶ ἐνιαίαν διεύθυνσιν. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν μετοχῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων. Ἡ πρὸς τῆς μιᾶς ἐπιχειρήσεως κτήσις μετοχῶν τῆς ἑτέρας, στηρίζεται ἐπὶ ἀνταλλαγῆς τούτων καὶ δὲν ἔχει προδικὸν τινὰ σκοπὸν, ὡς λ.χ. πώλησιν πρὸς κερδοσκοπικοὺς σκοποὺς, ἀλλ' ἔχει καθαρῶς χαρακτῆρα μονίμου ἀνακοθέσεως κεφαλαίων εἰς ὑφισταμένην ἐπιχείρησιν. Οὕτω παράγεται νέον εἶδος οἰκονομικῆς ὁργανώσεως, ἡ καλουμένη Συμμετοχὴ (Beteiligung). Ἐν τῇ πράξει αἱ Συμμετοχαὶ αὗται ὑπὸ πολλὰς παρίστανται μορφάς καὶ ποικίλους ἐπιδιώκουν σκοποὺς. Ἐπιδιώκεται λ. χ. ἡ κατάπαυσις τοῦ συναγωνισμοῦ, ὡς μέσον δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τούτου χρησιμοποιεῖται ἡ ἀμοιβαία ἀνταλλαγὴ μετοχῶν, ὥστε ἐκάστη τῶν ἐπιχειρήσεων νὰ ἔχῃ ἄμεσον συμφέρον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἄλλων. Ἀνταλλαγὴ μετοχῶν γίνεται συνήθως μεταξὺ ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι παράγουν πρῶτας ὕλας καὶ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι κατεργάζονται ταύτας. Μείζωνος σημασίας εἶναι αἱ Συμμετοχαί, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν μεταξὺ κυρίας ἐπιχειρήσεως καὶ ἄλλης μικροτέρας, ὑπὸ ταύτης συσταθείσης πρὸς ὀρισμένον σκοπὸν, καθόσον εἰς ταύτας τὸ καφάλαιον τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως κατέχει ὀλόκληρον ἢ μεγάλην. Ταῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι χάνει τὴν αὐτοτέλειάν της ἢ μικρὰ ἐπιχειρήσις, διότι αὕτη ἐξακολουθεῖ νὰ εὐθύνεται διὰ τὰ χρέη της καὶ δύναται εἰς οἰκονομικῶς στιγμὴν νὰ διαλύσῃ τὴν Συμμετοχὴν.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως εἶδος τῶν ὁργανώσεων τούτων εἶναι αἱ καλούμεναι ἐταιρίαι συμμετοχῆς (Beteiligungsgesellschaften) τ. ἔ. αἱ συμμετοχαὶ ἐκείναι, αἱ ὁποῖαι συνισθῶνται πρὸς ἀποκλειστικὸν σκοπὸν,

δπως κατέχουν μετοχές πολλών άλλων επιχειρήσεων και ούτως μετέχουν τούτων. Αί εταιρίες αὗται είναι συνήθεις εἰς ὅλας τὰς χώρας. Ἐν Ἀγγλίᾳ προσλαμβάνουν τὸν τύπον τῶν ἀνωνύμων εταιριῶν, αἱ ὁποῖαι ἰδρύονται παρὰ κεφαλαιούχων, αἱ ὁποῖαι θέλουν νὰ εἶναι μέτοχοι εἰς ὅση τὸ δυνατόν περισσοτέρας επιχειρήσεις. Οὕτω διὰ τοῦ εταιρικοῦ κεφαλαίου ἀγοράζονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον μετοχαὶ ἄλλων επιχειρήσεων καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ἐκδίδει ἡ συμμετοχικὴ εταιρία ἰδίᾳς μετοχές, τὰς ὁποίας κατέχουν αἱ μέτοχοι αὐτῆς. Οὕτως ἕκαστος μέτοχος διὰ τῆς κατοχῆς μιᾶς μόνον τοιαύτης μετοχῆς εἶναι συγχρόνως μέτοχος εἰς πλῆθος επιχειρήσεων. Οἰκονομικῶς ἡ σημασία τῶν τοιούτων εταιριῶν δὲν εἶναι μεγάλη, διότι ἀποτελεῖ ἀμέριστον καὶ ἄνετον ἐναπόθεσιν κεφαλαίων. Αἱ εταιρίαι αὗται ἐν Ἀγγλίᾳ φέρουν τὸ ὄνομα Investment-Trusts.

Ἐν Ἀμερικῇ αὗται ἀποτελοῦν, ὡς εἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω, τὸν μᾶλλον διακείμενον τύπον τοῦ Τράστ, ὑπὸ τὸ ὄνομα Holding Company.

Ἐν Γερμανίᾳ ἐπίσης εἶναι λίαν διαδεδομέναι αἱ εταιρίαι συμμετοχῆς. Πλησιάζουν περισσότερον πρὸς τὸν ἀγγλικόν τύπον, ἀλλ' ἔχουσι δημοκρατικώτερον χαρακτῆρα, καθ' ὅσον ὑπάρχουν εἰδικαὶ Τράπεζαι, ἀνέργοι πρὸς τὰς ἐκδοτικὰς, αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνουν τὴν εἰς αὐτὰς συμμετοχὴν τοῦ κοινοῦ ¹⁾. (Ὁ τελευταῖος οὗτος τύπος ἐπικρατεῖ καὶ ἐν Βελγίῳ, Ἐλβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ.

Αἱ συμμετοχικαὶ εταιρίαι στηρίζονται ἐπὶ τῆς εὐκολίας τῆς μεταβιβάσεως τῶν μετοχῶν καὶ ἐν γένει τῶν ἀνωνύμων τίτλων, ὡς ἐκ τούτου δὲ προϋποθέτουν πάντοτε επιχειρήσεις περιδεβλημένας τὸν τύπον τῆς ἀνωνύμου εταιρίας ἢ τοῦλάχιστον τὸ κεφάλαιον τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἐκ μετοχῶν. Διὰ τούτων καθίσταται δυνατόν καὶ εὐχερὲς εἰς τὸ κοινὸν διὰ μικροῦ κεφαλαίου νὰ μετέγῃ εἰς πολλὰς επιχειρήσεις χωρὶς ν' αὐξάνεται ὁ κίνδυνος, ἀλλ' ἐν ταυτὶ κατὰ πολὺ ξεευκολύνεται καὶ προάγεται διὰ τούτων ἡ κερδοσκοπία καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ κοινοῦ καὶ ἀκόμη καὶ αὐτῶν τῶν μικρομετόχων, καθόσον δὲν εἶναι εὐχερὲς ὁ ἑλεγχος. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ληφθῇ καὶ πάλιν εἰδικὴ νομοθετικὴ πρόνοια κατὰ τούτων.

III Ἐτερον τύπον οἰκονομικῆς ὀργανώσεως ἀποτελοῦν τὰ Κονσόρτια. Στηρίζεται καὶ οὗτος ὁ τύπος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ μερισμοῦ τοῦ κινδύνου καὶ τοῦ κέρους. Τὰ κονσόρτια κατάρτιζονται πρὸς ἐπιχειρήσεων ὠρισμένων πράξεων καὶ οὐχὶ πρὸς κοινοποίησιν ὅλων τῶν επιχειρήσεων τῶν μετόχων. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως ὁ συνεταιρικὸς σύνδεσμος τῶν μελῶν τοῦ Κονσόρτιου νὰ εἶναι διαρκὴς καὶ μόνιμος. Μολονότι τὰ

1) Liefmann Unternehmungsformen σελ. 74.

Κονσόρτσια ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν προσομοιάζουν πρὸς τὴν μετοχικὴν ἐταιρίαν τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου, ἐν τούτοις προσλαμβάνουν τὸν τύπον τῆς ἀστικῆς ἐταιρίας. Ὁ λόγος εἶναι φανερός ἐξηγήθη δὲ ἤδη ἀνωτέρω. Ἡ ἐταιρία τοῦ ἀστικοῦ δικαίου εἶναι ἐξ ὧν τῶν ἐταιριῶν ἡ μόνη προσαρμοστὴ εἰς ἐκάστην περίπτωσιν λόγῳ τῆς ἐλαστικότητος καὶ τοῦ ἐπιτρεπτικοῦ χαρακτήρος τῶν πλείστων περὶ ταύτης διατάξεων. Ἀλλως τε ἡ μετοχικὴ ἐταιρία προϋποθέτει πάντοτε ἐμπορικὰς πράξεις καὶ μόνον ταιαύτας. ἐνθ' ἐνταῦθα πρόκειται γενικῶς περὶ οἰκονομικῆς δράσεως.

Κατ' ἀπορίμῃσιν τῶν συμμετοχῶν καὶ τῶν συμμετοχικῶν ἐταιριῶν συχνάκις τὰ Κονσόρτσια σκοποῦν τὴν εἰς ἄλλας ἐταιρίας καὶ δὴ ἑτερόρυθμους συμμετοχὴν. ¹⁾ Δηλαδή τὸ Κονσόρτισμὸν θεωρεῖται ὁλόκληρον ὡς εἶναι ἑτερόρρυθμος ἐταῖρος τοῦχι πραγματικῶς, διότι δὲν εἶναι καὶ πρόσωπον, τὰ μέλη δὲ τούτου θεωροῦνται μεταξὺ τῶν ὡς ἐταῖροι ἀστικῆς ἐταιρίας. Τὰ Κονσόρτσια ταῦτα καλοῦνται μετοχικά.

Νομικῶς ρυθμίζονται αἱ ὁργανώσεις αὗται ὑπὸ τῶν διατάξεων περὶ ἐταιρίας τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τὴν καταγγελίαν τῆς συμβάσεως καὶ τὴν διάλυσιν.

Τὰ Κονσόρτσια παῖζουν σπουδαῖον ρόλον ἐν τῇ σημερινῇ οἰκονομίᾳ, διότι εἶναι ἀπλὸς τύπος ὁργάνωσης, ἐπιτρέπει τὴν συνεργασίαν πολλῶν ἐπιχειρήσεων, συνάθροισιν μεγάλων κεφαλαίων, χωρὶς νὰ ἐπιμυργεῖται μόνιμός τις καὶ σταθερὸς σύνδεσμος μεταξὺ τούτων. ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῶν Καρτέλ, Τράστ καὶ λοιπῶν ὁργανώσεων. Ὁ τύπος δὲ τῆς ἀστικῆς ἐταιρίας διευκολύνει κατὰ πολὺ τὸν σκοπὸν τούτον. Τὰ Κονσόρτσια εἰς τὰς οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας ἀποτελοῦν τὸν εὐχερέστερον καὶ ἀπλούτερον τύπον οἰκονομικῆς συγκεντρώσεως πρὸς ἐπιτυχίαν ὠρισμένων ἐπιχειρήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

§ 11. Ἑννοια συνεταιρισμῶν.

Ἐξ ἴσου πρὸς τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ σπουδαία, ὑπὸ κοινωνικὴν δ' ἐποψιν ἴσως σπουδαιοτέρα οἰκονομικὴ ὁργάνωσις εἶναι ὁ συνεταιρισμός. Καὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡ γένεσις, ὡς τῶν λοιπῶν οἰκονομικῶν ὁργανώσεων, δεῖν νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν συγκεντρωτικὴν ῥοπὴν τοῦ συγχρόνου οἰκονομικοῦ βίου. Ὅταν ἐπιχειρήσεις μεγάλαι, κραταίαι κεφαλαιοῦσαι συνενδύονται διὰ νὰ ἐπιτύχουν διὰ τῆς κοινῆς οἰκονομικῆς δράσεως μεγαλειότερα ὠφελήματα καὶ αὐξήσουν τὴν οἰκονομικὴν τῶν δύναμιν, προφανῶς ἐπὶ ζημίᾳ καὶ δι' ἐκμεταλλεύσεως πάσης

1) Geiler σελ. 22 κ. ἑ.

μικρὰς καὶ ἀσθενεὺς οἰκονομίας. πρὶν μᾶλλον ἐπιτακτικωτέρᾳ παρίσταται ἢ ἀνάγκῃ τῆς συγκεντρώσεως καὶ ὀργανώσεως τῶν τελευταίων, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν κινδύνων τοῦ τελείου οἰκονομικοῦ ὁλέθρου, τὸν ὅποιον θὰ συνεπύγην ἢ ὑπὸ τῶν μεγάλων κεφαλαίων καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν συγκεντρωμένων τοιούτων ἀσχυρῶν ἐκμετάλλευσιν. Ὁ συνεταιρισμὸς δὲν εἶναι ὀργανωσις, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὡρισμένα μόνον ἄτομα ἢ κατηγορίαι ἀτόμων, π. χ. ἐργάται ἢ καταναλωταὶ μόνον καὶ δὴ ὡρισμένος ἀριθμὸς ἐκ τούτων, δύναται νὰ ἔχουν θέσιν, ἀλλὰ εἶναι ἡ ὀργάνωσις ἐκείνη, εἰς τὴν ὁποίαν προσέρχεται ὁ οἰκονομικῶς ἀσθενής, ὁ μὴ δυνάμενος διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἀποτελεσματικῶς ν' ἀμυνθῇ κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸν ἰσχυροῦ καὶ συνεισφέρει τὴν δυνάμιν του, ἢ ὁποία ἐνυμμένη μετὰ τῆς τῶν λοιπῶν ἄγει εἰς πέρας τὸν σκοπὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ. Οὕτως ὁ συνεταιρισμὸς ἀποτελεῖ τὸ καταφύγιον, ἔμπρὸς καὶ τῶν ἀσφαλῶν ὀρμητήριον, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀσθενὴς οἰκονομία ἀμύνεται διαρκῶς κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς, καὶ τὸ μοναδικὸν ὄπλον ἀμύνης κατὰ τῆς συγχρόνου κεφαλαιοκρατίας.

Ἡ δύναμις τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι σημαντικὴ. διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῶν εἶναι ἀπεριόριστος. Οὐδὲν προϋποτίθεται εἰς τὰ μέλη, ἵνα γίνωσιν ὡς τοιαῦτα δεκτά, παρὰ μόνον ἡ ἰδεολογία κοινοῦ ἀγῶνος πρὸς διατήρησιν τῆς σαλευομένης οἰκονομικῆς τῶν ἀνεξαρτησίας. Ἐκ τούτου ἀπορρέει ὅτι ἡ θεμελιώδης βᾶσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁλόκληρος ἡ συνεταιρικὴ ἰδέα, εἶναι ἡ διὰ συνεργασίας καὶ κοινῆς οἰκονομικῆς δράσεως προαγωγή τῆς ἀτομικῆς οἰκονομίας τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ὁ συνεταιρισμὸς ἄρα δὲν εἶναι ἐμπορικὴ τις ἐταιρία, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τὴν πραγματοποίησιν καὶ τὴν μεταξὺ τῶν ἐταίρων διανομήν, ὅσῃ τὸ δυνατόν μεγαλειτέρων κερδῶν, ἀλλὰ εἶναι ὀργάνωσις—κατὰ νομικὴν διατύπωσιν ἐταιρία—ἢ ὁποία σκοπεῖ ἐξοικονόμησιν δαπανῶν τῶν μελῶν τῆς τ. ἑ. ἐλάττωσιν ἐξόδων.

Ἐπὶ τοιούτων ἀρχῶν στηρίζεται ὁ συνεταιρισμὸς, ὡς τὸν ἐντελέφθησαν οἱ φορεῖς τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας Huber, Owen, Schulze-Delitzsch κλπ. Ὅθεν ὁ χαρακτὴρ τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι ἀσπληγὴς προσωπικός. ἐν τούτῳ δ' ἔγκειται ἡ θεμελιώδης τούτου διαφορὰ ἀπὸ τῶν κερδοσκοπικῶν ἐταιριῶν καὶ δὴ τῆς ἐκωνόμου ἐταιρίας, τῆς ὁποίας ἐπίσης ὁ ἀριθμὸς τῶν μετόχων εἶναι ἀπεριόριστος. Ἡ χρηματικὴ συμβολὴ αὐθόνα μικρὸν παίζει ἐν τούτῳ ρόλον, ἐνθ' ἀπανταχοῦ πρυτανεύει ὁ προσωπικός χαρακτὴρ τούτου, καίτοι τὸ περιουσιακὸν στοιχεῖον χρησιμοποιοῦται ὅπ' αὐτοῦ ὡς μέσον. Τοῦτο ὁμῶς ὀφείλεται εἰς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου εἰσέτι διεπόμεθα καὶ συνεπὲς τοῦ ὁποίου ἦτο ὅλος ἀδύνατον εἰς τὸν συνεταιρισμὸν ν' ἀποβάλῃ πᾶν ἱχνος κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ νὰ στηριχθῇ μόνον ἐπὶ τῶν ἀπριεζήτων αὐτὸν προσώ-

πων, διότι τότε θὰ καθίστατο καθ' ὁλοκληρίαν ἐνέφικτος ἡ πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ του. Ὁ προσωπικὸς σύνδεσμος, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖται μεταξύ τῶν μελῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ καθίσταται ἔτι στενωτέρως ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ του δράσις περιορίζεται μόνον ἐπὶ τῶν μελῶν του, διότι ἐπιχειρηματικαὶ καὶ καταναλωταὶ συμπίπτουν ἐν αὐτῇ ἀπολύτως. Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὸν καθαρὸν συνεταιρισμὸν καὶ δὴ εἰς τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως, ἐνθα σκοπεῖται ἡ ὑπὲρ εὐνοϊκότερους ὁρους παροχῇ τῶν εἰδῶν εἰς τὰ μέλη. Δὲν ἀποκλείεται βέβαια, καὶ τοῦτο δὲν εἶναι σπένιον, ἡ κατανώσις νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τρίτα πρόσωπα ἔξω τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ παρέκδοσιν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ περιορισμοῦ τῆς καταναλώσεως εἰς τὰ μέλη, ἡ ὁποία ἔμως πολλὰκις ἐπιζητεῖται, διότι ἐπιφέρει αὐξησιν τῶν κερδῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Ἐκ τοῦ συνδέσμου τῶν μελῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ φανερόν εἶναι, ὅτι γεννῶνται σχέσεις ἢ μᾶλλον ὑποχρεώσεις, συνιστάμεναι κατὰ τὸ εἶδος τοῦ συνεταιρισμοῦ εἰς παράδοσιν προϊόντος εἰς ἄγοράν κλπ. Κατὰ ταῦτα ὡς συνεταιρισμοὶ δύναται νὰ θεωρηθοῦν αἱ προσεπικαὶ ὁργανώσεις οἰκονομικῶς ἀσθενῶν ἀτόμων, πρὸς ἐπιδίωξιν διὰ κοινῆς καὶ ἀλληλεγγύου οἰκονομικῆς δράσεως τῆς προαγωγῆς τῆς οἰκονομίας τῶν μελῶν αὐτῶν ¹⁾.

II Ἡ οἰκονομικὴ ἔννοια τοῦ συνεταιρισμοῦ δὲν παρέχεται ὑπὸ τοῦ νόμου, οἷα ἀνωτέρω διεγράφη, καθέσον οὗτος περιερίζεται νὰ καθορίσῃ μόνον τὴν νομικὴν τοιαύτην. Νομικῶς ὁ συνεταιρισμὸς ἀποτελεῖ ἑνὲς ὁμοῦν ἐταιρίαν ἔχουσαν ἰδίαν νομικὴν προσωπικότητα καὶ τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἀπεριόριστον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐταίρων καὶ τὸ μεταβλητὸν τῆς περιουσίας ταύτης. ²⁾ Τὸ κεφάλαιον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ δὲν δύνανται νὰ καθορισθοῦν ἐκ τῶν προτέρων, κατὰ τοῦτο δὲ διαστέλλεται νομικῶς ὁ συνεταιρισμὸς τῶν λοιπῶν ἐταιρίων. Ἀναγνωρίζων ὁ νόμος τὸν προσωπικὸν χαρακτήρα τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐπιβάλλει ὁρισμένους περιορισμοὺς εἰς τὴν ἀποδοχὴν προσώπων ὡς συνεταίρων. ³⁾ Κατὰ τὰ λοιπὰ οἱ συνεταιρισμοὶ ὡς ἐταιρίαι ἐμπορικαὶ ὑπάγονται εἰς τὰς περὶ τούτων σχετικὰς τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου διατάξεις.

III Αἱ ἀρχαὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας ἀναγονταὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ 1844 ὑπὸ τῶν ἀγγλῶν ὑφαντουργῶν (Σκαπανέων τῆς Ροχδάλης) ἱερυθεῖσαν ἔνωσιν καταναλώσεως, ἡ ὁποία ἀντὶ τῶν

1) Οὕτω περὶ του Liefmann Unternehmensf. σελ. 81. Περὶ προσέτι Κελτισσυνάκι Περί συνεταιρισμῶν 1924 σελ. 28.

2) βλ. διεξοδικῶς Ἀναστασιάδου Ἐμπορ. Δικ. Α'. τευχ. σελ. 161 καὶ ἐκ.

3) βλ. ἀρθρ. 6, 18, 13, 30, 15 ἐδ. 2 καὶ Ἀναστασιάδου σελ. 164 ἔ.

γνωστών οικονομικῶν ἀρχῶν, ὡς βάσιν τῆς ἑλῆς οικονομικῆς ἐπιχειρήσεως ἔθεσε τὴν ἀρχὴν τοῦ συνταυτισμοῦ πελάτου καὶ ἐπιχειρηματίου. Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῶν λοιπῶν κηρύκων τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας Lassale, Huber, Pfeiffer, Raiffeisen, Schulze-Delitzsch καὶ λοιπῶν, οἵτινες προέσταντο πάσης σωματειακῆς ὀργανωτικῆς κινήσεως, ἀποτελεῖ δὲ καὶ σήμερον ἐτι τὴν βάσιν τοῦ σημερινοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως. ¹⁾

§ 12 Ἐξῆς συνεταιρισμῶν.

Τρεῖς εἶναι αἱ κύριαι κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας ἠκολούθησεν ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἡ συνεταιρικῆς ἰδέας. Αἱ τρεῖς αὗται κατευθύνσεις παρήχθησαν ἐκ τῆς διαφορετικότητος τῶν ἀνγκῶν ἐν ταῖς χώραις, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐκάστη τούτων ἀνεπτύχθη.

Ι Ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤρχισε νὰ καρποφερῇ ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἵκμαζε τὸ μέγα ἐμπόριον καὶ ἡ μεγάλη βιομηχανία. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο. ὅτι ὑπῆρχεν ἡδὴ δημιουργημένη τάξις ἐργατῶν τῶν τοιούτων ἐπιχειρήσεων, ἡ ὁποία ἦτο ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως ἐκ μέρους τοῦ κεφαλαίου. Ὅθεν μοιραίως ἔλαβεν ἐκεῖ ὁ συνεταιρισμὸς τὸν χαρακτήρα τῆς καταναλώσεως, ὥπως παρέχει τὰ εἶδη εἰς τὰ μέλη του ὑπὲρ ὅρους εὐνοϊκωτέρους καὶ ἀνακουφίσῃ οὕτω τοὺς πτωχομένους ἐργάτας. Ὁ πρῶτος συνεταιρισμὸς εἶναι τῶν Σκαπανέων τῆς Ροχδάλης, στηριζόμενος καὶ οὗτος ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, ἐφ' ἧς καὶ ἀποτυχοῦσαι προγενέστεραι ἀπόπειραι τοῦ Owen. Ὁ συνεταιρισμὸς οὗτος ἐστηρίζετο οὐχὶ τόσο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς παροχῆς εἰς τὰ μέλη τῶν εἰδῶν εἰς κατωτέρας τιμὰς, ὥσον ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν κερδῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ δὴ οὐχὶ κατὰ τὸ μέτρον τῆς εἰσφορᾶς ἐκάστου μέλους· ἀλλ' ἀναλόγως τῶν παρ' αὐτοῦ γενεμένων ἀγορῶν, τοῦθ' ὅπερ κέκτηται ἰδιαίτερον ὅλως σημασίαν διὰ τὸν δεσμόν, ὁ ὁποῖος γεννᾶται μεταξὺ τῶν συνεταιρίων. ²⁾ Τὰ εἶδη ἐπωλοῦντο εἰς τὰς συνήθεις τιμὰς τῆς ἀγορᾶς. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἑαστον μέλος εἶχε μίαν μόνον ψήφον ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης μετοχῆς ἐν τῷ συνεταιρισμῷ. ³⁾

1) Περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας ἴδε κυρίως Ch. Gide *Fourier précurseur de la co opération*, εἰδιωῶς διὰ τοὺς πρώτους ἀγγλικούς συνεταιρισμούς τοῦ αὐτοῦ *Ce que peuvent faire les Coop. d. Consom. p. l'établissement du juste prix* § 1. Crüger *Grundr. d. deuts. Genossenschaftswesens* § 1, Liefmann, *Untern. formen* σ. 93 ἐ. Κολιτσουνάκης σ. 29 ἐπ.

2) Crüger ᾄθρονον περὶ «Konsumvereine» ἐν τῷ H. W. d. St. Wiss. 4. ἐκδ. 1923 V σελ. 875 ἐπ. Ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ δὲν γίνεται διανομὴ τῶν κερδῶν εἰς μετρητά, ἀλλ' ἐγγράφονται εἰς τὰ μέλη *Bons d'achats*.

3) Gide *Cours d'écon. pol.* (1919) I σελ. 485.

Ἄλλ' ὁ συνεταιρισμός, διαμορφωθείς οὕτως ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν ἔμεινεν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ἀμύγῃ συνεταιρισμός καταναλώσεως, ἀλλ' ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐν Γαλλίᾳ κυρίως ἀκμάζοντος παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ. Ὁ ἀγγλικὸς συνεταιρισμός μεταβλήθη ἐν μέρει καὶ εἰς τοιοῦτον συνεταιρισμόν, πρᾶγν αὐτὸς οὗτος ὠριζόμενα εἴη ἐκ τῶν προμνησμένων εἰς τὰ μέλη του. Διφέρει δὲ ὅμως τοῦ γαλλικοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, διότι ἐν τῷ συνεταιρισμῷ καταναλώσεως οἱ ὑπάλληλοι δὲν εἶναι συγχρόνως καὶ ἐπιχειρηματίαι, ὡς ἐν τῷ παραγωγικῷ, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπὶ μισθῷ ὑπάλληλοι ἢ ἐργάται. Ὁ συνεταιρισμός καταναλώσεως πλειστάκις ἐξέκλινε τῆς ἀρχῆς τῆς παροχῆς τῶν εἰδῶν μόνον εἰς τὰ μέλη, ἔτιναι δὲ ὅπως περιλάβῃ καὶ τρίτα πρόσωπα ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης παρεκκλίσεως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ συνεταιρισμός ἀπομακρυνόμενος τῆς κυριωτέρας τοῦ ἴσως δάσεως μεταβάλλεται εἰς καθαρὰν κερδοσκοπικὴν ἑταιρίαν, ὡς συμβαίνει τοῦτο κατὰ κανόνα ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν¹⁾.

II. Ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐγεννᾶτο ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ συνεταιρισμός καταναλώσεως, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εὗρισκοντο εἰς χεῖρας τοῦ μικροῦ ἐπιχειρηματίου, σχεδὸν δὲ πανταλὸς ἔλειπε ἡ μεγάλη ἐπιχειρήσις. Ἐπομένως φυσικὸν ἦτο, ὅτι ὁ συνεταιρισμός, ὡς ἔοικε, ἐτίθει οἰκονομικὴν πρὸς προαγωγὴν τῶν, ὡς σκοπὸν αὐτοῦ ἔθετο τὴν προστασίαν τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως καὶ τοῦ μικροῦ κεφαλαίου. Ὁ σπουδαιότερος τρόπος ἐξυπηρετήσεως τούτου ἦτο ἡ παροχὴ δανείων ἀνευ κινδύνου τοκογλυφικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Τούτο ἀκριβὲς ἐπαζήτησεν ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμός. Αἱ ἀπαρχαὶ τούτου ἀνάγονται εἰς τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ Schulze - Delitzsch ἔδρυσεν ἐνώσεις μεταξύ πτωχῶν ἐπιχειρηματιῶν, οἱ ὅποιοι συνεσέφερον μικρὰ κεφάλαια καὶ ἠθύνοντο ἀλληλεγγύως. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀλληλεγγύου τῆς εὐθύνης, ἡ ὁποία ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἠδύνατο τὴν πίστιν τῶν ἐνώσεων, ἠδύνατο ἡ ἐνώσις αὐτὴ νὰ δανείζηται καὶ διαθέτῃ τὰ ποσὰ ταῦτα μερικῶς εἰς βραχυπρόθεσμα δάνεια πρὸς τὰ μέλη τῆς. Οἱ τόκοι, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον τὰ μέλη πρὸς τὴν ἐνώσιν, ἦσαν μεγαλύτερα τῶν παρ' αὐτῆς εἰς τοὺς καθ' αὐτὸ δανειστὰς καταβαλλομένων. Τὸ ἐκ τῶν τόκων τούτων

1) Ἡ τάσις αὕτη ἐγενικεύθη ἐπὶ τοσοῦτον ἐν Ἀγγλίᾳ, ὥστε ἀποτελεῖ τὸν κανόνα. Ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἀποφεύγεται ὁ ἀνταγωνισμός, ἀπηγορεύθη διὰ νόμου ἡ εἰς μὴ μέλη πώλησις πρὸς προσώποιον τῶν ἐμπόρων καὶ ἄλλων ἐπιχειρηματιῶν, οἱ ὅποιοι δυσκολῶς θὰ ἠδύνατο νὰ συναγωνισθοῦν τὸν συνεταιρισμόν. Ἄλλ' ἡ πρακτικὴ ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ μέτρον οὐδόλως ὠφέλησεν ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐσκόπευε νὰ προστατεύσῃ, καθόσον συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐρύνησιν τοῦ κύκλου τῶν καταναλωτῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ οὐκ ὀλίγην διὰ πωλήσεως εἰς μὴ μέλη, ἀλλὰ δι' ἐπεκτάσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτοῦ. Crüger H. W. d. St. Wiss. ἐνθ. ἀνωτ.

περίσσειμα ηῤῥαυε τὰς μερῖδας τῶν μελῶν. Ἐκτοτε ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς ἀλληλεγγύου εὐθύνης, ὡς τὸν τύπον τῆς λαϊκῆς Τραπεζίης, ὡς τὸν ὀνόμασεν ὁ S. Delitzsch ἔλαβε ταρασίαν ἀνάπτυξιν ἐν Γερμανίᾳ. Ὁ τοιοῦτος τύπος τοῦ συνεταιρισμοῦ πίστεως ἦτο προωρισμένος διὰ μικροεμπόρους, μικροεπιχειρηματίας, χειροτέχνες γεωργοὺς κλπ.

Παραλλήλως ὁμοως πρὸς τοὺς τοιοῦτους συνεταιρισμοὺς ἰδιαίτερος ἀνεπτύχθησαν οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί. Ὁ τύπος τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Schulze - Delitzsch δὲν ἤρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ γεωργοῦ, ὁ ὅποιος ἔχει ἀνάγκην κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μακροπροθέσμων δανείων. Τοιοῦτου εἶδους πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς, μᾶλλον ἀνταποκρινομένους πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου, ἔδρυσεν ὁ Raiffeisen. Οἱ τοιοῦτοι συνεταιρισμοὶ παρῆχον δάνεια ἐπὶ προθεσμίᾳ ἐνδὸς ἢ καὶ δύο ἐτῶν. Οὗτοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς λαϊκὰς Τραπεζὰς ἦσαν τοπικῶς περὶωρισμένοι, οὕτως ὥστε ἡ ἀνάγκη δανείου καὶ τὸ μέγεθος ταύτης ἦτο εὐκολον νὰ ἐξακριβωθοῦν. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἀμφότερα τὰ εἶδη ταῦτα τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν δὲν παραλάσσουν οὐσιωδῶς. Οὐχ' ἦττον ὁμοως ὁ Raiffeisen παρεξέκλινε τῆς ἀρχῆς τοῦ Schulze - Delitzsch καὶ συνέδεσε μετὰ τοῦ πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ κοινωνικοὺς καὶ θρησκευτικοὺς σκοποὺς.

Ἡ σημασία τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, ὡς μέσου βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῶν κάτω κοινωνικῶν στρωμάτων, κατενοήθη εὐθὺς ἀμέσως, πάντες δὲ οἱ οἰκονομικῶς ἀσθενεῖς μικροεπιχειρηματίαι, γεωργοὶ κλπ. κατέρυγον εἰς τὸν συνεταιρισμὸν πρὸς ἀπόκτησιν ἢ διατήρησιν τῆς οἰκονομικῆς τῶν ἀνεξαρτησίας. Ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας. Οὐ μόνον παρέσχε δάνεια, κατὰ τὰς διαφόρους ἀνάγκας τῶν μελῶν του, ἀλλὰ καὶ ἀπῆλλαξε ταῦτα τῆς ἀνάγκης τῆς προσφυγῆς εἰς τοκογλόβους καὶ ἐκμεταλλευτάς, ὅποτε οὐσιωδῶς θὰ περιορίζετο ἡ οἰκονομικὴ τῶν ἀνάπτυξις.

Ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ πᾶσαν τραπεζιτικὴν ἐργασίαν. Οὐχ' ἦτον ὁμοως ἐν ταῖς καθέκαστον ὑπάρχουν πλείστοι περιορισμοί, ἀπορρέοντες ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἐργασίας λ.χ. αἱ ὅποιαι προϋποθέτουν μόνιμον καὶ σταθερὸν κεφάλαιον, ὡς ἐσφαλείας, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν συνεταιρισμὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ, διότι ἐκφεύγει τοῦ σκοποῦ του, καθιστάμενος κερδοσκοπικὴ ἑταιρία¹⁾. Περισσότερον ὁμοι-

1) Ἐν Γερμανίᾳ διὰ τοῦ ἀπὸ 24 - XII - 1920 νόμου ἀπηγορεύθησαν εἰς τοὺς πιστωτικοὺς συνεταιρισμοὺς αἱ ἐργασίαι ὡς πρὸς καταθέσεις πρὸς μὴ μέλη τοῦ

άζει ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς πρὸς τὴν Τράπεζαν, ὅτιν τὰ δάνεια, τὰ ὅποια παρέχει εἰς τὰ μέλη του, δὲν προέρχονται ἐκ τῶν ἰδίων του κεφαλαίων, ἀλλ' ἐκ χρημάτων κατατιθεμένων παρ' αὐτῶν.

III. Ὁ παραγωγικὸς συνεταιρισμὸς ἔσχεν ἐντελῶς ἄλλην ἔρχην ἀναπτύξεως. Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ἀναπτύξεώς του, ἐν Γαλλίᾳ, αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις ἦσαν τόσον μεγάλαι, διαρκῶς δὲ ὠξύνοντο, ὥστε οἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (ἔρχαι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος) μεταρρυθμισταί, ὡς λ. χ. ὁ Saint - Simon, ὁ Fourier ἔστρεψεν τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν διαρκῶς αὐξανομένην ἀντίθεσιν ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἐργατῶν, διὰ τῆς ὑπὸ τοὺς γνωστούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔρους ἀσκουμένης ἐκμεταλλεύσεως τῶν πρώτων ἐπὶ τῶν δευτέρων. Ὡς μόνον μέσον ἀμβλύνσεως καὶ ἐξαλείψεως τῆς διαφορᾶς ταύτης ἐθεωρήθη ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐργάτου ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐκμεταλλευομένου ἐργάτου εἰς τὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἐγένετο τ. ἔ. πιστευτόν, ὅτι ὅταν ὁ ἐργάτης μεταβληθῇ εἰς ἐπιχειρηματίαν, οἱ ἐργάται μίᾳς ἐπιχειρήσεως ἀναλάβουν αὐτοὶ οὗτοι τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπὶ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ, τότε οὐ μόνον ὁ ἄγων ἐπιχειρηματίου καὶ ἐργάτου καὶ ἤθελεν ἐκφυλισθῇ, ἀλλὰ καὶ γενικῶς αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις μεταξύ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἤθελε τελείως ἐξαφανισθῇ ¹⁾.

Ἐπὶ τιαύτης βίσεως ἐστηρίχθησαν οἱ πρώτοι καὶ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἐργάται ἦσαν καὶ συγκύριοι τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ συνδιοκτῆται τῶν μηχανῶν, ἐγκαταστάσεων, ἐργαλείων κ.λ.κ. καὶ συνεπῶς ἐργάται καὶ ἐργοδοταὶ ἐταυτίζοντο. Ἀλλὰ παρ' ὅλον τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸν ὅποιον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προσκάλεισεν ἡ ἐν τῇ συλλήψει ὥραία, ἐν τῇ πρακτικῇ ὁμῶς ἀπραγματοποίητος, ἰδέα τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ ταχέως ἤγαγεν εἰς τὴν ἀπαγοήτευσιν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πολλοὶ τῶν ἐκπροσώπων τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας, ὡς ὁ Schulze-Delitzsch, ὁ Lasalle, ὁ Owen παρεσύρθησαν καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ ἀπωτέρου σκοποῦ τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, τοῦ ἐκσοσιαλισμοῦ δηλαδὴ τοῦ συγχρόνου οικονομικοῦ βίου. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀπεριορίστῳ πλὺτῳ ἐνθουσιασμῷ πρὸς τὸν συνεταιρισμόν οἱ ἄνδρες οὗτοι παρεγνώρισαν ὀρισημένους οικονομικοὺς νόμους, ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ οὗτος ὡς μεγάλη ἐπιχειρήσις. Παραγνωρίσθη δηλαδὴ, ὅτι ἡ μεγάλη ἐπιχειρήσις προϋποβάται ἐνότηता διευθύνσεως καὶ οὐχὶ ἀπεριόριστον ἀριθμὸν διοικούντων προσώπων. Πρὸς τὸ ἐνιαῖον τῆς διοικήσεως συνάπτεται στενῶς καὶ ἡ ἀπαραίτητος

συνεταιρισμοῦ. Ἰδ. σχετικῶς Güter ἀρθρ. καὶ Kreditgenossenschaften ἐν τῷ H. W. d. St. Wiss. V' σελ. 964 καὶ ἐκ.

1) Gide Fourier précurseur de la coopération σελ. 168.

παιθαρχία, τοῦθ' ἔπερ εἶναι σχεδὸν τελείως ἀκατόρθωτον εἰς ἐργατικὰς μάζας καὶ μάλιστα ὅταν αὐτοὶ εὗτοι οἱ ἐργάται εἶναι καὶ κύριοι τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἡ βάσις τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, πᾶς μέτοχος ἐργάτης καὶ πᾶς ἐργάτης μέτοχος, ἔν ὑπάρχει ἐν τῇ πραγματικότητι διότι ὑπάρχουν οἱ βοηθητικοὶ ἐργάται, οἱ ὅποιοι στεροῦνται εἰσασδήποτε μετοχῆς ἐν τῇ ἐπιχειρήσει καὶ εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν. ¹⁾

Ἐξ ἄλλου ἡ ἀρχὴ τοῦ νὰ εἶναι ἅπαντες οἱ κεφαλαιοῦχοι ἐργάται, προσκρούει εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς πραγματοποιήσεώς της. Τρία εἶναι τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων δύναται ὁ παραγωγικὸς συνεταιρισμὸς νὰ ἐξεύρη τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια.

α) Διὰ τῶν οἰκονομιῶν τῶν μελῶν του, δηλαδή τῶν ἐργατῶν καὶ συγχρόνως μετόχων τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο μέσον εἶναι ἀμφιδύλου ἐπιτυχίας, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις ἐργάτας δυναμένους νὰ διαθέσουν μεγάλα κεφάλαια. Αἱ μικραὶ οἰκονομίαι τῶν ἐργατῶν καὶ χρόνον πολὺν ἀπαιτοῦν καὶ οὕτως εἶναι δυνατόν νὰ καλύψουν τὸ διὰ μίαν ἐπιχείρησιν ἀπαιτούμενον κεφάλαιον.

β) Τὸ δάνειον θὰ ἦτο ὁ καταλληλότερος τρόπος πρὸς ἐξεύρεσιν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι δύσκολον, διότι ὁ κεφαλαιοῦχος ὁ διαθέτων χρήματα ἐπιθυμεῖ περισσότερον νὰ εἶναι μέτοχος τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ οὐχὶ δανειστής αὐτῆς. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἡ ἰδιότης τοῦ μετόχου ἔν παρέχει ἐπαρκῆ ἐξασφάλισιν διὰ τὸν κεφαλαιοῦχον, διότι τὰ δικαιώματά του ἐν τῷ συνεταιρισμῷ εἶναι περιορισμένα, ἐφ' ὅσον νῆν πρωτεύουσιν ἐν αὐτῷ θέσιν ἔχει ἡ ἐργασία καὶ οὐχὶ τὸ κεφάλαιον. ²⁾ Οὕτως, ἐνῶ εἰς τὰς συνελεύσεις διακρίνεται νὰ λάβῃ μέρος, ἀποκλείεται σχεδὸν κατὰ κανόνα τῆς διοικήσεως ἡ τοῦλάχιστον ἡ ἐν τῇ διοικήσει συμμετοχὴ του εἶναι ἴαν περιορισμένη.

γ) Ἄλλος τρόπος εἶναι ἡ εἰς τὸ Κράτος προσφυγή. Τὸ Κράτος δύναται νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν συνεταιρισμὸν, εἴτε ὑπὸ τύπον δανείου — κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὸν τοῦ πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ — εἴτε ὑπὸ τύπον ἐπ' ἀπεξ' χορηγίας, τὰ διὰ τὴν κανονικὴν αὐτοῦ λειτουργίαν ἀπαιτούμενα κεφάλαια. Τοῦτο ἐπέτυχεν ἐν Γερμανίᾳ ὁ Lasalle.

Καίτοι ὅμως πολλοὶ ἰδρύθησαν παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ καὶ μάλιστα ὑπὸ καθαρῶς σοσιαλιστικὰς ἀντιλήψεις, ³⁾ ἐν τοῦτοις

1) Gide Les divers types d'associations coopératives de production σελ. 6 κ. ἐπ.

2) Πρὸβλ. Gide Fourier précurseur κ.λ.κ. σελ. 175—6.

3) Οἱ πρῶτοι παραγωγικοὶ συνεταιρισμοί, οἱ συσταθέντες ἐν Γαλλίᾳ, δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῶν τότε ἐπικρατουσῶν οὐτοπιστικῶν σοσιαλιστικῶν ἀντιλήψεων καὶ κυρίως τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Fourier. Ὡς κῆριοι τύποι τῆς συνεταιρικῆς ταύτης κινήσεως εἶναι ὁ συνεταιρισμὸς τῶν χρωματοποιῶν, γνωστὸς

δμως ἡ πρακτικὴ ἀπέδειξε τρανώτατα. ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ εὗτοι ὥς μεγάλαι ἐπιχειρήσεις ἀποτυγχάνουν καὶ ναυαγῶν. Συνεπεία τούτου σήμερον οἱ συνεταιρισμοὶ εὗτοι χωρίζονται εἰς δύο καταυθύνσεις. Ἀφ' ἑνὸς εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, εἰς τοὺς ὁποίους εἰ ἐργάζεται δὲν εἶναι συνεπιχειρηματῆαι, ὁ δὲ συνεταιρισμὸς ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦ κοινοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ οὐχὶ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐργασίας. Τοῦ πρώτου εἰδους συνεταιρισμοὶ εἶναι τόσον γεωργικοὶ ὥσον καὶ ἀστικοί. Ἀλλὰ καὶ εὗτοι δὲν βότανται νὰ ὑπερπηθῇσιν τὸ ἐκ τῆς ἐλλείψεως κεφαλαίων δημιουργούμενον ἐμπόδιον. Ἀντιθέτως δμως εὐδοκίμοι οἱ συνεταιρισμοὶ ἐργασίας. Οἱ συνεταιρισμοὶ εὗτοι ἀναλαμβάνουν τὴν ἐκτέλεσιν ὀρισμένης ἐργασίας ἢ ὀρισμένου εἰδους ἐργασίων. Τὰ μέλη τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι οἱ ἐργάται, οἱ ὅποιοι μισθώνουν ἐπ' ἀμοιβῇ τὴν ἐργασίαν των. Οὕτως ἀναλαμβάνουν λ.χ. οἰκοδομικὰς ἐργασίας, ἐργασίας μεταφορῶν, συγκομιδὴν καρπῶν κ.λ.π. ¹⁾ Οὐχ ἥττον δμως εὗτοι εἶναι ἀληθεῖς συνεταιρισμοί, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τοσοῦτον εὐδοκίμοι, ὥς παρατηρεῖ ὁ Liefmann, ἐφ' ὅσον μικροτέρα εἶναι ἡ σημάσια τῶν κοινῶν παραγωγικῶν μέσων, τὰ ὅποια κατέχουν. Ἐσχάτως μάλιστα παρατηρήθη τάσις ἐν Γερμανίᾳ, ὥπως εἰς τοιοῦτους τοπικοὺς συνεταιρισμοὺς ἐργασίας συμμετέχη καὶ ἡ κοινότης. Τὸ γεγονός τοῦτο κἀκτῆται ὑψίστην σημασίαν κυρίως, λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως τὴν ὅποιαν δύναται ν' ἀσκήσῃ τὸ Κράτος διὰ τῆς κοινότητος ἐπὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ. ²⁾

ὑπὸ τὸ ὄνομα «Le travail», ὁ ὅποιος καίτοι βασιλεῖται ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Fourier, ἐν τούτοις κατὰ πολὺ ἀπομακρύνεται αὐτῆς, ἰδίως ὥσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς. Ἐκεῖνος ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῶν συνεταιρισμῶν τούτων, καίτοι οὗτος πολὺ εὐχέστερος, εἶναι τὸ εἰρωνικῶς καλούμενον Palais sociale τῆς Guise, ὅπου 400 περίπου οἰκογένειαι ζοῦν κοινῶς, παράγουν, καταναλίσκουν, διανέμονται, ὥπως ἀκριβῶς ἐφαντάσθη τὰς κοινότητος πύτας ὁ Fourier. Ἡ οἰκογενειακὴ ὁδὸς κοινότης (familistère), ἡ ὁποία ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Godin, μαθητοῦ τοῦ Fourier, συγγενεῖται κατὰ πολὺ πρὸς τὰς κομμουνιστικὰς κοινότητας τῆς Β. Ἀμερικῆς. Πλείονα περὶ τούτων βλ. παρὰ Gide ἐνθ. ἄνωτ. καὶ τοῦ αὐτοῦ Les divers types κ.λ.π. τοῦ αὐτοῦ L'école de Fourier et les expérimentations fouriéristes (1932). Πολὺ ἐλιγώτερον ἠδουκίμησαν οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐν Γερμανίᾳ. Ὡς παράδειγμα τοιούτων δύναται ν' ἀναφερθῇ τὸ ἐργοστάσιον Zeiss ἐν Γέντ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἀληθῆ παραγωγικὸν συνεταιρισμόν, διότι ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ἐργοστασίου καὶ λοιπῶν ἐγκαταστάσεων δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς ἐργάτας, ἀλλ' εἰς τὸ ἱδρυμα ὥς νομικὸν πρόσωπον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους βλ. Liefmann Unternehm. σελ. 90.

1) Liefmann σελ. 104, Schwiedland «Die Wirtschaftsgenossenschaft» σελ. 21.

2) Geiler σελ. 101.

Καλιτσινάκη «Ἀρχεῖον» Τόμ. 5 (1925) Γ'

Ἰδιαίτερας μνείας δεόν νὰ τύχουν τέλος οἱ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοί. Ὡς ἡ ἐπωνυμία των δεικνύει, οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι σκοπὸν ἔχουν νὰ προμηθεύσουν εἰς τὰ μέλη των ὑπὸ τοὺς μᾶλλον εὐνοϊκοὺς ὅρους οἰκίας ἢ κατοικίας. Τὸ πρῶτον ἐπιδιώκεται διττῶς. Ἡ ὁ συνεταιρισμὸς παρέχει εἰς τὰ μέλη του τὰ μέσα πρὸς οἰκοδομὴν καὶ ἀναλαμβάνουν ταῦτα αὐτὴν, ἢ ὁ συνεταιρισμὸς ὁ ἴδιος οἰκοδομεῖ οἰκίας καὶ κατοπιν παρέχει αὐτὰς εἰς τὰ μέλη του. Ἐκαστον μέλος τοῦ συνεταιρισμοῦ συνεισφέρει ὀρισμένον κεφάλαιον, ὃ δὲ συνεταιρισμὸς, ἐφ' ὅσον δὲν ἐφαρκοῦν τὰ κεφάλαιά του, διὰ δανείων, τὰ ὅποια προμηθεύεται ἐξωθεν, οἰκοδομεῖ καὶ παρέχει εἰς τὰ μέλη του ἀναλόγως οἰκίας ἢ κατοικίας.

Μολονότι ἡ σημασία τοῦ οἰκοδομικοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι μεγίστη, διότι προμηθεύει εἰς τὰς κάτω κοινωνικὰς τάξεις εὐθηνὰς οἰκίας καὶ κατοικίας καὶ προλαμβάνει ἀπὸ πολλοῦς κοινωνικοῦς κινδύνους, τοὺς ἵπολους μοιραίως συνεπιφέρει ἡ ἑλλειψὶς κατοικίας, δὲν εἶναι ἀπληλαγμένος μεγάλων κινδύνων, οἱ ὅποιοι ἔγκεινται ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ. Ὁ οἰκοδομικὸς συνεταιρισμὸς γρηΐζει κεφαλαίων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεγάλων, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του, ἐπομένως ἀποτελεῖ πρόβλημα σήμερον διὰ τὴν ὅλην συνεταιρικὴν κίνησιν, ὃ συμβιβασμὸς ἀφ' ἑνὸς τῆς διαθέσεως καὶ ὑπάρξεως κεφαλαίων, πρὸς τὸ δικαίωμα ἀφ' ἑτέρου ἐκάστου μέλους, ὅπως ἐλευθέρως καὶ σχεδὸν καθ' εἰσδημίαν χρόνον ἐξέρχεται τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἐνεκα τοῦ κινδύνου τούτου οἱ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ ὑπεβοηθοῦνται πάντοτε χρηματικῶς ὑπὸ ἑταιρῶν σωματείων καὶ λοιπῶν κρατικῶν ἰδρυμάτων¹⁾.

§ 13. Σημασία τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἡ οἰκονομικὴ σημασία τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι τεραστία, καὶ ἡ κοινωνικὴ τοιαύτη εἶτι μείζων. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἄλλωστε ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐξέλιξιν, τὴν ὅποیان ἔσχε κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἡ συνεταιρικὴ ἰδέα. Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀλληλεβοηθείας, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἄγεται ἡ συνεταιρικὴ ἰδέα, εὐρύτητα διαδοθεῖσαι εἰς τὴν μικρὰν οἰκονομίαν, ἀπετέλεσαν τὸ μόνον στήριγμα καὶ τὸ μόνον μέσον πρὸς οἰκονομικὴν αὐτοσυντήρησιν. Ἡ προστασία τοῦ μικροῦ κεφαλαίου, ἡ παροχὴ δανείων ἀνευ προσφυγῆς εἰς ἐκμεταλλευτὰς τοκογλύφους, ἡ προσέγγισις παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν ἐξ ἔκτοπιμοῦ τοῦ διαμέσου ἐμπορίου καὶ ἐν γένει ἡ πεπεθῆσις τοῦ ἀδυνάτου εἰς τὴν ἰσχὺν τῆς ἐνώσεως ἦσαν οἱ λόγοι τῆς εὐδοκιμήσεως τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς ἐσχεδιάσθη καὶ ἐν τῇ

1) Crüger Grundriss aall. 64.

πρακτικῇ πράγματι ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ μέσον ἀμύνης τοῦ οικονομικῶς ἀδυνάτου κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ. Ἐφ' ὅσον εὖτος ὁργανοῦται εἰς ἐνώσεις, ὅπως καταστῇ ἐπὶ ἰσχυρότερος, φυσικὸν ὅτι καὶ ἐκεῖνος θέλει ἐνωθῇ μετὰ τῶν ὁμοίως ἀδυνάτων, ὅπως κατωρθώσῃ καὶ ἀμυνθῇ ἐπιτυχῶς. Τοὺς τύπους τῶν συγκεντρωμένων μεγάλων οικονομιῶν παρέχουν τὰ Τράστ, Καρτέλ κλπ. τὸν τύπον τῆς ἐνώσεως τῶν ἀσθενῶν ὁ συνεταιρισμός. Ὁ συγκεντρωμένος πλοῦτος ἐκμεταλλεύεται τὸν ἐργάτην καὶ τὸν καταναλωτὴν. Οἱ ἐργάται διὰ τῶν ἐνώσεών των καὶ τῆς δυνάμεως τῆς πολιτικῆς, τὴν ὅποιαν ὁπωσδήποτε ἔχουν αἱ συντεχνίαι των, κατωρθάνουν καὶ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς ἐργοδότες καλυτέρους ὅρους ἐργασίας διὰ τῶν συλλογικῶν συμβάσεων. Οἱ ἐργοδότες ἡνωμένοι εἰς Καρτέλ καὶ Τράστ καὶ λοιπὰς μονοπωλιακὰς ἐνώσεις ἐνδίδουν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐργατῶν, τοσούτῃ μᾶλλον καθ' ὅσον τὰς ἔα τῆς αὐξήσεως τῶν ἡμερομισθίων ὑπερτιμήσεις τῶν εἰδῶν ἐκπρίπτουν ἐπὶ τῶν καταναλωτῶν. Μόνον ἔρα μέσον ἀμύνης τῶν ἐκμεταλλευομένων καταναλωτῶν εἶναι ὁ συνεταιρισμός καὶ δὴ ὁ συνεταιρισμός καταναλώσεως.

α. I. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως οἱ καταναλωταὶ ἀπολαύουν τῶν πλεονεκτημάτων μεγάλων προμηθειῶν, καίτοι οὗτοι δὲν προμηθεύονται μεγάλας ποσότητας, συγχρόνως δὲ ἀποταμιεύουν, χωρὶς νὰ αἰσθάνωνται ἑλλειψιν ἢ στέρησιν τινα, ἐνῶ ἄλλως διὰ ν' ἀποταμιεύουν, ἔδει ἀπαραιτήτως νὰ στερηθοῦν.

Ὁ συνεταιρισμός καταναλώσεως, ὡς συνεταιρισμός ἀγορᾶς ἐκ μέρους τῶν καταναλωτῶν, μετὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ πωλήσεως τῶν παραγωγῶν προσλαμβάνει καὶ ἑτέραν σπουδαίαν οικονομικὴν σημεσίαν, ἐκ τοῦ ὅτι σκοπεῖ νὰ ἐκτεκίσῃ τὸ διάμεσον ἐμπόριον καὶ οὕτω τὰ κέρδη, τὰ ὅποια θὰ ἐπραγματοποιεῖ το μέσον ἐμπόριον, κερδίζει ὁ συνεταιρισμός. Τοῦτέστι ὁ μὲν πρῶτος ἐπιδιώκει νὰ προσεγγίσῃ ὅσην τὸ δυνατόν τοὺς καταναλωτὰς πρὸς τοὺς παραγωγοὺς ἀπ' εὐθείας ἢ τοῦλάχιστον τοὺς μεγαλεμπόρους δι' ἀποβολῆς ἐκ τοῦ μέσου τῶν μικρεμπόρων, ὁ δὲ δεύτερος νὰ φέρει ἐγγύτερον τοὺς παραγωγοὺς πρὸς τοὺς καταναλωτὰς ἢ τοὺς μικρεμπόρους δι' ἀποφυγῆς τοῦ μεγάλου ἐμπορίου. Ἄλλ' ἐκ τῆς τοιαύτης τάσεως, πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ μέσου ἐμπορίου, ἀνέκυψαν συνεταιρισμοὶ ἢ μᾶλλον ἐνώσεις τῶν μέσων ἐμπόρων, ὡς τῶν μικρεμπόρων, αἵτινες στρέφονται κυρίως κατὰ τοῦ μεγάλου ἐμπορίου καὶ τοῦτου ἐπιδιώκουν τὴν ἐκτόπισιν. (') Ἀλλὰ οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν ἐπιτυγχάνουν ταλείως τὴν ἀκαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ μέσου ἐμπορίου, διότι οὗτοι δὲν εἶναι κατάλληλοι διὰ πᾶσαν οικονομικὴν ἐπιχείρησιν. Ὅπου ὁ κίνδυνος

1) Liefmann οὐλ. 108 Crüger ἐν τῷ H. W. d. St. Wiss. ἐν δούρῳ Konsumvereine V. οὐλ. 377.

τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι μέγας ἢ ἀπαιτεῖται διάθεσις κεφαλαίων ἢ ὑπάρχει μεγάλη ἀστάθεια τιμῶν, ὁ συνεταιρισμός δὲν δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ. Τοῦτο συμβαίνει π. χ. ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν μετάλλων, ὅπου τὸ μέγα ἐμπόριον εἶναι ἀπαραίτητον. Ἐξ ἄλλου ὅπου μεγάλη ἀποκέντρωσις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν κατανάλωσιν ὀρισμένων εἰδῶν, βιβλίων λ. χ., ἔκαστ' ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ μέσου ἐμπορίου εἶναι ἀδύνατος ¹⁾. Ἀλλὰ ὅπου ὁ συνεταιρισμός ἐκτοπίζει τὸ διάμεσον ἐμπόριον ζὲν ἀντικαθιστᾷ αὐτὸ ἀπλῶς, ὡς φρονεῖ ὁ Liefmann, ἀλλ' ἀπαλάσσεται αὐτοῦ τελείως, διότι συνεταιρισμός καὶ καταναλωτὴς εἶναι ἕν καὶ τὸ αὐτό, καθόσον τὰ κέρδη τοῦ συνεταιρισμοῦ διανεμονται μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτοῦ. Βεβαίως ἐντελὲς διάφορον εἶναι τὸ ζήτημα, ἂν εἶναι ὁρθός, ὑπὸ οἰκονομικὴν δὲ ἔκφωσιν σκόπιμος, ὁ ἐκτοπισμός τῶν μέσων ἐμπόρων, ἐφ' ὅσον καὶ οὗτοι ἀσχοῦν ὀρισμένην οἰκονομικὴν λειτουργίαν. Τοῦτο ὅμως εἶναι ζήτημα, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐσχάτως ὅμως καὶ δὴ μετὰ τὸν πόλεμον ἀνεφάνη, ἐν Γερμανίᾳ ἰδίως, σφοδρὸς πόλεμος τοῦ μικροῦ ἐμπορίου κατὰ τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Τὸ μέγα ἐμπόριον καὶ αἱ μεγάλαι βιομηχαναίαι ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ μικροῦ ἐμπορίου ἡρνοῦντο εἰς ὀρισμένον βαθμὸν τὴν παροχὴν εἰδῶν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως. Πρὸ τοῦ τοιοῦτου μπούκα-τῆς τὸ ἐν Wiesbaden τῇ 1921 συναλθὼν συνεταιρικὸν συνέδριον ἐπακατέστη νομοθετικὴν μέριμναν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ²⁾.

Μειζονος σημασίας εἶναι ἑκεῖνοι οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, οἱ ὅποιοι συγχρόνως παράγουν καὶ τὰ εἰς τὰ μέλη των καταναλωτέα εἶδη, διότι τηροῦν πάντοτε τὴν ἀναλογίαν μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως καὶ ἀποφεύγουν οὕτω τὰς ἐκ τῆς ὑπερπαραγωγῆς κρίσεις ³⁾. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν κανόνα εἰς τοὺς ἀγγλικούς συνεταιρισμούς, ἐφαρμόζεται δ' ἐν τινὶ μέτρῳ καὶ ἐπὶ τῶν γερμανικῶν.

Ἡ σημασία τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ὑδξήθη ἅμα τῇ ἀνάγκῃ τοῦ πολέμου. Εἰς πάντα σχεδὸν τὰ Κράτη, ἰδίως δ' ἐν Γερμανίᾳ, ὁ συνεταιρισμός καταναλώσεως ὑπῆρξεν ἡ μόνη οἰκονομικὴ ὀργάνωσις, ἡ ὅποια ἡγγυάτο τὴν ἀνευ ἀδικιῶν διανομὴν τῶν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἑλλειπόντων εἰδῶν. Ἐν Ρωσίᾳ ἐν ἔτει 1919 ὑπῆρχον ἀνω τῶν 50.000 συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ⁴⁾.

Ἡ ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς οὐδετερότητος δὲν τηρεῖται ἐπὶ τῶν συνεται-

1) Liefmann ἐνθ. ἀνωτ.

2) Crüger ἐν H. W. σελ. 879.

3) Gide Cours d'écon. pol. II (1919) σελ. 487.

4) Διυκρίως ὅθεν, λέγει ὁ Gide (ἐνθ. ἀνωτ.), ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως κατὰ τὴν πολεμικὴν τετραετίαν ἦτο μεγαλυτέρα τῆς ἀναπτύξεως, τὴν ὅποιαν ἔσχον οὕτοι κατὰ τὰ προηγούμενα 20 ἔτη.

ρισμῶν καταναλώσεως. Ἐν Γαλλίᾳ καὶ μάλιστα ἐν Βελγίῳ ἡ προσχώρησις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἰς τὰς τάξεις τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος εἶναι ἀπροκάλυπτος. Ἐν Γερμανίᾳ δὲν συμβαίνει τοῦτο, ἀλλὰ πάντως οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως εὐρίσκοντο εἰς στενὰς σχέσεις πρὸς τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα, ὥστε πρὸ τοῦ πολέμου ἀπηγορεύθη εἰς ὑπαλλήλους καὶ ἐργάτας δημοσίων ὑπηρεσιῶν ἡ συμμετοχὴ εἰς τοιοῦτου εἶδους συνεταιρισμούς ¹⁾. Βεβαίως ἡ μετὰ τὸν πόλεμον αὔξησις τῆς δυνάμεως τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων καὶ μάλιστα ἡ ἐπικράτησις τῶν σοσιαλδημοκρατῶν συνεπήγαγε καὶ τὴν ἄρσιν τοῦ τοιοῦτου μέτρου. Φανερὰ προσχώρησις εἰς τὸ σοσιαλιστικὸν δημοκρατικὸν κέμμα δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐν Γερμανίᾳ, λόγῳ τῶν διατάξεων τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ σοσιαλδημοκράται, μολοντί εἰς τὸ ἐπίσημον πρόγραμμά των δὲν περιλαμβάνεται τοῦτο, θεωροῦν τὸν συνεταιρισμὸν καταναλώσεως μετὰ τῆς παραλλήλως βαίνουσας ἐργατικῆς συντεχνιακῆς κινήσεως, ὡς τὴν ἀπαραίτητον συμπλήρωσιν τῆς πολιτικῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως. Ὅτι ἡ τοιαύτη παρέκκλισις τῶν συνεταιρισμῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς οὐδετερότητος δὲν προάγει τὰ συμφέροντά των, εἶναι αὐτονόητον, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον πάντα τὰ κέμματα προσπαθεῖν νὰ παρασύρουν ἐμάδας, ὡς εἶναι εἰ καταναλωταὶ ἢ οἱ ἐργάται, διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων, τὰς ὁποίας κατὰ κανόνα οὐδέποτε τηροῦν.

Ἀλλὰ τῆς τάξεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως πρὸς πολιτικὰς καὶ κομματικὰς ἀναμίξεις σπουδαιότερα εἶναι ἑτέρα, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς διασταυροῦται πρὸς τὴν πρώτην, τ. ἑ. ἡ κατεύθυνσις τῆς ἐπιδιώξεως διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως καθαρῶς κοινωνιστικῶν σκοπῶν καὶ δὴ κοινωνικοποιήσεως (ἐθνικοποιήσεως) τῆς οἰκονομικῆς τάξεως. Ὑπάρχουν δηλαδὴ οἱ φρονούντες, βασιζόμενοι κυρίως ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Proudhon, οἱ τῇ βοήθειᾳ τοῦ συνεταιρισμοῦ, δι' ὀργανώσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ παραγωγῆς τῆς παραγωγῆς πρὸς τοῦτο, δύναται ν' ἀποφευχθῇ πᾶσα οἰκονομικὴ κρίσις. Ἀλλ' ἐνθ' ὃ Lasalle ἀπέβλεψεν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν διὰ ρυθμίσεως τῆς παραγωγῆς, ἡ νέα τάσις κατευθύνεται πρὸς τὴν κατανάλωσιν καὶ ταύτην ἐπιζητεῖ νὰ ρυθμίσῃ. Τὸ τοιοῦτο δὲ θέλει ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως εἰς κοινὰς ἀγοράς, διευκελυνμένης εἰς τῆς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναλήψεως ὑπὸ τοῦ Κράτους τῶν διαφόρων κλάδων τῆς παραγωγῆς ²⁾.

Ὁ καταναλωτικὸς συνεταιρισμὸς σοσιαλισμὸς εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένος, γενικῶς δὲ ἀναγνωρίζεται, οἱ δὲ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἀποτελεῖ ἰσχυρότατον ὄπλον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι σκόπιμον νὰ μείνῃ ἀ-

1) Grüger ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 876 ἐπ.

2) Gröner Grundriss 21 71

χρησιμοποίητον εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων. Ἡ ἀνάμιξις ὁμῶς τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων εἶναι ὅλως διάφορος πρὸς τὴν πίστιν τινῶν σοσιαλιστῶν, ὅτι διὰ τούτου εἶναι δυνατόν νὰ ἀχθῶμεν εἰς ἐθνικοποίησιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς ἢ ἀνάληψιν τοῦτων βαθμιαίως ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ οὕτως εἰς βαθμιαίαν ἀπόσβεσιν τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Τὸ τελευταῖον φαίνεται λίαν ἀμφίβολον, ἐπεριμαῖται δὲ κατὰ πολὺ ἢ ἄξια τοῦ συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως, εὐχὴ βεβαίως διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἐν ὀφείλει σήμερον τὴν κεφαλαιοκρατίαν ἐν τῇ παραγωγῇ ν' ἀντικαταστήσῃ ἡ συνεταιρική συνεργασία καὶ συνεπῶς τὸ ἄκρως ἀτομιστικὸν σύστημα νὰ διαδεχθῇ τὸ κοινωνικόν, ἀλλὰ εἰδότε ἡ δύναμις τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι τοιζύτη, ὥστε νὰ θεωρῆται ὑπερτέρα τῶν δυνάμεων τοῦ ἢ παρ' αὐτοῦ ἀνάληψις τῆς παραγωγῆς. Ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκμεταλλευομένους καὶ καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ κεφαλαίου, τὸ ὅποῖον, μάλιστα ἐσχάτως διὰ τῆς ραγδαίως ἐπελθούσης μεγάλης συγκεντρώσεως, προσέλαβε δύναμιν τόσην, ὥστε νὰ εἶναι ὅλως ἀπρόσβλητον ὑπὸ τῆς ἐργασίας, ἔστω καὶ ἂν αὕτη εἶναι ὀργανωμένη, εἴτε εἰς συντεχνίας εἴτε εἰς συνεταιρισμούς. Ὁ συνεταιρισμὸς καὶ δὴ ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως εἶναι μέσον, ὅπως ἀνακουφίσῃ ἔσφ δυνατόν περισσότερον, τὰ μέλη τοῦ ἀπὸ τὴν καταθλιβουσάν αὐτὰ πίσειν τῆς κεφαλαιοκρατίας, εἶναι μέσον ἀμύνης καὶ ἀλληλοβοηθείας τῶν ἀσθενῶν οἰκονομῶν ἐν τῇ συγχρόνῳ κεφαλαιοκρατίᾳ, οὐχὶ δὲ μέσον ἄρσεως ἢ ἐπιθέσεως κατ' αὐτῆς.

Ἐκ τούτου ὁμῶς δὲν ἔπεται, ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως ὀφείλει νὰ παύσῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας, καὶ ἀποβάλλων πάντα κοινωνικὸν χαρακτήρα νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀρωγὴν τῶν μελῶν τοῦ, εἰδότε τότε ἡ ὑπὸ τοῦ κεφαλαίου καταπίεσις τῆς ἐργασίας θὰ καθίστατο καταθλιπτικωτέρα καὶ ἐν τέλει ἀφόρητος. Ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως δύναται καὶ ὀφείλει νὰ προσφέρῃ σημαντικὴν βοήθειαν εἰς τὸν κατὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας ἀγῶνα, ὁ ὅποιος διεξάγεται ὑπὸ τῶν ἄλλων πολιτικῶν καὶ τῶν συντεχνιακῶν ὀργανώσεων. Κοινωνικὴ εὐδαιμονία διὰ τὸν συνεταιρισμὸν εἶναι ἀκατανόητος, εἰδότε σημαίνει ἀνοχὴν δουλείας καὶ συγκατάθεσιν τοῦ εἰς δουλείαν ἐκ διαφόρων λόγων ἐμπειρόντος, ὅπως παραμείνῃ αἰωνίως ἐν αὐτῇ. Ὑποστηρίζεται ὁμῶς, ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ κοινωνιστικὰς σκοπούς, εἰδότε τότε θὰ μεταβληθῇ εἰς διπλοῦν ὄργανον τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων, ἐνῶ συγχρόνως αἱ μὴ σοσιαλιστικαὶ τάξεις θέλουν ἀπόσχει τοῦτου καὶ οὕτω θέλει ἐπέλθει διάσπασις τῆς ἐνότητος τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως, δι' ἰδρύσεως λ.χ. ἰδίων τοιοῦτων παρὰ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἢ τῶν ὑπαλλή-

λων μεγάλων ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦθ' ὅπερ θέλει ἀνακόψει τὴν γενικὴν συνεταιρικὴν ἐξέλιξιν. ') Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ οὐσιώδη καὶ σοβαρὸν λόγον πρὸς ἐγκατάλειψιν παρὰ τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ κατὰ τοῦ κεφαλαίου ἀγῶνος. Εἶναι δὲ ἔμως ἀμφίβολον, ὅτι ἔστω καὶ μὴ σοσιαλιστικαὶ τάξεις θέλουν ἀποσχισθῇ τῶν κοινῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως πρὸς ἰδρύσιν ἰδίων, διότι εἶναι πολὺ ἀπίθανος ἡ ἐπιτυχία τῶν. Ὡς βέβαιον ὁμως δέον ἀντιθέτως νὰ θεωρηθῇ, ὅτι καὶ αὗται αἱ μὴ δεδηλωμέναι σοσιαλιστικαὶ τάξεις, ὡς ἡ τῶν ὑπαλλήλων, οὐ μόνον εὐμενῶς θὰ ὑποδεχθοῦν τὰς κοινωνιστικὰς ἰδέας, τῶν ὁποίων φορεῖς γίνονται οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, ἀλλ' ἀσφαλῶς θὰ ἐνισχύσουν αὐτοὺς εἰς τὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὴν καταδυνάστευσιν τοῦ κεφαλαίου ἀγῶνα. Τοῦτο εἶναι φανερόν, διότι καὶ τῶν τάξεων τούτων τὰ συμφέροντα συμπίπτουν μετὰ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν καταναλωτῶν. Ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἰσαγωγικῶς ἐλέχθη, ὁ σύγχρονος οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος παρουσιάζει σφοδρὸν ἀγῶνα, ἐκτεινόμενον καὶ ἐμφανιζόμενον εἰς πολλὰ ἐπίπεδα, ἀλλὰ πάντοτε ὡς βάσιν ἔχοντα τὴν μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας διάκρισιν, ἐκείνου μὲν προσπαθοῦντος νὰ κρατῇ ταύτην πάντοτε ὑπὲρ τὸν ζυγόν, ταύτης δὲ ἐπιδιωκυμένης ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ σιδηροῦ κλοιοῦ. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, καθιστάμενον ὅλον ἐξῆς, διὰ τῆς συγκεντρώσεως εἰς ἀμφοτέρω τὰ στρατόπεδα, εἰς μὲν τοῦ κεφαλαίου διὰ τῶν ὁργανώσεων εἰς Τράτς, Καρτέλ κλπ., εἰς δὲ τῆς ἐργασίας διὰ τῆς ὁργανώσεως εἰς συνεταιρισμοὺς καὶ συντεχνίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν παράγοντας ἀνήκοντας εἰς ἑκατέρω τῶν μερίδων, οἵτινες θὰ μένουν ἀπαθείς θεαταί. Πολὺ ὀλιγώτερον θέλει τοῦτο συμβῇ προκειμένου περὶ ἐργασίας.

Ἐξ ἄλλου ὑποτιμῶμεν καὶ περιορίζομεν ἀδικοαιολογήτως τὸ σοσιαλιστικὸν ἰδεῶδες ὅταν τοῦτο ἀναγνωρίσωμεν μόνον εἰς τοὺς ἐργάτας, τοὺς χειρῶνακτας, ὁργανωμένους εἰς ἐργατικὰς συνεχνίας καὶ ὁμοσπονδίας, ἀποκλείσωμεν δὲ ἐτέραν τάξιν τὴν τῶν ὑπαλλήλων, τῶν ἐποίων ἡ θέσις δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν κατὰ κυριολεξίαν ἐργατῶν. Βεβαίως αἰτιάσεις αὗται, ἐνῷ δουλεύουν ὑπὲρ τὸ κερῆλαιον, ἐν τούτοις δὲν κατανοοῦν τοῦτο, διότι ἡ ὑποδοῦλσις ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν εἶναι τόσον τελεία, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἐμφανίζεται ἐξωτερικῶς κατὰ τρόπον ἀντιληπτόν, ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῶν κυρίως ἐργατῶν. Ὅθεν καθήκον πάσης σοσιαλιστικῆς ἱστολογικῆς κινήσεως εἶναι ἡ διαφώτισις τῶν τοιούτων πράγματι δούλων εἰς τὸ κερῆλαιον τάξεων.

II. Ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὅτι μὲ τὴν ἐν Γαλλίᾳ γένεσιν τοῦ παραγωγι-

καθ' συνεταιρισμὸν συνεδέθησαν μεγάλα κοινωνικά ἰδεώδη καὶ εὐθὺς ἅμα τῇ ἰδρύσει τοῦ πρώτου παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, κατέστι πιστευτόν, ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς αὗτος προώρσται νὰ ἄρῃ τὰς κοινωνικάς ἀντιθέσεις, ἀπὸ τῆς ἰδιωτικῆς καὶ ἀτομικῆς οἰκονομίας μετὰ τὴν κοινὴν, τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν. Ἐκτὸς τῶν λόγων τῆς ἐν τῇ πράξει ἀποτυχίας τῶν συνεταιρισμῶν τούτων, οἱτινες ἀνεφέρθησαν ἤδη, πρέπει νὰ τονισθῇ τοῦτο, ὅτι ἡ ἀποτυχία τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν πρέπει ν' ἀναχθῇ γενικώτερον εἰς τὴν κατὰ πολὺ ὑπερτίμησιν τῆς σημασίας καὶ τῆς δυνάμεως τῶν συνεταιρισμῶν ἐντὸς τοῦ ἀστικοῦ κράτους. Δὲν δικαιολογεῖται τις ἀναμένων παρὰ τῶν συνεταιρισμῶν κατάπαυσιν τῶν ἀγώνων τῶν τάξεων δι' ἄρσεως τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων, ἀν' εἰς ἐπιχειρήσιν τινα ἢ εἰς πάσας τὰς ἐπιχειρήσεις τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπιχειρηματίου ταυτισθῇ πρὸς τὸ τοῦ ἐργάτου. Ἄλλ' οὐ μόνον τοῦτο εἶναι οὕτοπις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντιλήψις, ὅτι ὁλόκληρος ἡ παραγωγὴ δύναται νὰ ἀφεθῇ εἰς χεῖρας ὁμάδων, ὡς οἱ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοί, εἶναι χιμαϊρικῆ, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνατρέπονται αἱ κύριαί βάσεις τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ καθεστώτος, καὶ ἰδίως ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ μείζονος κέρδους, ὡς ὀργανωτικὴ ἀρχὴ καὶ ὡς κινεῖν ἐλατήριον τῆς συγχρόνου οἰκονομίας. Ἐπὶ παραιτέρω οὐδὲ δι' ἐπεμβάσεως τοῦ Κράτους καὶ ἐθνικοποιήσεως ὠρισμένων κλάδων τῆς παραγωγῆς καὶ ἀναθέσεως τούτων εἰς ὀργανώσεις, ὡς οἱ συνεταιρισμοί, δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν βελτίωσιν τινα οὐσιώδη τῆς σημερινῆς καταστάσεως.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς προφανοῦς οὕτοπίας νὰ θεωρῶμεν τὴν ἐργασίαν ἱκανήν, εἴτε μεμονωμένην εἴτε ἡνωμένην, ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ τόσον ἐρριζωμένον κεφάλαιον καὶ νὰ ἄρῃ τὰς κεφαλαιοκρατικὰς βάσεις τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ἀνευ ἀγῶνος, ἀλλὰ διὰ χριστιανικωτάτων μέσων, ὡς ἡ πεπλανημένη δοξασία τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἐργάτου εἰς ἐπιχειρηματίαν, οὕτοπιας φανερὰς ἀνχλόγουδ' ἐπρὸς τὰς προμαρξικὰς οὕτοπιστικὰς ἀντιλήψεις, καὶ ἂν ἀκόμη ὑποτιθῇ ὅτι ὁ παραγωγικὸς συνεταιρισμὸς, ὡς ἐπιχειρήσεις, εὐδοκιμῇ τότε, ὡς ἐπιτυχῶς παρατηρεῖ ὁ Oppenheimer, παύει νὰ εἶναι συνεταιρισμὸς, τὸ ἔως τότε συνεταιρικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἰδέαν τῆς συναδελφότητος ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἀντικαθιστᾷ καθαρῶς ἀτομιστικὸν πνεῦμα, ὁ μέχρι τοῦδε συνεταιρισμὸς μεταβάλλεται εἰς ἀνώνυμον κεφαλαιακτὴν ἐταιρίαν, πᾶσα εἰσοδος νέων μελῶν εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος, ὁ δὲ ἐργάτης τῆς χθὲς δι' ἀδαρίας τοῦ συνεταιρικοῦ ἰδεώδους ἐξελίσσεται εἰς τὸν σύγχρονον κεφαλαιοκράτην. Ἡ κεντρώφει δύναμις, ἧς ὀνομάσωμεν ἔτσι τὴν δυνάμιν τὴν κινουσαν τὸν συνεταιρισμὸν, ὅσονδήποτε ἰσχυρὰ καὶ ἂν εἶναι, οὐδέποτε δύναται νὰ κατανικήσῃ τὴν κεντρομόλον, καὶ νὰ ἐκφύγῃ τῆς τροχιάς, εἰς τὴν ὁποίαν

αὐτὴ τὴν κατευθύνει, ἂν μὴ ἕτεραι ἐπενεργήσουν δυνάμεις. Ἡ κεντρομόλος δύναμις εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ μείζονος κέρους, ἡ ὁποία ἀνύψωσε καὶ ἐπέδρασε τὸν σημερινὸν κεφαλαιοκρατισμόν. Ἡ δὲ ἑτέρα δύναμις, ἡ ὁποία θὰ ἐπενεργήσῃ εἶναι ἡ γοργῶς χωροῦσα πρὸς τὸ σοσιαλιστικὸν καθεστῶς ἐξέλιξις.

Ἡ τοιαύτη συνεταιρικὴ σοσιαλιστικὴ κίνησις ἐν Γαλλίᾳ βαίνει παραληλῶς πρὸς τὴν ἐν Γερμανίᾳ ἐπικρατήσαν ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει ἐν μέρει, διδασκαλίαν τοῦ κρατικῶς σοσιαλισμοῦ. Ἀλλ' ἀφεὺ ὁ κρατικὸς σοσιαλισμός, μολονότι ἐν Γερμανίᾳ ἐν μέρει ἐφηρμόσθη, ἐπιτυχῶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, δὲν δύναται ν' ἀπαλείψῃ ἡ τοῦλάχιστον ν' ἀμβλύνῃ τὴν μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀντίθεσιν, πολὺ ὀλιγώτερον θέλει ἐπιτύχει τοῦτο ὁ παραγωγικὸς συνεταιρικὸς σοσιαλισμός.

Ἐν τούτοις ὅμως ἐν Γαλλίᾳ, ἔπου κατὰ πρῶτον ἐβλάστησαν αἱ σοσιαλιστικαὶ ἰδέαι, ἐγένετο ἐσχάτως σημαντικὸν βήμα πρὸς γεφύρωσιν τοῦ μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας χάσματος διὰ καταλλήλου χρησιμοποίησεως τοῦ συνεταιρισμοῦ. Διὰ τοῦ νόμου τῆς 7ης Ἀπριλ. 1917 (Loi sur les sociétés anonymes à participation ouvrière), συμπληρώσαντος τὸν ἀπὸ 24 Ἰουλ. 1867 περὶ ἐταιριῶν νόμον, εἰσάγεται μικτὸν σύστημα εἰς τὰς ἀνωνύμους ἐταιρίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐργασία τοῦ ἐργάτου τίθεται ἐν ἴσῃ σχεδὸν πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦ κεφαλαιούχου μοίρα. Πρὸς τοῦτο αἱ μετοχαὶ διαίρεσθαι εἰς «actions de capital» καὶ «actions de travail». Καθὼς αἱ πρῶται ἐκδίδονται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταβαλλομένου κεφαλαίου, οὕτω καὶ αἱ δευτέραι ἐκδίδονται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προσφερθεμένης ἐργασίας. Ἐνθ' αἱ μετοχαὶ τοῦ κεφαλαίου ἀνήκουν εἰς τοὺς καθ' ἑαστον μετόχους, αἱ μετοχαὶ ἐργασίας δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν καθ' ἑαστον ἐργάτην, ἀλλ' εἰς τὸ σύνολον τούτων, ὡς τοιαῦτο, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συνεταιρισμόν, ὀργανούμενον ἐπὶ τῇ βάσει καταστατικοῦ, τὸ ὁποῖον ὀρίζει τὰ ἐπὶ τῶν μετοχῶν ἐργασίας μερίδια τῶν ἐργατῶν, τὸν τρόπον τῆς εἰς αὐτοὺς διανομῆς τῶν κερδῶν, τοὺς ἐν τῇ Συμβουλίᾳ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀντιπροσώπους τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων. Αἱ μετοχαὶ ἐργασίας εἶναι ἀναπαλλοτρίωτοι.

Ἡ σημασία τοῦ νόμου τούτου δὲν δύναται νὰ παροραθῇ. Καίτοι εἰς πλείστα σημεῖα ἐβλίστασε νὰ προχωρήσῃ, ἐν τούτοις ἀποτελεῖ σημαντικὸν νομοθετικὸν σταθμὸν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Ὡς βάσιν θέτει, ὅτι ἡ εὐδοκίμησις μίᾳς ἐπιχειρήσεως δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῶν καταβαλλομένων κεφαλαίων, ἀλλ' ἐξ ἴσου καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐργάτου καταβαλλομένης ἐργασίας. Τοιαῦται νομοθετικαὶ προσπάθειαι ἐγένοντο καὶ πρὶν ἀναμφιβόλως, ἀλλ' αὗται ἦσαν περιωρισμέναι, διότι οἱ ἐργάται μετέχον ἀπλῶς ποσοστῶν ἐπὶ τῶν κερδῶν

ἐνῷ διὰ τοῦ προκειμένου νόμου εἰσάγεται σύστημα, διὰ τοῦ ὁποῖου τὸ προσωπικὸν τῆς ἐταιρίας ἔχει μόνον ἐπὶ τῶν κερδῶν μετέχει, ἀλλὰ ἔχει μετοχὴν ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ἐπιχειρήσεως.

Πολλὰ ὅμως εἶναι τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἐφάνη διστακτικὸς ὁ νομοθέτης τοῦ νόμου τούτου. Ἐν πρώτοις αἱ διατάξεις τούτου δὲν εἶναι ὁποχρεωτικαί, ἀλλ' ἀπλῶς ὁ νόμος ἐπιτρέπει τὴν ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν σύστασιν ἀνωνύμων ἐταιριῶν à participation ουνvrière ἢ τὴν μετατροπὴν εἰς τοιαύτας τῶν ἤδη ὑφισταμένων τοιούτων. Πρὸς τὰς τοιαύτας ὅμως ἐταιρίας εἶναι λίαν εὐνοϊκὸς ὁ νόμος παρέχων πλεῖστα πλεονεκτήματα, φορολογικὰ καὶ ἄλλα. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἀναλογία τῶν μετοχῶν ἐργασίας πρὸς τὰς τοῦ κεφαλαίου τοιαύτας δὲν καθορίζεται ἐν τῷ νόμῳ, ἀλλ' ἐπαφίεται εἰς τὸ κατὰστατικὸν τῆς ἀνωνύμου ἐταιρίας. Ἐταῦθα ὅμως ὑφίσταται κίνδυνος μέγας ματαιώσεως τοῦ σκοποῦ τοῦ νόμου, εἰδὼς τὸ σύνθημα θὰ εἶναι, ὅτι οἱ κεφαλαιοῦχοι θ' ἀποδεχθῶν μόνον τὸ κατώτερον δυνατόν ἔριον μετοχῶν ἐργασίας, ἐκ τοῦ ὁποῖου θὰ εἴμπορουν ν' ἀντλήσουν τὰ ἐκ τοῦ νόμου ὠφελήματα. Οὕτω δὲ ὁ θεσμός, ἀντὶ νὰ ἐξυπηρετῇ τὰ συμφέροντα τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἐταιρίας, ὥς εἶναι προσωρισμένος, θέλει χρησιμοποιεῖσθαι ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν κεφαλαιούχων τῆς ἐταιρίας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἰδίων συμφερόντων, ἐνῷ εὐδόλως θέλουν ἀνακουφισθῇ οἱ ἐργάται ἀπὸ τὴν καταδυνάστευσιν τῶν κεφαλαιούχων. Ἐτερον τέλος σημεῖον, ὅπου ὁ γάλλος νομοθέτης ἐμφανίζεται ἐχόμενος παρωχημένων προκαταλήψεων, εἶναι ἡ διάταξις τοῦ νόμου, καθ' ἣν πρὸ πάσης διανομῆς κέρδους ἀφαιρεῖται εἰς συνήθους τόκος τῶν ὑπὸ τῶν κεφαλαιούχων καταβληθέντων κεφαλαίων.

ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων ἐπεχειρήθη νὰ δοθῇ μίαν εἰκὼν τῆς καταστάσεως, τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει ὁ σημερινὸς οἰκονομικὸς βίος ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν, ἣ ὁποῖα ἀποτελεῖ σήμερον τὸ μᾶλλον εὐσιώδες χαρακτηριστικὸν τούτου, καὶ τὸν κύριον ἄξονα, περὶ τὸν ὁποῖον στρέφεται ὁ σύγχρονος κεφαλαιοκρατισμός. Ἡ ὀργάνωσις, ὡς τύπος δίδων μορφήν εἰς ὠρισμένας οἰκονομικὰς καταστάσεις, δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸς τύπος τῆς μίας ἢ τῆς ἄλλης ἐκ τούτων, ἀλλὰ κοινὸς τοιοῦτος, ἀνταποκρινόμενος καὶ δίδων μορφήν εἰς τὰς ἐκ διαφόρων ἀντιρρόπων δυνάμεων προερχόμενας ἀντιθέτους οἰκονομικὰς καταστάσεις. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ὀργάνωσις δὲν εἶναι μόνον τύπος τοῦ ὁμαδισμοῦ τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, τῆς μᾶς πραγματικῆς καταστάσεως, ἣ ὁποῖα ἡδραιώθη, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγωνιζομένης καὶ ἀντιτιθεμένης ἐτέρας τοιαύτης. Ἐντεῦθεν ἡ ὀρ-

γάνωσις εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἰσχύος τοῦ δυνατοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνισχύρου.

Ἰ Τοῦ πρώτου εἴδους αἱ ὀργανώσεις ἀποτελοῦν ἀποτύπωσιν τοῦ καθαρῶ ἀτομιστικοῦ συστήματος, ἐν τῷ ὁποίῳ κοινωνικὸς παράγων, κοινωνικὸν σύνολον, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις διὰ τὰ άτομα, κοινωνικὸν τέλος συμφέρον, ὑπεράνω τοῦ ἀτομικοῦ ἱστάμενον, εἶναι ἐννοεῖται ἐντελῶς ἀγνωστοί. Τοῦ ὑπερατομισμού τούτου ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἀνηλεὲς τοῦ κοινοῦ ἐκμετάλλευσις, ὁ βαθμὸς τῆς ὁποίας ποικίλλει κατὰ τὸ μέτρον τῆς αὐθαριεσίας καὶ τῆς ἀσυνειδησίας τῶν ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ὀργανώσεων τούτων ὀλίγων κεφαλαιούχων, εἰς τοὺς ὁποίους καθιστᾷ τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτὴν δυνατὴν ἡ τεραστία ἰσχύς τῶν συγκεντρωμένων κεφαλαίων.

ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ ἐκμετάλλευσις τοῦ κοινοῦ δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν οὐδόλως, ἐντιθέτως μάλιστα τὸ κοινὸν ὠφελεῖτο ἐκ τοῦ τοιούτου ἀνταγωνισμοῦ. Τῆς οικονομικῆς ταύτης ἐπεχῆς γνώρισμα ἦτο ὁ διικωνισμὸς τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὸν πελάτην καὶ τὸν καταναλωτὴν, ὁ ὁποῖος, ὡς προσφυῶς λέγει ὁ Liefmann, ἦτο ὁ *tertius gaudens*. Σήμερον ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἱδιωτικοῦ μονοπωλίου ἅπαντες οἱ ἐπιχειρηματῆται συνηνωμένοι πολεμοῦν κατὰ τοῦ καταναλωτοῦ διὰ τὴν μεγαλειτέραν τιμὴν, οὕτω δὲ γεννᾶται ὁξεία ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν πρώτων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν δευτέρων ἀφ' ἑτέρου.

Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, καθὼς καὶ τὸ ὅτι διὰ τῶν ὀργανώσεων τούτων οἱ ἐπιχειρηματῆται ἐνδίδουν εὐκολώτερον εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐργατῶν, ἐλάχιστα εἶναι ἱκανὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν σκέψιν, εἰς τὴν προάγεται ὁ Liefmann ¹⁾, καὶ νὰ στηρίξουν τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν εὐτος ἐκφέρει, ὅτι δηλαδὴ ὁ μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀγὼν συντόμως θέλει καταπαύσει, τοῦτον δὲ θὰ ἀντικαταστήσῃ, ἕτερος μεταξὺ παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν. Ἡ γνώμη αὕτη καὶ ἡ ἐπὶ τῇ δόξει ταύτης ἐκφερομένη πρόβλεψις εἶναι θεμελιωδῶς ἐσφαλμένη. Ἐν πρώτοις καλυτέρευσις τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας δὲν σημαίνει ἔρσιν τῆς ἀντιθέσεως κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Καὶ ἀν' ἀκόμη κατὰ πολὺ καλυτερεύσουν οἱ ὅροι τῆς ἐργασίας καὶ ἀποκτήσῃ αὕτη ἐν γένει θέσιν καλυτέραν ἐν τῇ καθόλου οικονομίᾳ δὲν παύει ὀφισταμένη ἡ ὁξεία ἀντίθεσις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Ἡ καλυτέρευσις τῆς τελευταίας δὲν λαμβάνει χώραν ἀνευ ἀντιστοίχου καὶ ἰσοδυνάμου αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ πρώτου. Ἡ αὐξήσις τῶν ἡμερομισθίων δὲν λύει τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, διότι ἡ δόσις τῆς ἀντιθέσεως κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἀντιθέσεως σταθερᾶς πάντοτε, παραμένει καθ' ὅλοκληρίαν ἀπρόσβλητος.

1) Liefmann *Untermehmungsformen* σελ. 106—107. Οὕτω καὶ Καλλιτσὼν *τάξις* σελ. 92

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τούτου ἡ γνώμη αὕτη παραγνώζει τὴν σχετικότητα τῆς ἐννοίας τοῦ ὄρου «καταναλωτής». Καταναλωταὶ δὲν δύναται νὰ νοηθοῦν ὡς μία τάξις ἔχουσα κοινὰ συμφέροντα καὶ ἀγωνιζομένη ἐναντίον ἄλλης ἐχούσης τὰ ἀντίθετα. Διάκρισις καταναλωτῶν καὶ μὴ τοιούτων καταντὰ ὅλως ἀνέφικτος. Καὶ ὁ ἐργάτης καὶ πᾶς τις ἄλλος ἔξω τοῦ κύκλου τῆς παραγωγικῆς τοῦ ἐράσεως εἶναι καταναλωτής. Ἐπομένως ἐφ' ὅσον ἀντικειμενικῶς ἡ ἐννοια τοῦ καταναλωτοῦ, νοουμένου ὡς συνόλου ἀποτελοῦντος μίαν τάξιν, εἶναι ἀσύλληπτος, ἔπεται ὅτι καὶ ἐιδικρίσις δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἐφ' ἧς θὰ ἐβασίζετο ἡ ἀντίθεσις τοῦ καταναλωτοῦ ἀπὸ τοῦ μὴ τοιούτου (τ. ἔ. τῶν παραγωγῶν ὡς τοιούτων), ἡ ὅποια θὰ διεδέχετο τὴν ὅλον ἐκτοπιζομένην ἀντίθεσιν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἀκριδῶς διὰ τὸν λόγον ὅτι τοῦ καταναλωτοῦ ἡ ἐννοια εἶναι σχετικὴ καὶ δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ βάσιν σταθερᾶς ἀντιθέσεως, ἀναλόγου πρὸς τὴν σημερινὴν μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ὑφισταμένην. Ἄλλ' ἂν ὑποθεθῇ, ὅτι τοῦτο ἤθελεν ἐν τῇ μέλλοντι συμβεῖ, τότε τοῦτο ἤθελε σημάνῃ τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, διότι αἰρομένης πάσης μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ὑπερχούσης ὀξείας καὶ σταθερᾶς ἀντιθέσεως, ἡ ταύτην τυχὸν διαδεχθεῖσάν ἡ χαλαρὰ καὶ ἀσθενὴς ἀντίθεσις παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν ὀξείας καὶ σταθερᾶς ἀντιθέσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διακρίσεως ταύτης δημιουργίαν τάξεων, ὡς αἱ σημεριναί.

II Μετὰ τὴν ρεγδαίως ἐπελθοῦσαν ἐξέλιξιν τῶν μεταπολεμικῶν οἰκονομικῶν γεγονότων καὶ τὴν παρατηρουμένην ἀκράτητον φορὰν πρὸς τὴν συγκέντρωσιν κεφαλαίων εἰς ὀλίγας μόνον χεῖρας, διὰ τῆς ὁποίας κορυφούται ὁ ἀτομισμός, ἰσχυραὶ παρατηροῦνται τάσεις πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τοῦ ἀκρατοῦ ἀτομιστικῶν σύστημα καὶ προσέγγισιν πρὸς τὸ κοινωνικόν. Ἐπιδιώκεται δηλονότι συγκερασμός τοῦ ἀτομιστικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ παράγοντος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ. Αἱ τάσεις αὗται ἐκδηλοῦνται ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐθνικοποιήσεως (κοινωνικοποιήσεως), ἡ ὅποια παρατηρεῖται εἰς τὰ διάφορα Κράτη ἀπὸ τινος χρόνου. Τῆς ἐθνικοποιήσεως, ὑπὸ εὐρεῖαν ἐννοίαν, αἱ ἀπαρχαὶ ἀνάγονται εἰς χρόνον κατὰ πολὺ προγενέστερον, συμπίπτουσιν πρὸς τὴν περίοδον τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐπικρατήσεως τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἄλλ' ἡ ἐθνικοποίησις σήμερον ἐμφανίζεται ὑπὸ διάφορον καὶ νέαν ὅλως μορφήν, τὴν καλουμένην ὁμαδικὴν ἢ κοινὴν οἰκονομίαν (Gemeinwirtschaft), ἡ ὅποια ἔσχεν εὐρεῖαν διάδοσιν ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τὴν ἀτυχῇ ἐκδασιν τοῦ πολέμου. Ὡς ὀργανώσεις τῆς ὁμαδικῆς οἰκονομίας νοοῦνται αὐτοδιοικήτοιοι τῶν καθ' ἑκάστον βιομηχανικῶν κλάδων ὀργανισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους κεφαλαιοῦχοι, ἐργάται καὶ καταναλωταὶ κοινῶς θέλουν ρυθμίζει τὴν

παραγωγὴν. Δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς συμπράξεως τῶν τριῶν τούτων παραγόντων, ἀλλὰ περὶ ἐσωτέρας ὁργανικῆς συνενώσεως τούτων, εἰς τὴν ὅποιαν πρυτανεύει ἡ ἰσότης, οὐχ' ἦττον ὁμοῦς προσηκόντως ἀναγνωρίζεται καὶ ἐκτιμᾶται ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία καὶ τὸ ἀτομικὸν τάλαντον. Οὕτως ἀντελήφθη ὁ Rathenau (1) τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομίαν, ἥτις θεᾷ ἀπεστέλει τὴν βάσιν τῆς νέας οἰκονομίας.

Τῆς ὁμαδικῆς ταύτης οἰκονομίας πολλὰ καὶ διάφοροι ἐμφανίζονται ἐν τῇ πράξει μορφαί. Οὕτω λ.χ. δύναται ἡ ἐπιχειρήσις ν' ἀνατεθῇ εἰς πρόσωπον δημοσίου δικαίου, τὸ ὅποιον, ὡς τοιοῦτο συνιστάται ὑπὸ τοῦ Κράτους. Τὰ κεφάλαια κατατίθενται παρ' ἰδιωτῶν, ἀλλ' οἱ διευθύνονται καὶ ὑπάλληλοι διορίζονται ὑπὸ τοῦ Κράτους, ἐντεῦθεν δὲ ἐπικρατεῖ χωρισμὸς ἰδιοκτησίας ἀπὸ διευθύνσεως. Οὐχ' ἦττον ὁμοῦς ἐπὶ τῶν αὐτοδιοικήτων τούτων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ἐξέχουσιν θέσιν ἔχουν τὰ συμβούλια τῶν ἐργατῶν καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς ἀντιπρόσωποι τῶν καταναλωτῶν. Καὶ αὐτὸ τὸ Κράτος ἢ μᾶλλον ἡ Κοινότης, διὰ τὴν ἐσχάτως εἶναι καὶ τὸ μᾶλλον σύνηθες, λαμβάνουν μέρος εἰς τοὺς ὁργανισμοὺς τούτους.

Τοῦ μικτοῦ τούτου συστήματος, εὐθὺς ὡς ἔσχε τὴν πρώτην διάθεσιν, ὑπερετιμήθη κατὰ πολὺ ἡ σημασία. Ἐπισταύθη, ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ μέγα βῆμα πρὸς τὰ ἑμπρὸς καὶ φέρει ἐγγὺς πρὸς τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ σοσιαλιστικοῦ ἰδεώδους, ἢ τοῦλάχιστον, ἀν' ἡ ἐξέλιξις δὲν ἤθελεν φέρει ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν σοσιαλισμόν, πάντως τὸ διὰ τῆς ὁμαδικῆς ταύτης οἰκονομίας ἐπιτευχθὲν μικτὸν σύστημα εἶναι σπουδαῖον, καὶ θέλει ἀποτελέσει τὴν ὁργανωτικὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομίας τοῦ μέλλοντος, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογῆται πλέον ἡ ἀναζήτησις καλυτέρου συστήματος. Ἀλλὰ μωυπάζουν οἱ νομίζοντες, ὅτι ἐπιτεύχθη ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ σοσιαλιστικοῦ ἰδεώδους διὰ τῆς ἐθνικοποιήσεως ὀλίγων πινων κλάδων, ἔστω καὶ τῶν σπουδαιότερων τῆς βιομηχανίας. Περὶ ἐπικρατήσεως τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος καὶ ἐκσοσιαλισμοῦ τοῦ οικονομικοῦ βίου δέχεται τότε νὰ γίνῃ μόνον λόγος, ὅταν ἡ ἐθνικοποίησις τῆς παραγωγῆς συντελεσθῇ πλήρως εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς, καὶ ἐκτοπισθῇ τελείως ὁ ἀτομικὸς παράγων, παύσῃ δὲ οὕτω ἡ προσπᾶθια καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸ μείζον κέρδος, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν καὶ θεμελιώδη βάσιν τοῦ σημερινοῦ οικονομικοῦ συστήματος. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους, ἢ παρ' αὐτοῦ ἀνάληψις ἢ ἀνάθεσις εἰς ἄλλα αὐτοδιοίκητα δημόσια ὁργανεῖα ὀρισμένων ἐπιχειρήσεων καὶ αὕτη ἢ εἰς τὰ συμβούλια τούτων ἀντιπροσώπουσι τῶν ἐργατῶν ἢ τῶν καταλωτῶν δὲν εἶναι σημαία ἱκανὰ καὶ ἐπαρκὴ νὰ μεταβάλλουν τὸν χαρακτῆρα τῆς σημερινῆς

1) Rathenau Die neue Wirtschaft σελ. 61.

οικονομικῆς τάξεως (Wirtschaftsordnung), ὥστε δικαιολογημένως νὰ θεωρηθῇ ὁ οικονομικὸς βίος ὡς ἐν μέρει ἐκσοσιαλισθεὶς, ἐφ' ἔσπον ἡ ἐπιβίωσις καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸ ἰδιωτικὸν κέρδος οὐ μόνον δὲν ἀπαλείφεται ἀλλὰ καὶ προάγεται.

Ἡ αὐτὴ ἀνάγκη συγκερασμοῦ τοῦ ἀτομιστικοῦ συστήματος μετὰ τοῦ κοινωνικοῦ ἐνεφανίσθη καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ ἡγεσίαν δμως μορφὴν καὶ ὑπὸ συνθήκας κατὰ πολὺ διαφόρους τῶν γερμανικῶν. Τὸ σύστημα, τὸ ὅποion ἐκεῖ ἠκολουθήθη, εἶναι τῶν μετοχῶν ἐργασίας, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω (§ 13 II) λόγος. Ἀλλὰ καὶ τὸ σύστημα τοῦτο δὲν εἶναι προωρισμένον νὰ ἐπιφέρῃ σοβαρόν τι ἀποτέλεσμα. Καὶ ναὶ μὲν δὲν στερεῖται σημασίας τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἐργάτης καθίσταται συνδιοκτῆτης τῆς ἐπιχειρήσεως, πλὴν δμως οἱ ὅροι ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέχεται ἡ δυνατότης αὕτη εὐκολώτατα δύνανται ν' ἀναιρέσουν ταύτην καὶ οὕτως ἐνδέχεται νὰ ὑπερακοντισθῇ ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου. Τὸ σύστημα τοῦτο φέρει μεθ' ἑαυτοῦ πάντα τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀτελείας τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, διότι ὡς ἐλέχθη, οἱ συνδιοκτῆται ἐργάται ἀποτελοῦν συνεταιρισμόν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐποίου ἐκδίδονται αἱ μετοχαί. Ἐκτὸς δμως τούτου ἡ ἐξίσωσις τοῦ κεφαλαίου πρὸς τὴν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκει τὸ σύστημα τοῦτο, οὐδόλως ἐπέρχεται, διότι τὸ κοσονστόν, κατὰ τὸ ὅποion θὰ ἐγγραφοῦν οἱ ἐργάται συγκύριοι εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν δὲν ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου ὑποχρεωτικῶς εἰς τὸ ἡμισυ, ὅπως καὶ μόνον θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐξισώσεως, ἀλλ' ἐπαφίεται εἰς τοὺς ἰδρυτὰς κεφαλαιούχους (!) νὰ καθορίζουν τοῦτο ἐκάστοτε ἐν τῇ κατιστατικῇ. Ἀλλ' οὐ μόνον τοῦτο, δὲν εἶναι καὶ ὑποχρεωμένοι οἱ ἰδρυταὶ κατὰ τὴν σύστασιν τῆς ἐπιχειρήσεως νὰ λάβουν ὑπ' ὄψει τοῦ ἐργάτου, εἰμὴ μόνον ἀν θέλουν, καὶ πάλιν διατηροῦντες ἀκέραια τὰ δικαιώματά των καὶ ἀπολαύοντες ἄλλων προνομίων, ἀνωτέρων ἴσως κατ' ἐξίαν τοῦ εὐτελοῦς ποσοστοῦ, τὸ ὅποion θὰ παρεχώρουν εἰς τοὺς ἐργάτας. Ἐπομένως μόνον φαινομενικῇ εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐξίσωσις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἐνφ' πράγματι μόνον τοῦτο ὠφελεῖται καὶ καρποῦται τὰ ἐκ τοῦ συστήματος τούτου ὀφέλη.

III Κατὰ ταῦτα περὶ σοβαρᾶς τιнос καὶ ριζικῆς μεταβολῆς εἰς τὸ μέχρι τοῦδε ἐπικρατοῦν σύστημα δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος. Ἡ κεφαλαιοκρατία ἐξακολουθεῖ ἀσυγκράτητος καὶ ἀχαλίνωτος τὸ ἔργον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κάτω τάξεων, ἐνφ' ἡ συγκέντρωσις βαίνει ἐξακολουθητικῶς αὐξοῦσα. Ἡ εἰς ὀλίγας μόνον χεῖρας συγκέντρωσις τοῦ πλεόντου, ὡς τὴν προέδλεψεν ὁ Μαρξ, συντελεῖται πλήρως. Πίστωσις πανηγυρικῇ τοῦ γεγονότος τούτου παρατηρεῖται ἐν τῇ μεταπολεμικῇ οἰκονομίᾳ τῶν διαφόρων Κρατῶν καὶ μάλιστα τῆς Γερμα-

νίας. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, καίτοι ἡ βιομηχανία ἦτο κατὰ πολὺ προοδευμένη, ἐν ταύτοις ἡ κεφαλαιοκρατία δὲν εἶχεν εἰσέτι εἰσέλθει εἰς τὸ στάδιον ἐκείνο τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλούτου, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκοντο ἄλλαι χώραι, ὡς ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἀμερική. Ἀλλὰ διὰ τοῦ πολέμου καὶ μετ' αὐτὸν ἐπηλθον ἔλοι οἱ ἔρρι, οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τὴν γερμανικὴν οἰκονομίαν εἰς τὴν συγκέντρωσιν. Ἡ πρὸς ταύτην ἐξέλιξις συνετελέσθη ἁλμπτῶδως λόγῳ τῶν ὅλως ἐξαιρετικῶν οικονομικῶν συνθηκῶν καὶ τῆς κρίσεως περιόδου, τὴν ὁποῖαν διήρξατο ἡ μεταπολεμικὴ γερμανικὴ οἰκονομία. Ἐνῷ προπολεμικῶς μικρὰ σχετικῶς ὑπῆρχεν ἐν Γερμανίᾳ συγκέντρωσις πλούτου, σήμερον τὸν Morgan ἀμιλλᾶται ὁ Stinnes καὶ τὰ ἀμερικανικὰ Τράστ ἐπιτυχῶς συναγωνίζονται τὰ γερμανικά, πρὸς τὰ ὅποια ἀπρόκάλυπτος τρέπεται νῦν ἡ γερμανικὴ οἰκονομία. Ἀκριβῶς δὲ ἡ πρὸς τραστοποίησιν τάσις ἐγέννησεν ὡς ἀντιῆλθον τὴν τάσιν πρὸς τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομίαν.

Ὡς μόνη ἄρα ἀντιῆλθον κατὰ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐπικρατήσεως, τῆς καταπληκτικῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως παραμένει πάντοτε ὁ συνεταιρισμὸς καὶ δὴ ὁ συνεταιρισμὸς καταναλώσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντιῆλθον αὕτη εἶναι ἀσθενὴς καὶ δὲν δύναται οὕτως εἶναι προσωρισμένη νὰ ἀγωνισθῇ ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ νὰ καταβάλῃ ταύτην. Ὑπερτιμῶν κατὰ πολὺ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ συνεταιρισμοῦ οἱ νομίζοντες ὅτι εἶναι προσωρισμένος νὰ ἄρῃ ἐκ τῆς σημερινῆς κοινωνίας τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Τοῦτο εἶναι κατὰ πολὺ τῶν δυνάμεων τοῦ ὑπέρτερον. Τοῦ συνεταιρισμοῦ ἡ ἀποστολὴ εἶναι νὰ καταστήσῃ ὀλιγώτερον ἐπαχθὴ εἰς τὰς κάτω τάξεις τὴν κατάθλιψιν ὑπὸ τοῦ κεφαλαίου καὶ ν' ἀνακουφίσῃ ταύτας, ἐφ' ὅσον τοῦτο καθίσταται δυνατόν, ἐκ τῆς δυναστείας ἐκμεταλλεύσεως. Εἶναι μέσον προσωρισμένον νὰ ὁράτῃ ἐντὸς τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, ὡς ἔχει αὕτη σήμερον μὲ τὰς διακρίσεις καὶ τὰς ἀντιθέσεις τῆς, ὅχι δὲ μέσον ὅπως ἀνατρέψῃ αὐτὴν ἢ ἀμβλύνῃ τὰς κοινωνικὰς ἀντιθέσεις. Εἶναι ὅπλον ἀμύνης μόνον καὶ ὅχι ἐπιθέσεως. Τὴν ἐμφάνισιν τῶν συνεταιρισμῶν διαδέχεται ἐν τῇ κεφαλαιοκρατίᾳ ἡ συγκέντρωσις εἰς Καρτέλ καὶ Τράστ, εἰς τρόπον ὅστε ὅχι μόνον νὰ μὴ ἀμβλύνωνται αἱ διαφοραὶ ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ ὀξύνωνται.

* *

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐξέλιξις τῆς συγχρόνου κεφαλαιοκρατίας. Ἐρωτᾶται ὅμως ἂν ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἢ μᾶλλον τὸ στάδιον τοῦτο τῆς ἐξελίξεως εἶναι ἔγγυς πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ ἡ σημερινὴ συγκέντρωσις τοῦ πλούτου εἶναι τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ὅστε δικαιολογημένως νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τελευταῖον στάδιον τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ ἐπομένως

τὸ ἄμεσον καὶ προσεχὲς μέλλον τῆς ἐξελίξεως θὰ εἶναι τὸ στάδιον τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Ἄν ἐκ τῶν οἰκονομικῶν τούτων ὁργανώσεων καὶ μόνον καὶ τῆς παρατηρουμένης γενικῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλοῦτου δύναται νὰ ἐξαχθῇ γενικὸν συμπέρασμα, ὅτι ἐπηλήθευσε τοῦ Μαρξ ἡ πρόγνῳσις καὶ ἐπομένως εὐρισκόμεθα εἰς τὰς παραμονὰς τῆς μεγάλης προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὅποια θὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸ σοσιαλιστικὸν καθεστώς, ἢ ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις ἔλαβε κατεύθυνσιν ἀντίθετον τῆς πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν, τοῦτο ἀποτελεῖ ζήτημα εὐρύτερον, προϋποθέτον τὴν ἐξακριβώσιν καὶ ἄλλων κοινωνικῶν παραγόντων καὶ φαινομένων, ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν ὁργανώσεων, καὶ ἐπομένως δὲν θέλει μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐν τῇ εὐρύτητι τοῦ ταύτη. Οὐχ' ἦτον ἔμως, ἐφ' ὅσον ἀνωτέρω ἐγένετο διεξοδικὴ ἀνάπτυξις τῶν κατὰ τὰς οἰκονομικὰς ὁργανώσεις, αἱ ὅποιαι ἀποτελοῦν ἐν τῶν σπουδαιότερων κοινωνικῶν φαινομένων, ἡ ἀπάντησις θὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ἂν αἱ οἰκονομικαὶ αὗται ὁργανώσεις, αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, ἀποτελοῦν ἴδιον στάδιον ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ ἐν γένει εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς θέσεως τούτων εἰς τὴν ὅλην κοινωνικὴν ἐξέλιξιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀπάντησις, εἴτε καταφατικὴ εἴτε ἀποφατικὴ, πρέπει νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικὴ, διότι εἶναι δυνατόν καὶ ἐνδεχόμενον τόσον νὰ ὑπερτιμηθοῦν οἱ σημερινοὶ ὅροι καὶ νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατικὴ κοινωνία ἐπροχώρησεν ἄρκετὰ πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν, ὅσον καὶ νὰ ὑποτιμηθοῦν οἱ ὅροι οὗτοι καὶ νὰ ὑπερτιμηθοῦν παρῳχημένοι, ἐναντι τῶν ὁποίων δὲν ἡδυνήθησαν νὰ κατισχύουν οἱ νέοι καὶ ἐπομένως ὀπισθοχώρησις ἢ μάλλον—ἐπειδὴ αὕτη εἶναι ἀδύνατος ἐν τῇ πορείᾳ πάσης ἐξελίξεως καὶ συνεπῶς καὶ τῆς κοινωνικῆς—στασιμότης παρατηρεῖται ἐν τῇ πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν κοινωνικῇ ἐξελίξει.

Τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, καὶ μάλιστα τὰ σπουδαία, δὲν γεννῶνται οὐδ' ὑπάρχουν αὐτοτελῶς εἰς τὴν κοινωνίαν. Γεννῶνται διότι ἐπραγματώθη ὀρισμένη πραγματικὴ κατάστασις, ἡ ὅποια περιεῖχε τοὺς ὅρους, οἱ ὅποιοι τὰ προεκάλεσαν. Ἡ πραγματικὴ δὲ αὕτη κατάστασις δὲν ἐπῆλθε καὶ αὕτη ἀπ' ἐκυτῆς, ἀλλὰ παρήχθη ἐξ ὀρισμένων λόγων, μέχρις οὗ δὲ ἐδραιωθῇ καὶ σταθεροποιηθῇ προηγήθη ἀγὼν πρὸς τὰ παλαιὰ στοιχεῖα ὅπως ταῦτα ὑποχωρήσουν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἡ αὕτη κατάστασις ἡ δημιουργὸς ἐνὸς ὀρισμένου κοινωνικοῦ φαινομένου ἐγωνισθεῖσα κατὰ τῆς καλαιᾶς καὶ ἐπικρατήσασα, καθίσταται αὕτη ἡ ἐνεστῶσα μορφή καὶ συγκεκριμένη ἐμφάνισις τῆς ἐξελίξεως, καὶ ὀφίσταται τέλος τὴν ἐπίθεσιν νέων στοιχείων, εἰς τὰ ὅποια ὑποκύπτει. Τὰ κοινωνικὰ ἄρα φαινόμενα, τὰ ὅποια παράγονται οὕτω, ἀνταποκρίνονται ἢ μάλλον τὴν ὑπαρξίν των ὀφείλουν εἰς τὴν ἐπιδληθεῖσαν νέαν εἰκono-

μικτήν κατάστασιν — νέα νοείται καὶ ἡ ἐλάχιστα διαφέρουσα τῆς παλαιᾶς — καὶ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ δικαίου ἀναγνωρίσεώς των περιστοῦν τὴν ἐνεστῶσαν μορφήν τῆς ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας, ὀφιστάμενα μόνον ἐφ' ὅσον ὑφίσταται καὶ διατηρεῖται ἡ παραγαγοῦσα ταῦτα οικονομικὴ κατάσταση, μέχρις οὗ καὶ αὕτη ἀποδλγθῇ ὑπὸ τῶν νέων παραγωγικῶν δυνάμεων (Produktivkräfte, ὡς τὰς ἀποκαλεῖ ὁ Μαρξ) αἰτνες καὶ θέλουν ἐπικρατῆσαι. Ὑβτω προάγεται ἡ ἐξέλιξις τῶν καθέκαστον κοινωνικῶν φαινομένων, τῶν ὁποίων ἡ σύνθεσις παρουσιάζει τὴν κοινωνίαν εἰς ὀρισμένον τῆς ἐξελίξεώς της στάδιον.

Ἐκ τῆς πάλης ταύτης, ἡ ὁποία διεξάγεται μεταξὺ τῶν παλαιῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τῶν νέων καὶ τῆς κατισχύσεως τῶν τελευταίων ἐναντι τῶν πρώτων καὶ τῆς ἐναντι τούτων πάλιν κατισχύσεως νέων τοιούτων, ἐκ τῶν ἀρχικῶν ἐκπορευομένων, προκύπτει ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις δὲν βαίνει κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ἀλλ' ἀκολουθεῖ μάλλον τεθλασμένην ἢ, διὰ τὰ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τὸν γνωστὸν φιλοσοφικὸν ὅρον τῆς ἐγελειανῆς διδασκαλίας, ἡ ἐξέλιξις εἶναι διαλεκτικὴ. Διὰ τῆς θέσεως μίας πραγματικῆς καταστάσεως, δημιουργεῖται ἀπ' ἐαυτῆς ἀντίθεσις, τῆς ὁποίας τὰ σπέρματα φέρει ἐν ἐαυτῇ αὐτῇ αὕτη ἡ θέσις. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη αἱρεται διὰ νέας ἀντιθέσεως, ἀρνήσεως δηλονότι τῆς νέας ταύτης καταστάσεως, ἀμφότεραι γὰρ ὑποχωροῦν πρὸ τῆς νέας ἀρνήσεως, τῆς περικλειούσης ἀμφοτέρως τὰς ἀντιθέσεις ταύτας, ὅποτε διὰ τῆς διπλῆς ἀρνήσεως (Negation der Negation) ἐπέρχεται κατάφασις τῆς πρώτης καταστάσεως, ἀλλ' ἤδη ἐξευλιγμένης εἰς νέαν μορφήν καὶ ὑπὸ νέον τύπον. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς «ἀπολύτου ἀρνητικότητος» (absolute Negativität), ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Hegel προάγεται πᾶσα ἐξέλιξις καὶ συνεπῶς καὶ ἡ κοινωνικὴ.

Ἀλλὰ ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις, ὡς ἐξέλιξις, ὁποῖον τῆς ἐποίας ὑπάρχει μακρὸν ἱστορικὸν παρελθόν, ἀκολουθεῖ καὶ αὕτη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν φυσικὴν τοὺς «φυσικοὺς νόμους», ὅχι βεβαίως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ἀναγκαίου, ὑπὸ τῶν ὁποίων συνοδεύονται οἱ φυσικοὶ νόμοι, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν μίας ὀρισμένης ἐξελικτικῆς τάσεως ἱστορικῶς ἀναγκαίας, μίας βασικῆς κινητηρίου ἀρχῆς, ἡ ὁποία παρ' ὅλας κατὰ τὴν μορφήν παραλλαγὰς τῶν φαινομένων, τὰς προκυπτούσας ἐκ τῆς θέσεως καὶ ἀντιθέσεως, καὶ παρ' ὅλην τὴν κατὰ τόπον ἢ μάλλον κατὰ ἔθνη διαφορετικότητα αὐτῆς, ἐνυπάρχει εἰς τὴν βάσιν πάσης νέας ἐμφανίσεως, ἀποτελοῦσα τὴν πρὸς ὀρισμένον τέλος τείνουσαν τάσιν τῆς ἐποχῆς. Καὶ εἰδικώτερον ἡ οικονομικὴ ἐξέλιξις, ἐν τὸς τῆς κοινωνικῆς τοιαύτης, ἀκολουθεῖ καὶ αὕτη τοὺς ἰδίους αὐτῆς φυσικοὺς — ὑπὸ τὴν ἄνω ἔννοιαν — νόμους. Ἡ ἀναζήτησις καὶ ἡ ἐξεύρε-

σις του νόμου του διέποντος τὰς οικονομικὰς οργανώσεις καθίσταται ευχερής διὰ τὴν παρακολουθοῦντα τὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τῆς ἐμφάνσεως τῆς ἀστοκρατίας μέχρι τῶν ἐξειληγμένων τύπων τῆς κεφαλαιοκρατίας τοῦ Τράστ δηλαδὴ καὶ τοῦ Καρτέλ. Ὁ νόμος αὗτος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ ἡ οικονομικὴ ἐξέλιξις, εἶναι ὁ νόμος τῆς συγκεντρώσεως. Ἐστὶ μετὰ τοῦ νόμου τῆς προϋούσης ἐξαθλίψεως τῶν κάτω τάξεων ἀπετέλεσε τὴν ῥάσιν τῆς περὶ ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν θεωρίας τοῦ Μارك.

Ἄς προσαρμόσωμεν ἤδη τὰ περὶ τῶν οικονομικῶν ὁργανώσεων λεχθέντα εἰς τὴν διαλεκτικῶς προχωροῦσαν ἐξέλιξιν καὶ ἃς ὑπαγάγωμεν ταῦτα ὑπὸ τὸν διέποντα τὴν οικονομικὴν ἐξέλιξιν νόμον τῆς συγκεντρώσεως.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀν' ἡ ιστορικῇ διαλεκτικῇ μέθοδος τοῦ Hegel, ἡ γενομένη ἀποδεκτὴ καὶ παρὰ τοῦ Μارك, εἶναι ἱκανή νὰ ἐξηγήσῃ πάντα τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα ἢ καὶ γενικώτερον νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τῆς βλῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, πάντως ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ἡ μόνη ἴσως, ἡ ὅτια παρέχει τὴν ἐξήγησιν τῶν οικονομικῶν ὁργανώσεων, ὡς φαινομένων ἢ μᾶλλον ὡς γεγονότων, τὰ ὅποια κατέχουν ὠρισμένην θέσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐξελίξει.

Αἱ οικονομικαὶ ὁργανώσεις εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τοῦ συγχρόνου κεφαλαιοκρατισμοῦ. Ἐν ἀρχῇ, ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἐξαθλιώθη εἰς τὰς ανωνύμους ἐταιρίας, αἱ ὁποῖαι τὴν ἐποχὴν τῆς πρώτης τῶν ἐμφάνσεως ἦσαν ἀποτελέσματα συγκεντρώσεως πλοῦτος. Νομισματικῶς δὲ ρυθμισθεῖσαι αὗται ἀπετέλεσαν τὴν τότε οικονομικὴν τάξιν. ἦτοι ἐν τῇ δι' αὐτὴν ἐξελίξει τὴν θέσιν. Ἀλλ' αὕτη ἡ κατάσταση, ἡ ἐπιβληθεῖσα ὡς οικονομικὴ τάξις περιεῖχεν ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν ἰδίαν τῆς ἄρνησιν, τ. ἔ. τὰ σπέρματα τῆς ἀντιθέσεως. Δηλαδὴ ἡ συγκεντρώσις τοῦ πλοῦτος ἐπέφερε καταφορὰν καὶ ἀντίδρασιν, ὑβξήσε κατὰ πολὺ τὴν διαφορὰν κεφαλαιοῦ καὶ ἐργάτου, αὗτω δὲ ἡ ἀντίδρασις αὕτη διὰ τῆς ὁργανώσεως τῶν ἐργατῶν κατέστη ἡ ἀντίθεσις, ἡ ἄρνησις τῆς θέσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ δημιουργικαὶ δυνάμεις τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς δὲν ἦσαν ἰσχυραὶ ὥπως δημιουργήσουσι καὶ ἐπιβάλλουν ἰδίαν κατάστασιν καὶ ἐκτελέσουσι τὴν πρώτην τοιαύτην, τ. ἔ. τῆς συγκεντρώσεως τοῦ κεφαλαίου, ἐν ἄλλαις λέξεσι, ἐπειδὴ ἡ ἀντίθεσις δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ νικήσῃ τὴν θέσιν, διὰ νέας ἀρνήσεως ἤρθη ἡ ἀντίθεσις καὶ ἐπομένως ἐσημειώθη ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν, ἡ ὁποία ὁμως δὲν εἶναι πλέον ἡ παλαιὰ ἀλλ' ἡ ἐξειληγμένη τοιαύτη, ἡ ἐνισχυθεῖσα διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ἀντιθέσεως καὶ προαχθεῖσα εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν συγκεντρώσεως. Ἡ θέσις αὕτη, παρουσιάζουσα ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου συγκεντρώσεως οὐχὶ πλέον μηχανικὴν, ἀλλὰ πάν-

τοτε συνδυασμένην πρὸς τὰς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐνεργείας καὶ θελήσεις τῶν ἀνθρώπων, ἀποτελεῖ τὸ σημερινὸν καθεστῶς τῶν Καρτέλ, Τράστ κλπ. τουτέστι τὸν ἀνώτερον βαθμὸν τῆς συγκεντρώσεως. Ἄλλ' ἢ ἐξέλξης δὲν ἀκολουθεῖ, ὡς ἐλέχθη, εὐθεταὶ γραμμὴν — καὶ ἀντεῖθεν αἱ ἀντιθέσεις — καὶ ἐπομένως εἰς τὴν σημερινὴν καθεστωτικὴν κατάστασιν τῶν Τράστ, Καρτέλ καὶ λοιπῶν ὁργανώσεων, λαμβανομένην ἐν τῇ διαλεκτικῇ ἐξελίξει ὡς θέσιν, ἀντιστοιχεῖ ἑτέρα ἀντιδρώσα κατάστασις, ἐκ ταύτης ἀπορρέουσα καὶ ἀποτελοῦσα τὴν ἀρνήσιν ταύτης, τ. ἑ. ἀντίθεσιν. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην ἀποτελοῦν οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ ὅτ' οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως καὶ τὰ σχετικῶς ὀλίγον σημαντικὰ μεταπολεμικὰ νομοθετικὰ μέτρα, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἐν ταῖς πρόσθεν λόγος.

Ἀπεδείχθη ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι τὰ Καρτέλ καὶ τὰ Τράστ ἐπηγήθυσαν τὴν περισυκέντρωσιν πρὸς τὸν Μαγκ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν μαρξικὴν ἀντίληψιν, τῆς ὁποίας τὸ ἕτερον σκέλος ἀποτελεῖ ὁ νόμος τῆς πρὸς τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ κατώτερον τάξεων. Ἐπομένως πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν αἱ οικονομικαὶ ὁργανώσεις ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἐξαθλίωσεως τῶν προλεταρίων.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ περὶ ἐξαθλίωσεως τῶν κατώτερον τάξεων ἀντίληψις σχετίζεται στενῶς πρὸς τὴν περὶ κρίσεων μαρξικὴν θεωρίαν, ὅτι δηλαδή, ὅτ' ὁ κράτος τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ κατὰ καιροὺς θὰ ἐπέρχωνται μεγάλαι κρίσεις, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων, θὰ εἶναι τεράστιαι οικονομικαὶ καταστραφαὶ καὶ ἐξαθλίωσις τῶν κατώτερον τάξεων. Ἐπομένως τὸ ζήτημα γεννᾶται καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τῶν Καρτέλ καὶ Τράστ εἰς τὰς κρίσεις. Ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι τὰ Καρτέλ καὶ Τράστ προσεμύζουσιν τὴν παραγωγὴν πρὸς τὴν κατανάλωσιν καὶ ὅτι διὰ τοῦ ὀρίου παραγωγῆς, τὸ ὁποῖον θέτουν, προλαμβάνουν τὴν ὑπερπαραγωγὴν καὶ τὰς ἐκ ταύτης κρίσεις. Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ταῦτα προλαμβάνουν τοὺς κινδύνους τῶν κρίσεων. Ἀλλὰ θὰ εἶναι ἀφελὲς νὰ νομισθῇ, ὅτι οὕτω ἀποδεικνύεται πεπλανημένη τοῦ Μαγκ ἡ ἀντίληψις περὶ περιοδικῶν κρίσεων. Εἶναι μὲν γεγονός, ὅτι ὁ Μαγκ δὲν εἶχε ὅπ' ὄψει τοῦ Καρτέλ καὶ Τράστ καὶ ἐν γένει ἰδιωτικῶν μονοπωλίων, καὶ ὑπελόγιζεν ἐπὶ καθεστῶτος ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ· ἀλλ' εἶναι ἐξ ἄλλου ὁμῶς βέβαιον καὶ ἀναμρισθήτητον, ὅτι αἱ κρίσεις κατὰ τὴν μαρξικὴν ἀντίληψιν δὲν παῖζουν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς οὐδέν· ἀπολύτως ῥῶλον εἶτε λάβουν χώραν εἴτε μὴ. Ἀξίαν ἔχουσιν μόνον αἱ κρίσεις αὐταὶ μόνον ὡς γεγονότα ἔχοντα ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ προλεταριάτου καὶ μόνον ἐφ' ὅσον ἐπιφέρουν αὐξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου. Τὰ Καρτέλ ὁμῶς καὶ τὰ Τράστ, οὐ μόνον διότι ἐπιδιώκουν ἐλάττωσιν τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπιδιώκουν τὴν προστρημογὴν τῆς παραγωγῆς πρὸς τὴν κατανάλωσιν καὶ συνε-

πώς ἐλαττώνουν τὴν παραγωγὴν, συντελοῦν κατὰ πολὺ καὶ προάγουν τὴν ἐξαθλίωσιν τῶν κάτω τάξεων, διότι ἐλάττωσις παραγωγικῶν ἐξόδων καὶ μείωσις τῆς παραγωγῆς σημαίνει καὶ ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν, ὁ περιττός ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἀπεβάλλεται καὶ παραμένει ἄεργος. Ἐπὶ καθεστῶτος ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ ἕκαστος ἐπιχειρηματίας παράγει ὅσον δύναται περισσότερον. Ἡ «μεγάλῃ αὐτῇ καὶ ἀπεριόριστος παραγωγὴ, καίτοι ἔχει ὥς ἀποτέλεσμα τὰς κρίσεις, ἐν τούτοις ὅμως ἀπαιτεῖται μεγάλον ἀριθμὸν ἐργατῶν, ἐνῶ κατὰ πολὺ μικρότερον ἢ περιορισμένη παραγωγὴ τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος τοῦ ἱερωτικοῦ μονοπωλίου τοῦ καθιερωθέντος διὰ τῶν Καρτέλ καὶ τῶν Τράστ. Κατὰ ταῦτα εἶναι προφανές, κατὰ πόσον δυσμενέστεροι εἶναι οἱ ὅροι τοῦ σημερινοῦ μονοπωλιακοῦ καθεστῶτος τοῦ Καρτέλ καὶ τοῦ Τράστ, καίτοι ταῦτα ὑπόσχονται τὴν ἀπὸ τῶν κρίσεων ἀπαλλαγὴν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων, δηλαδὴ τῆς ἐξαθλιώσεως, τὴν ὁποίαν δι' ἄλλῃ; ὀξοῦ μεγαλύνουν καὶ προάγουν.

Ἐν τούτοις ὅμως οὐχὶ μετὰ πολλῶν ἐπιφυλάξεων θὰ ἡδυνάτο τις νὰ προβῇ περικιτέρῳ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι δὲν εἶναι παντάπασιν ἀληθές, ὅτι τὰ Τράστ ἀπαλλάσσουν τῶν κρίσεων, καίτοι φαινομενικῶς συμβαίνει τοῦτο. Ἀπαλλάσσει μὲν τὸ Τράστ τῶν ἐσωτερικῶν κρίσεων, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ προλάβῃ τὰς διεθνεῖς κρίσεις, αἱ ὁποῖαι, λόγῳ τῆς ἐξελίξεως τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, εἶναι ἀπείρως σπουδαιότεραι τῶν ἐσωτερικῶν κρίσεων, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων εἶναι οἱ πόλεμοι καὶ ἐν γένει ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐθνικοοικονομικῶν διαφορῶν τῶν διαφόρων Κρατῶν.

Καὶ ἂν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ τὴν ὁρθότητά της σκέψεως ταύτης, τότε καὶ πάλιν θὰ ἴσῃ ὅτι μίαν ἐπιφορὰν ἐπαληθεύουσιν καὶ τὴν περὶ κρίσεων θεωρίαν τοῦ Μαρξ.

Ἀλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ τις: πῶς ὁ συνεταιρισμὸς δὲν προλαμβάνει καὶ δὲν ἐμποδίζει τὴν ὑπὸ τοῦ Τράστ δυσκολυνομένην ἐξαθλίωσιν τοῦ προλεταριάτου; Ἡ ἀπάντησις ἐδόθη ἤδη ἀνωτέρω, ἐπανειλημμένως τονοθεύσης τῆς ἀδυναμίας τοῦ συνεταιρισμοῦ ὄχι μόνον νὰ ἐξαλείψῃ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸν ἀλλὰ καὶ νὰ καταστήσῃ ἀκίνδυνον τοῦτον ὥς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του τῆς προϊούσης ἐξαθλιώσεως τῶν κάτω τάξεων.

Αὕτη εἶναι ἡ ὁψις τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ὥς πρὸς τὰς οἰκονομικὰς ὁργανώσεις ἐπισκωπούμενου ὑπὸ τὴν διλεκτὴν μέθοδον τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Πιρτηροῦμεν σφῶς, ὅτι ὅσα προχωροῦμεν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν ἐπὶ τοσοῦτον ἐσχυροποιεῖται ἡ θέσις, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ νόμου τῆς συγκεντρώσεως. Ἄν ἡ θέσις αὕτη μετὰ τῆς ἀντιθέσεως θέλουσιν εἶσθαι αἱ τελευταῖαι τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας, ἀντ. ἔ. ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς διὰ τῶν Καρτέλ καὶ Τράστ ἐφθασε τὴν ὑψίστην

βυθμίδα τῆς ἐξελίξεως τοῦ καὶ συνεπῶς ἡ πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν μετά-
πτωσις παρίσταται ἄμεσος καὶ προσεχὴς ἡ ὑπολείπονται ἐν τῇ πλείονα
στάδι ἐξελίξεως, τοῦτο ἀποτελεῖ κρίσιν, ἡ ἔποια, ὅσον καὶ ἂν θεωρηθῇ, δι-
στηρίζεται ἐπὶ βεβιωμένων γεγονότων καὶ ἀλανθάστων συμπερασμάτων,
πάντως ἐν θά εἶναι ἀπηλλαγμένη ὑποκειμενισμοῦ καὶ προσωπικῶν προ-
καταλήψεων. Ἐν ὅμως εὐνᾶται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον καὶ ἀσφαλές, ὅτι ἡ
συγκέντρωσις τῆς βιομηχανίας, ἐπιταθείσα ἰδίᾳ μετὰ τὸν πόλεμον, αὐτὴ
καὶ μόνη ἀνεῦ παραλλήλου συγκέντρώσεως τοῦ ἐδάφους εἶναι ἱκανὴ νὰ
ἀγάγῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου ὁδοῦ τῆς σοσιαλιστι-
κῆς κοινωνίας.
